

Prostitutsioon – kas ühiskondlik probleem?

Arvamused nähtuse olemusest, põhjustest, tagajärgedest

Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskus
EV Sotsiaalministeeriumi võrdõiguslikkuse osakond
Põhjamaade Ministrite Nõukogu

PROSTITUUSIOON – KAS ÜHISKONDLIK PROBLEEM?

Arvamused nähtuse olemusest, põhjustest,
tagajärgedest

Marion Pajumets

Tallinn, 2004

Koostanud: Marion Pajumets
Toimetanud: Aili Künstler
Kujundus ja küljendus: Piret Räni

Uurimuse läbiviija: Marion Pajumets
Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskus

Uurimusprojekti rahastas:
Põhjamaade Ministrite Nõukogu

Uurimusprojekti toetas:
EV Sotsiaalministeeriumi võrdõiguslikkuse osakond

Trükikoda: Multiprint

ENUT

Põhjamaade

NÕUKOGU JA MINISTRITE NÕUKOGU

EESSÕNA

Prostitutsiooni kui ühiskondliku probleemi teadvustamine eeldab ühiskonnas teatud väärtuste ja teadmiste olemasolu. See eeldab mõistmist, et riik vastutab inimõiguste kaitsmise eest; et igal inimesel peaksid olema võimalused tulla majanduslikult toime oma isiksust ja seksuaalsust kaubastamata, oma vaimset, füüsilist ja reproduktiivtervist ohustamata.

Käesolevast uuringust võib näha, et tänases Eestis peetakse prostitutsiooni probleemseks sageli hoopis teistele väärtushinnangutele tuginedes. Tarbijamentaliteedi kohaselt ei peeta prostitutsiooni ei ebamoraalseks ega inimõiguste küsimuseks. 1990ndate aastate esimeses pooles tõstatatud, kuid naaberriikide survele loobunud prostitutsiooni legaliseerimise ideest kõneldakse kui parimast võimalikust viisist rahuldada nii müüjate kui ostjate erinevaid vajadusi ning eemaldada kuritegevus „ausast“ seksiarist.

Prostitutsioon on aastal 2004 endiselt analüüsimata probleemiks, sest ühiskonnas valitsevad väärtused on suures osas jäänud materialistlikeks ning Eesti elanikkonna, eriti naiste majanduslik kitsikus pole oluliselt vähenenud. Vähenenud pole ka nõudlus tasuliste intiimteenuste järgi, pigem on

inimkehadega kaubitsejad seda nõudlust arendanud ja soodustanud. Eesti seadused on prostitutsiooniäri tõkestamisel osutunud väheefektiivseks, seadusega keelatud vahendustegevus ja kupeldamine toimuvad endiselt, aktiivselt toimub naiste kaubitsemine teistesse riikidesse, prostituutide hulgast võib leida alaealisi. Seega tuleb otsustada, kuidas riik peaks edasi tegutsema, kas ja milliseid uusi seadusi oleks vaja või kuidas olemasolevaid paremini rakendada.

2004. aasta alguses ajakirjandust sirvides ning diskussioone jälgides võib siiski hoiakutes märgata teatud muutusi. Ka intervjueeritute jutust selgub sageli, et prostitutsiooni piiramise võimalustest ja vajalikkusest ei olda lihtsalt teadlikud. Seega on osa eelarvamustest tingitud informeerimatusest, mida saab vähendada teadusuuringute tulemustega ja avalikkuse teavitamisega. Muutustes on oma osa kindlasti Põhjamaade Ministrite Nõukogu toetusel tehtud teavitustöö. Eesti inimeste teadvusse hakkab tasapisi jõudma arusaam – prostitutsioon ei ole riigi kaubaartikkel, millega uhkustada, vaid kogu ühiskonna murepunkt, mille ennetamine, tõkestamine ja ohvrite inimväärseesse ellu tagasi aitamine oleneb meie kõigi suhtumisest.

Kristiina Luht

Põhja- ja Baltimaade naistega kaubitsemise vastase kampaania juht Eestis 2002-2003

KOOSTAJA EESSÕNA

Empiirilised andmed, mille alusel töö on tehtud, on kogutud Baltimaade ja Loode-Venemaa võrdleva uurimusprojekti raames. Projekti koordineerisid Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskus ning Eesti Vabariigi Sotsiaalministeeriumi võrdõiguslikkuse osakond, finantseeris Põhjamaade Ministrite Nõukogu.

Avaldan siinkohal inspireeriva koostöö eest tänu projektipartneritele, kes viisid läbi uuringud Lätis, Leedus ja Loode-Venemaal: Sandra Sebrele ja Ieva Bitele Läti kriisikeskusest Skalbes, Raimonda Mikalajunaitele ja Raminta Razgutele Leedu avaliku arvamuse ja turu-uuringute firmast Spinter Tyrimai Ltd ning Natalia Khodyrevale Vene Föderatsiooni instituudist Non-Discriminative Gender Interrelations Crisis Center for Women.

Ilvi Jõe-Cannon Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskusest on mind nii selle kui ka mitmete varasemate projektide läbiviimisel toetanud hea nõu ning ladusate tõlgetega. Samuti tänan juba mitu aastat kestnud koostöö eest Põhja- ja Baltimaade naistega kauplemise vastase ühiskampaania juhti Kristiina Luhti ning projekti administratiivse korralduse eest vastutavat Katri Eesperet.

Eesti arvamusiidrite uurimuse protsessi paljudes faasides sain head nõu võrdõiguslikkuse büroo juhatajalt Ülle-Marike Papilt ning raporti täiendamiseks tegi häid ettepanekuid sotsioloog Malle Järve. Tänuõnad ka raporti toimetajale Aili Künstlerile.

Uurimuse seisukohalt olid täiesti asendamatud viisteist Eesti arvamusiidrit, kes nõustusid prostitutsiooni teemal intervjuu andma, ning Eesti Humanitaarinstituudi ühiskonnateooriate õppetooli juhataja sotsioloog Mikko Lagerspetz.

Tänan teid kõiki!

Marion Pajumets

Sissejuhatus	10
1. Uurimuse teoreetiline alus	13
1.1 Ühiskondlike nõudmiste esitamise teooria sotsiaalsete probleemide analüüsil.....	13
1.1.1 Retoorilised idioomid.....	14
1.1.2 Vasturetoorilised strateegiad.....	15
1.1.2.1 Osavõtlikud vasturetoorilised strateegiad.....	16
1.1.2.2 Osavõtmatud vasturetoorilised strateegiad.....	17
1.1.3 Ühiskondlike nõudmiste esitamise stiilid.....	17
1.1.4 Motiivid ühiskondlike nõudmiste esitamisel.....	17
1.1.5 Prostitutsiooniteematika spetsiifilised uued retoorilised idioomid.....	18
1.2 Peamiste prostitutsioonipoliitiliste mudelite lühitutvustus.....	20
1.2.1 Kuriteoks tunnistavad süsteemid.....	20
1.2.2 Reguleerivad süsteemid.....	21
1.2.3 Abolitsionistlikud süsteemid.....	21
1.2.4 Uusabolitsionistlikud süsteemid.....	22
2. Prostitutsiooni puudutavad seadused Eesti Vabariigis.....	23
2.1 Karistusseadustik.....	23
2.1.1 Otseselt prostitutsiooni puudutavad paragrahvid.....	23
2.1.2 Kaudselt prostitutsiooni puudutavad paragrahvid.....	23
2.2 Reklaamiseadus.....	25
2.3 Rahvusvahelised lepped, millega Eesti Vabariik on liitunud.....	26
3. Prostitutsiooni käsitlemine Eesti Päevalehes.....	27
3.1 Eesti Päevalehes ajavahemikus 01.01.1999 – 01.04.2003 ilmunud prostitutsiooniteemaliste artiklite kontentanalüüs.....	27
3.1.1 Analüüsi meetod ja valim.....	27
3.1.2 Analüüsitud muutujad.....	28
3.1.3 Analüüsi tulemused.....	29

3.2 Eesti Päevalehes ajavahemikus 01.01.1999 – 01.04.2003 ilmunud suuremate prostitutsiooniga seotud diskussioonide retoorika analüüs.....	33
3.2.1 Hollandi bordellide legaliseerimise otsuse kajastamine veebruarist 1999 kuni augustini 2001.....	34
3.2.2 Reaktsioon abilinnapea Ivar Virkuse 2000. aasta mais tehtud ettepanekule hakata Tallinnas prostitutsiooni reguleerima.....	36
3.2.3 Alternatiivse prostitutsioonipoliitika diskussioon oktoobrist 1999 kuni aprillini 2003.....	37
4. Arvamusliidrite suhtumine prostitutsiooni ja erinevatesse prostitutsioonipoliitilistesse mudelitesse.....	40
4.1 Uurimismeetod.....	40
4.1.1 Poolstruktureeritud süvaintervjuu.....	40
4.1.2 Valim ja intervjuu võtmise tingimused.....	41
4.1.3 Andmete analüüs.....	42
4.1.4 Uurija varasem kokkupuude prostitutsiooniteemadega.....	43
4.2 Prostitutsioon – kas ühiskondlik probleem?.....	44
4.2.1 Kõrvaline nähtus, mitte ühiskondlik probleem.....	44
4.2.2 Prostitutsioon on probleem kaasnevate nähtuste tõttu.....	44
4.2.3 Prostitutsioon kui ühiskonna nõrgemate gruppide ärakasutamine.....	45
4.2.4 Prostitutsioon kui tuumikpere, moraalse ühiskonna miniatuurmudeli õõnestaja.....	46
4.3 Arvamusliidrid prostitutsiooni põhjustest.....	48
4.3.1 Prostituutide tegutsemisajendid.....	48
4.3.1.1 <i>Häda sund</i>	48
4.3.1.2 <i>Elustiil ja kasvanud tarbimisvajadus</i>	49
4.3.2 Klientide tegutsemisajendid.....	50
4.3.2.1 <i>Sõbrad, alkohol ja filmikangelased</i>	50
4.3.2.2 <i>Sotsiaalne vilumatus ja kompleksid</i>	51
4.3.3 Ühiskondlik tagamaa või individuaalne vastutus.....	51
4.4 Prostitutsioon, soorollid ja ühiskondlik mentaliteet.....	53
4.4.1 Kristlik-patriarhaalne traditsioon.....	53
4.4.2 Seksuaalsuhted vabaturul.....	54

4.5 Arvamusliidrid prostitutsiooni tagajärgedest.....	56
4.5.1 Prostitutsioon ning naise tervis ja väärikus.....	56
4.5.2 Prostitutsioon ja peremoraal.....	57
4.5.3 Prostitutsioon, ühiskonna turvalisus ja Eesti Vabariigi maine.....	58
4.6 Arvamusliidrid Eesti Vabariigi prostitutsioonipoliitikast.....	59
4.6.1 Hea mudel, nõrk rakendamine.....	59
4.6.2 Hea mudel täiustamiseks.....	60
4.6.3 Eesti Vabariigi prostitutsioonipoliitika kui poliitika puudumine.....	61
4.7 Arvamusliidrite hinnangud alternatiivse prostitutsioonipoliitika sobivusele Eesti Vabariiki	63
4.7.1 Kriminaliseerimine: "Ma käsin, et päike ei paistaks!"	63
4.7.2 Reguleerimine.....	64
4.7.2.1 "Mustade aukude vältimine" – võitlus organiseeritud kuritegevusega.....	64
4.7.2.2 Prostituudi sotsiaalne turvalisus ja eneseväärikus.....	65
4.7.3 Uusabolitsionistlik Rootsi mudel.....	66
4.7.3.1 Inimene pole müügiks!.....	66
4.7.3.2 Kaks poolt – ühine vastutus.....	66
4.7.3.3 Heaoluriikide egoistlik eksperiment.....	67
4.8 Muutused seoses Eesti astumisega Euroopa Liitu.....	68
4.9 Kokkuvõte.....	70
5. Järeldused ja kommentaarid	72
Kasutatud kirjandus.....	85
Lisa 1. Eesti Päevalehe ning Eesti arvamusliidrite käsitus prostitutsiooni peamistest põhjustest, tagajärgedest ja prostitutsiooniolukorra lahendustest.....	88
Lisa 2. Eesti arvamusliidrite käsitus prostitutsiooni olemusest, põhjustest ja tagajärgedest esitatuna ühiskonna, seksi müüja, seksi ostja ning huvigruppide tasandil.....	89
Lisa 3. Prostitutsiooni käsitlemise etapid meedias.....	90

SISSEJUHATUS

Pärast Nõukogude Liidu lagunemist leidsid endised liiduvabariigid end anoomias¹, ühiskondlike regulatsioonide vaakumis. Mitmed ühiskonnaliikmeid varem sidunud normid, käitumis- ja toimetulekustrateegiad olid kaotanud kehtivuse ning uued polnud veel kujunenud. Korraga oli palju, sageli vastandlikke võimalusi maailma ja selles toimuvate protsesside käsitlemiseks. Üheaegselt eetilise relativismi levikuga halvenes järsult suurema osa elanikkonna elatustase, sellega kannatas inimeste kokkukuuluvus- ning solidaarsustunne. Samas kasvas kiirelt uusrikaste kiht ning lõhe edukate ja uuele süsteemile allajäänute vahel süvenes.² Teiste postautoritaarsete ühiskondade demokratiseerimisprotsessidega võrreldes oli Nõukogude Liidu kokkuvarisemisele järgnenud muutus erakordselt ulatuslik: üheaegselt poliitilise korraga muutusid majandussüsteem ning ka kultuuriline identiteet. Seetõttu on põhjust rääkida *kolmiktransformatsioonist* (Offe 1996: 34, 131).

Normide kaoses ning osaliselt ka ehk soovist vastanduda sotsialistlikule majanduspoliitilisele süsteemile sattusid iseseisvuse taastanud riigid uusliberaalsele teele. Üldises segaduses ei olnud aega pikemalt kaaluda ei Lääne ühiskonnamudelite inimsõbralikke ega negatiivseid jooni. Uusparempoolse majanduspoliitikaga kaasnes kõikide, kaasa arvatud eetiliste

väärtuste allutamine vabaturureeglitele, mis tõi kaasa küllalt salliva suhtumise inimestega kauplemisse. Plahvatuslikult hakkas levima meelelahutussektor ning selle uued harud pornograafia ja prostitutsioon.

Eesti iseseisvuse taastamise esimestel aastatel, kui rahvas oli vaene, hakati raha teenima kõikvõimalikul viisil, selleks vahendeid valimata. Ühtedel tuli teenistus kerge vaevaga ja teisel mitte; tähtis oli olla õigel ajal õiges kohas, kasutada ära kapitalistlikku ühiskonda sobimatute nõukogudeaegsete seaduste nõrku kohti. Sotsiaalse tunnustuse peamiseks aluseks muutus materiaalne heaolu. Nimetatud põhjustel hakkas levima prostitutsioon ja tekkisid laienenud võimalused hakata leiba teenima oma keha müües. Eesti keskmise palgaga võrreldes oli prostituudi oma tunduvalt kõrgem. Oli aeg, mil valitses suhtumine: mis Nõukogude ajal keelatud, see Eesti ajal lubatud. Nii ei seostatud ka prostitutsiooni millegi muuga peale majandustegevuse: prostitutsioonis nähti kasumit teenivat ettevõtlusvormi, mille puhul makse ei makstud (Lamesoo 2003: 58).

Varakapitalismis muutus riigi roll, riigil polnud enam elanike moraali kujundamise kohustust. Eetika arvati kodanike eraasjaks ning riigi ülesandeks jäi turutegevuse tehnilis-adminis-

¹ Vt Durkheim, E. (1968) *Suicide*, Routledge & Kegan Paul LTD, London, lk 15

² Vt näiteks Terk, E. (1999) *Eesti majandusareng: saavutused, vastuolud, perspektiivid*, Eesti inimarengu aruanne 1999 (toimetaja Vetik, R.), ÜRO Arenguprogramm, Eesti, lk 62

tratiivne reguleerimine (Lagerspetz 1996: 125). See tõi postsotsialistlikes riikides kaasa korduvad katsed prostitutsiooni riiklikult reguleerida, mis näiteks Lätis ka realiseeriti.

Prostitutsioon on Läänemere-äärsetes postsotsialistlikes maades täna suhteliselt laialt levinud. Viimastel aastatel võib märgata koguni ühiskondlikku survet nn seksiäri vastu võitlemiseks. Eelkõige on endiste liiduvabariikide neutraalset poliitikat naiste seksuaalse eksploateerimise suhtes hakanud ründama välisriigid. Iseäranis Põhjamaad kritiseerivad postsotsialistlikke riike kui inimkaubanduse lähteregiooni ning leiavad, et postsotsialistliku bloki valitsused ei väärtusta piisavalt inimväärlikust ja inimõigusi.³

Praegu on Tallinnas 50 – 70 (Kalikov 2001), mõnedel hinnangutel kuni 200 bordelli (Kase, Pettai 2002: 16). Prostituutide arv muutub pidevalt ning seda on mitmel põhjusel raske määratleda; mõjutavateks teguriteks on nt prostitutsioonidefinitsioonide rohkus, aga ka turismihooaeg. Intiimteenuste osutajate arv kõigub kolme tuhande ümber (*ibid.*).

Eesti riikliku taasiseseisvuse algusaastatel oli Eestis eesti ja vene rahvusest prostituute enam-vähem ühepalju. Viimaste osakaal on edaspidi pidevalt tõusnud (Kalikov). Tendentsi võib seostada integratsiooniprobleemide ja kõrge töötusega nendes Eesti piirkondades, kus enamasti vene keelt räägitakse.

Tasuliste intiimteenuste tarbijad on suures

osas pärit Põhjamaadest ja teistest Euroopa riikidest, aga palju on ka eesti ja vene rahvusest kliente (*ibid.*).

Bordellid reklaamivad end vähem või rohkem avalikult mitmetes ajalehtedes ning ajakirjades, pakkudes erootilist massaaži, privaattantsu jms. Bordellide aadressi annavad klientidele ka taksojuhid. Vahendajateta tegutsevad prostituudid otsivad kliente sageli Interneti vahendusel. Tänavaprostitutsioonil on Eestis tagasihoidlik roll.

Rahvusvahelise Migratsiooniorganisatsiooni hinnangul kaubitsetakse Eesti Vabariigist välisriikide prostitutsiooniärisse aastas umbes 500 naist ja tütarlast.⁴

Eestis läbi viidud suuremaid projekte prostitutsiooni ulatuse määramiseks, prostitueeritud naiste abistamiseks ning seksuaalse eksploateerimise ennetamiseks on finantseerinud välisorganisatsioonid ja -riigid, iseäranis Põhjamaad. Eesti Vabariigi valitsuse sekkumine on senini olnud väga tagasihoidlik.

Tänaseks on paljud postsotsialistlikud riigid jõudnud olukorda, kus utilitaarse seksiäri käsitlusega kohtub ning konkureerib moraalne ja/või inimõigustest lähtuv lähenemisnurk. Prostitutsioonipoliitikale mõeldi pärast riikliku iseseisvumist 1990. aastate alguses, mil kaaluti prostitutsiooni legaliseerimist lootusega maksude näol riigikassasse olulist täiendust saada. Põhjamaabrite survele vastav seaduseelõu siiski seaduseks ei saanud.

³ Vt näiteks Miko, F., T.; Park, G. (2002) *Trafficking in Women and Children: The U.S. and International Response*, Congressional Research Service, The Library of Congress, lk 6

⁴ *Inimkaubandus Eestis: 500 naist aastas*, <http://www.uno.ee/onsight/arhiiv/535/5462>

Eesti poliitika prostitutsiooniäri tõkestamisel on osutunud mitmetel põhjustel väheefektiveks, mistõttu tuleks otsustada, kuidas edasi tegutseda. Olukorrast lähtuvalt on eriti oluline selgitada, kuidas suhtuvad prostitutsiooni regiooni arvamusiidrid; kas nad käsitlevad seda kui sotsiaalset probleemi, mille vastu tuleb riiklikult võidelda, või näevad nad selles elu funktsionaalset osa. Uurimuse eesmärk on selgitada välja Eesti arvamusiidrite seisukohad prostitutsiooni suhtes ning algatada sellest lähtuvalt ulatuslik ja avatud diskussioon prostitutsioonipoliitika variantide positiivsete ja negatiivsete külgede üle.

Eesti raport on osa Põhjamaade Ministrite Nõukogu poolt finantseeritud võrdlevast uurimusprojektist, milles osalevad Baltimaad ja Loode-Venemaa. Kõigis osalevates riikides viidi 2003. aasta kevadsuvel läbi kaks sotsioloogilist uurimust: riigi või piirkonna ühes peamises ajalehes avaldatud prostitutsiooni käsitlevate artiklite analüüs ning uurimus, mis selgitab välja arvamusiidrite seisukohad prostitutsiooni põhjuste, tagajärgede ning optimaalse prostitutsioonipoliitika kohta. Päevalehe viimase nelja ja poole aasta prostitutsioonitemaatika käsitluse analüüs annab taustateabe arvamusiidrite seisukohtade interpreteerimiseks. Konteksti avardamise eesmärki kannab ka peatükk, kus tutvustatakse riigi prostitutsioonialast seadusandlust.

Eesti raportis selgub ka, mil määral näevad Eesti arvamusiidrid probleemina traditsioonilisi soorolle ning kuivõrd nad seovad seksiäri soolise ebavõrdsusega. Oletatavasti joondub ühiskond olulisel määral arvamusiidrite prostitutsioonikäsitluste järgi. Seega võib uurimus anda teavet ka regiooni tavakodanike seisukohtade ning argumenteerimisloogikate kohta.

Uurimusest peab selguma, kas ja kui, siis miks käsitlevad arvamusiidrid prostitutsiooni sotsiaalse probleemina. Uurimus lähtub peamiselt interpretatiivsest ühiskondlike nõudmistete esitamise teooriast. Analüüs keskendub uuritavate poolt konstrueeritud olukordade ehk olukorrakategooriate väljatoomisele. Esitatakse peamised retoorilised võtted, mida arvamusiidrid on kasutanud prostitutsiooni olemuse, põhjuste ning tagajärgede kohta arvamust avaldades.

Projekti koordineerisid Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskus ning Eesti Vabariigi Sotsiaalministeeriumi võrdõiguslikkuse osakond.

1. UURIMUSE TEOREETILINE ALUS

1.1 Ühiskondlike nõudmiste esitamise teooria sotsiaalsete probleemide analüüsil

Analüüs keskendub arvamusiidrite arusaamadele prostitutsiooni problemaatikast ning probleemide lahendamise viisidest. Tähelepanu pööratakse intervjueeritavate osalusele ühiskondlike nõudmiste esitamise protsessis.

Ühiskondlike nõudmiste esitamise teooria⁵ valimine uurimuse taustteooriaks lähtub projekti eesmärgist avada mitmekesine prostitutsioonipoliitiline arutlusloogika, mis lähtub konkreetsest ajalisest ning majanduspoliitilisest kontekstist, kus on tänane Eesti, ning algatada selle alusel ühiskondlik diskussioon riigi edasise prostitutsioonipoliitika väljasõelumiseks.

Seisukoht, mille kohaselt ühiskondlike probleemidena mõistetakse ühiskondlike nõudmiste esitamise protsessis konstrueeritud probleeme, pärineb Peter R. Ibarra ja John I. Kitsuselt. Selline ühiskondlike probleemide käsitlus jätkab Malcolm Spector ja John I. Kitsuse poolt 1977. aastal avaldatud raamatus "Constructing Social Problems" (New York: Aldine de Gruyter) alustatud ühiskondlike probleemide uurimise konstruktsionistlikku teooriat. Nimetatud teooria ning analüüsimeetod lähtub normatiivse ehk õiged hoiakuid ning käitumismudeleid esitava paradigma asemel interpretatiivsest ehk tõlgendavast paradigmast. Iseloomulik on vastandumine traditsioo-

nilisele sotsiaalsete probleemide uurimisele, kus sotsioloog võtab endale eksperdi rolli, kritiseerides uuritavate pimedust sotsiaalsete probleemide märkamisel või hindab nende olukorrajelduste mõistlikkust, väärtust, teadlikkust jmt. Konstruktsionistid jälgivad uuritavate esitatud probleemimääratlusi, kuid ei näe teadlastena endas olukorra objektiivset hindajat (Ibarra, Kitsuse 1993: 27).

Ühiskondlike nõudmiste esitamise teooriast lähtuvalt uuritakse, milles näevad mitmesuguste institutsioonide esindajad prostitutsiooniga seoses ühiskondlikku probleemi ning selle lahendusi. Teisisõnu: vaadatakse, millest räägitakse, kui räägitakse prostitutsioonist. Otsus, kas intervjueeritavate esitatud olukorradefinitsioonid on õiged või objektiivsed, ekslikud või subjektiivsed, jääb tegemata.

Uurimuse raames on käsitletud ühiskondliku probleemina seda, milles uuritavad on näinud ühiskondlikku probleemi. On loobunud objektiivistlikust "ülevall" viitamisest latentsetele probleemidele, mida asjaosalised veel ei näe. Lähtutud on konstruktivistlikust arusaamast, et ühiskondlik probleem ei saa eksisteerida autonoomselt, ilma ühiskonnaliikmete vastava määratluseta.

⁵ Ibarra, P. R. ; Kitsuse, J. I. (1993) *Vernacular Constituents of Moral Discourse: An Interactionist Proposal for the Study of Social Problems*, Reconsidering Social Constructionism. Debates in Social Problems Theory (Holstein, J. A.; Miller, G. toim), Aldine de Gruyter, New York

Ühiskondlike nõudmiste esitamise teoriast lähtuvalt on keskendutud uuritavate ettekujutusele olukorrast ehk olukorrakategooriatele ning retooriliste vahendite väljatoomisele, mida on kasutatud prostitutsiooni olemuse, põhjuste, tagajärgede kohta arvamuse avaldamisel. Vaatluse all on retoorilised võtted, mida uuritavad on kasutanud, argumenteerides oma isiklike prostitutsioonipoliitiliste eelistuste kasuks ning teiste olemasolevate mudelite vastu.

1.1.1 Retoorilised idioomid

Nõudmisi esitades problematiseeritakse kujuteldavaid olukordi ehk olukorrakategooriaid. Retooriliste idioomide kasutamine viitab nõudmiste esitaja moraalsele kompetentsile. Tegu on omalaadsete moraalse sõnavara koobaratega, mille abil esitatakse olukorrakategooria ning nõudmine selle ümberkujundamiseks. Retoorilised idioomid suunavad nõudmiste esitajaid argumenteerima ettearvatavaid teid pidi.

- *Moraali laostumise retoorika (The rhetoric of loss)*

Seda idioomi ei kasutata mitte olukorra muutmiseks ja arendamiseks paremuse suunas, vaid muudatuste pidurdamiseks. Muudatusi käsitletakse minevikust pärit taevalike väärtuste devalvatsioonina. Inimkonda esitletakse püha ja puhta, kuid ohustatud kvaliteedi valvuri või hoidjana. Sageli kaasneb selle idioomi

uurimismaterjali analüüsil on pööratud tähelepanu sellele, kuidas arvamused kasutavad järgmisi retoorilisi võtteid:

- retoorilised idioomid,
- vasturetoorilised strateegiad,
- nõudmiste esitamise stiilid,
- motiivid.

Peatüki lõpus esitan uued, uurimuse käigus üles kerkinud ning selle uurimuse materjali analüüsiks vajalikud retoorilised idioomid. Uute retooriliste vahendite loomisel toetusid projekti osalusriikide uurijad Kitsuse ja Ibarra esitatud idioomidele (1993: 35 – 42).

kasutamisega vihje, et tulevikus on oodata kohtumõistmist ja süüdimõistmist, kui mõnele ohtlikule arengusuunale otsustavalt piiri ei panda.

Positiivseid väljendeid: süütus, ilu, puhtus, loodus, kultuur (tsivilisatsiooni tähenduses).

Negatiivseid väljendeid: patt, reostamine, dekadents, kaos.

Olnut kaitsva ning minevikku vaatava iseloomu tõttu nimetavad oponendid selle idioomi kasutamist tihti reaktsiooniliseks strateegiaks.

- *Õiguste laiendamise retoorika (The rhetoric of entitlement)*

Selle idioomi kasutajad rõhutavad, et igal elusolendil on õigus valikuvabadusele ning eneseväljendusele ning selleks tuleb luua kõigile inimgruppidele võrdsed võimalused. Idioom viitab egalitaarsele ja relativistlikule väärtussüsteemile, ühiskonna demokratiseerimise

vajadusele ning progressiusule.

Positiivseid väljendeid: elustiil, erisus, valik, sallivus, õiguste andmine, õiglus, võrdsus seaduse ees, inimväärikuse austamine, õiglus.

Negatiivseid väljendid: sallimatus, mahasurumine, seksism, rassism, vanusepõhine diskrimineerimine, reaktsioonilisus.

- *Terviseriski retoorika (The rhetoric of endangerment)*

Ohustatuna nähakse inimese kehalist heaolu ning tervist. Inimestel on õigus olla kaitstud ohtude eest, olla hea tervise juures ja kui mingit keha puudutavat ohtu on võimalik ennetada, siis on neil õigus nõuda, et seda tehtaks. Riski kõrvaldamiseks tuleb viivitamatult tegutseda, rõhutab selle idioomi kasutaja, toetudes tihti uurimustulemustele.

Positiivseid väljendeid: hügieen, ennetus, toitmine, vormisolek.

Negatiivseid väljendid: haigus, patoloogia, epideemia, risk, reostamine, oht tervisele.

Tihti hoiatatakse, et kui ohtu viivitamatult ei kõrvaldata, satuvad riskigrupi ka kõrvalised tegelased: kõrvalseisjad, möödujad, kogu

elanikkond, süütud ohvrid jne. Selle idioomi populaarsuse taga on kehale keskendunud individualism.

- *Kuritarvitamise retoorika (The rhetoric of unreason)*

See idioom rõhutab, et olukorrakategooria tingimustes kasutatakse kedagi alatult ära, temaga manipuleeritakse, teda "ajupestakse". Selle retoorikaga tahetakse öelda, et inimene oli usaldav, naiivne, süütu, alainformeeritud, harimatu, lootusetus seisundis, "kerge saak" – et ta ei saanud ise aru, mida ta teeb.

- *Hädade kuhjumise retoorika (The rhetoric of calamity)*

Selle idioomi kasutaja hoiatab mõeldamatute mõõtmetega kaose eest. Tavaliselt kasutatakse seda retoorikat siis, kui ühiskonnas on juba esitatud teisigi nõudmisi. See retoorika näitab, kuidas kõik probleemid langevad kokku ja võimendavad üksteist, kui viivitamatult olukorraka muutmiseks midagi dramaatilist ette ei võeta; koondab erinevad nõudmised sümbolse katuse alla kokku.

1.1.2 Vasturetoorilised strateegiad

Vasturetoorilised strateegiad jagunevad osavõtlikeks ning osavõtmatuteks. Esimeste puhul nõustub vastunõudmise esitaja vähemalt osaliselt esitatud olukorrakategooriaga, kuid ei

tunnusta nõudmise esitaja poolt välja pakutud tegutsemisstrateegiat; osavõtmatut retoorikat kasutades ei nõustu oponent ei olukorrakirjeluse ega ka esitatud lahendusega.

1.1.2.1 Osavõtlikud vasturetoorilised strateegiad

- Loomulikustamine (*Naturalizing*)

Selle retooilise võtte kasutaja on päri esitatud olukorrakategooriaga, kuid ei ole nõus välja pakutud muudatuste läbiviimisega, kuna käsitleb olukorda loomuliku ja paratamatuna. See vasturetoorika vihjab ka sellele, et kui kasutada välja pakutud vastumeetmeid, oleks naiivne oodata mingeid muudatusi paremuse poole. Sellise vasturetoorika tarvitajaid võidakse süüdistada küünilisuses või pessimismis.

- Sekkumise hinna rõhutamine (*The costs involved*)

Sekkumise hinna rõhutaja nõustub olukorrakirjeldusega, kuid mitte nõudmise esitaja pakutud vastumeetmetega. Selle vasturetoorika esitaja tõdeb, et olukorrakategooriaga tuleb elama õppida, sest sekkumise tagajärjed ei kaaluks üles segadust ja paratamatut majanduslikku kahju. Nõue pareeritakse loogikaga: kahest halvast head nahka ei tule (*ing k two wrongs don't make a right*).

- Jõuetuse väljendamine (*Declaring impotence*)

Jõuetuse väljendaja nõustub esitatud olukorrakategooriaga, ka sellega, et põhimõtteliselt tuleks midagi ette võtta, kuid tõdeb, et vastumeetmete rakendamiseks puuduvad vajalikud ressursid ehk finantsid, aeg, energia, spetsialistid jmt.

- Vaatenurgastamine (*Perspectivizing*)

Nõudmist käsitletakse nõudmise esitaja arvamusena, mitte tegeliku olukorra objektiivse kirjeldusena. Nõustutakse, et igaühel on õigus oma isiklikule arvamusele, kärpides seeläbi nõudmise ühiskondlikku jõudu.

- Taktika vaidlustamine (*Tactical criticism*)

Selle vasturetoorika kasutaja nõustub esitatud olukorrakategooriaga. Samas leiab ta, et välja pakutud tegutsemisviis ei sobi olukorra lahendamiseks. Vasturetoorika vihjab, et välja pakutud taktikat kasutades võib olukord paranemise asemel veelgi halvemaks minna.

1.1.2.2 Osavõtmatud vasturetoorilised strateegiad

- Erandlikkusele viitamine (*Antipatterning*)

Eesmärgiks on näidata, et nõudmine on esitatud fiktiivse ühiskondliku probleemi kohta. Toonitatakse, et tegelikult ei ole tegu mitte ühiskondliku probleemi, vaid õnnetute üksikjuhtumitega. Kuna nõudmise esitaja väljapakutud olukorrakategooriat käsitletakse ekslikuna, ei peeta vajalikuks ka vastumeetmete kasutuselevõtmist.

- Elust vastunäite toomine (*Telling anecdote*)

Sellise osavõtmatu vasturetoorika tarvitamise eesmärgiks on näidata, et nõudmine on esitatud fiktiivse sotsiaalse probleemi kohta. Tõenduseks tuuakse elust enesest vastupidine näide, mis demonstreerib, et tegelik olukord on turvaline.

- *Ebasiirusele viitamine (Counter rhetoric of insincerity)*

Viitab sellele, et olukorra paremaks muutmise nõue on vale, et moraalse nõudmise taga on mängus nõudmise esitaja peidetud kavatsused või omakasu.

- *Hüsteerilisusele viitamine (Counter rhetoric of hysteria)*

Vihjab, et nõudmise esitaja moraalne hinnang olukorrale on ekslik, sest nõudmise esitaja on olukorrakategooria objektiivseks esitamiseks liiga emotsionaalne ning irratsionaalne.

1.1.3 Ühiskondlike nõudmiste esitamise stiilid

- *Teaduslik stiil (Scientific style)*

Nõudmiste esitamisel teadusliku stiili kasutaja väljendusviis on tehniline, täpne ja näiliselt neutraalne ja objektiivne. Autoriteetsuse lisamiseks viitab sellise stiili kasutaja meelsasti uurimistulemustele.

- *Koomiline stiil (Comic style)*

Seda stiili on tõhus kasutada nõudmise või vastunõudmise esitaja seisukohtade absurduse või vastuolulisuse väljatoomisel.

- *Teatraalne stiil (Theatrical style)*

Seda kasutavad peamiselt kunstnikud ja näitlejad, kes eelistavad sõnalisele nõudmise esitamisele sõnumi edastamist tegude kaudu (näiteks loobivad prostitutsiooni legaliseerimise

pooldajaid toore liha käntsakatega).

- *Kodaniku stiil (Civic style)*

Nõudmise esitamine ausa lihtinimese positsioonilt, kes ei keeruta, räägib argikeelt ning kasutab kõigile mõistetavat loogikat.

- *Juriidiline stiil (Legalistic style)*

Selle stiili kasutaja trumbiks on analoogiatele, pretsedentidele ning institutsionaalsele õigusele toetumine.

- *Subkultuuriline stiil (Subcultural style)*

Nõudmise esitamine erilise ja ootamatu vaatenurga alt, mis võib olukorrakategooria abstraktsuse vähendamise läbi nõudmist teravdada.

1.1.4 Motiivid ühiskondlike nõudmiste esitamisel

Motiivid ehk nõudmiste esitamise protsessis korduvalt kasutatud moraalselt küllastunud väljendid ja sõnad koondavad endasse või illustreerivad ühiskondliku nähtuse mingit aspekti. Tegu on universaalsete väljenditega, mis kutsuvad esile konkreetsed kaastähendused alles kontekstis. Nõudmiste esitamise protsessis "valesid" motiive kasutades võib nõudmise

mõju kujuneda oodatust vastupidiseks.

Mõned motiivid viitavad moraalsele tegutsejatele (patriarhaadi ohver), teised aktsepteeritud tegevustele ("maailma vanim amet"), kolmandad suurusjärgule (epideemia).

1.1.5 Prostitutsioonitemaatika spetsiifilised uued retoorilised idioomid

Töö lõplik analüüsimeetod kujunes välja arutlustes Läti, Leedu ja Loode-Venemaa uurijatega.

Uurimuse aluseks olnud päevalehe artikleid ning arvamusiidrite seisukohavõtte analüüsid ilmnis, et lisaks Ibarra ja Kitsuse (1993) esitatud viiele retoorilisele idioomile kasutatakse prostitutsioonitemaatikaga seoses spetsiifilisi idioome, mida mainitud autorid nii nüansseeritult ei ole välja toonud. Ibarra ja Kitsuse näevadki enda esitatud retoorilisi võtteid ideaaltüüpideks, mida võib empiirilisest materjalist lähtuvalt täpsustada ning täiendada (1993: 34).

Toetudes Ibarra ja Kitsuse baasstrateegiatele, identifitseerisid projekti uurijad strateegiad, mille tüüpilist kasutust järgnevalt tutvustatakse.

- Traditsiooniretoorika

(The rhetoric of tradition)

Selle retoorilise idioomi kasutaja toonitab, et prostitutsioon on läbi ajaloo alati eksisteerinud, seistes edukalt vastu kõigile likvideerimiskatsetele. Traditsiooniretoorikaga käib kaasas "maailma vanima ameti" motiiv. Tegemist on nähtuse loomulikustamisega, mis väljub moraalidiskursusest

Selle idioomiga on respondendid viidanud ka kohaspetsiifilistele traditsioonidele nagu punaste laternate tänavale, kus prostituudid on seisnud iga riigikorra ajal.

Sageli kaasneb traditsiooniretoorikaga prostitutsiooni funktsionaalsusele viitamine. Kuna aga arvamusiidrite loogika näis kulgevat nii

– seksiäri on sedavõrd ajalooline ja traditsiooniline nähtus, küllap ta on siis vajalik – siis ei nimetanud me seda funktsionalistlikuks retoorikaks. Pealegi kasutasid uuritavad seksiäri seoses väga tihti sõnu "traditsioon" ja "traditsiooniline".

Lisaks viitab traditsiooniretoorika kasutamine prostitutsiooni normaliseerimisele. Tüüpiline on seejuures motiiv "amet nagu iga teinegi". Sageli kasutatakse traditsioonile viidates kodaniku stiili.

- Isikliku tragöödia retoorika

(The rhetoric of personal tragedy)

Isikliku tragöödia retoorika esitab prostitueeritud naise või seksi ostja minevikust või olevikust nüansid, mis teevad kuritarvitamise võimalikuks. Selliste mõjuritena on esitatud lapsepõlve negatiivseid kogemusi, nagu näiteks seksuaalset ärakasutamist, hülgamist alkohoolikutest vanemate poolt jne. Isikliku tragöödia põhjuseid on nõudmise esitajad asetanud ka lähiminevikku.

Selle retoorilise idioomi kasutamine seksiteenuse pakkuja tegevuse seletamiseks on lähedalt seotud Ibarra ja Kitsuse esitatud kuritarvitamise retoorikaga. Seksi müümise psühholoogilistele tagamaadele viitavat prostituudi isikliku tragöödia retoorikat tuleb eristada majandusliku vajaduse retoorikast.

On ka seksi ostja isikliku tragöödia retoorika – seksi ostmist seletatakse minevikus kujunenud komplekside ning suhtlemisraskustega.

- *Majandusliku vajaduse retoorika*

(The rhetoric of economic need)

See retoorika viitab tõsistele majanduslikele raskustele, mis sunnivad ennast müüma. Majandusliku vajaduse retoorika on seotud Ibarra ja Kitsuse esitatud kuritarvitamise retoorikaga. Näidatakse, et prostitueeritud ei olnud valikut ning enda müümine oli ainus ellujäämisvõimalus. Sageli konstrueerib majandusliku vajaduse retoorika kasutaja olukorrakategooria, milles domineerivad nii sotsiaalsete kui ka majanduslike ressursside puudus: vaesus, töö- ja hariduse puudumine, millega on kombineeritud vastutust vallaslapse, vanemate või õdede ja vendade toimetuleku eest.

Majandusliku vajaduse retoorikat võidakse kasutada ka prostitutsioonipoliitiliste muudatuste läbisurumisel. Sellisel puhul rõhutatakse kehtiva prostitutsioonipoliitika kallidusele ning näidatakse, et seksiäri keelamine või reguleerimine võib olukorda parandada.

- *Majandusliku kasu retoorika*

(The rhetoric of economic gain)

See retooriline idioom vastandub ühelt poolt majandusliku vajaduse retoorikale, kasutaja annab mõista, et prostituut müüb ennast oma edevuse ning suurenenud tarbimisvajaduse rahuldamiseks. Majandusliku kasu retoorikat on rakendatud nii moraali laostumisele viidates kui ka õigustades seksiteenust. Viimasel juhul kombineeritakse majandusliku kasu ja prostituudi õiguste laiendamise retoorika, toonitatakse, et prostituudil on õigus otsustada oma keha üle ning et prostitutsioon on "vaba valik", mille indiviid teeb, et teenida

viisil, nagu ta paremaks peab.

Majandusliku kasu retoorikat kasutatakse tihti ka riigi või linna finantsilisele võidule ning sellest võidust ilmajäämise ohule viidates.

Majandusliku vajaduse retoorikaga võrreldes rõhutatakse siin ennekõike suurt kasumit, millest riik võib ilma jääda, kui seksiäri ei legaliseerita, mitte aga kesist olukorda, millest loodetakse prostitutsioonipoliitikat muutes välja rabeleda. Viimaseks viidatakse selle retoorikaga tulule, mille saab prostitutsioonist või ka riigi kehvast prostitutsioonipoliitikast tingituna organiseeritud kuritegevus.

- *Naudinguretoorika*

(The rhetoric of pleasure)

Prostituudi tegevusmotivatsiooni selgitades eristub naudinguretoorika nii majandusliku vajaduse kui ka majandusliku kasu retoorikast.

Naudinguretoorikaga viidatakse, et üks enda müümise põhjustest on mõnu, mis sellest saadakse. Rõhutatakse, et seksi müümine võib olla nagu hobi või suurepärane võimalus lõbutseda ning muuseas veidi teenida.

Mõni naudinguretoorika kasutaja on prostituute ning seksi ostjaid nende seksuaalkäitumise tõttu halvustanud. Enamasti rakendatakse naudinguretoorikat siiski seoses õiguste laiendamise retoorikaga. Viimasel juhul rõhutatakse, et inimeste vajadused erinevad ning et demokraatliku ühiskonna igal liikmel peab olema vabadus ise otsustada, mida ta oma kehaga teeb.

- *Ühiskondliku hüvangu retoorika*
(*The rhetoric of social good*)

Selle retoorilise idioomi kasutaja viitab positiivsetele muutustele, mis kaasnevad prostitutsioonipoliitika muutmisega. Ükskõik, kas toetatakse nähtuse keelamist või selle reguleerimist, seob nõudmise esitaja poliitika teisenemisega kuritegevuse taandumise, illegaalse alkoholi ning narkootikumide ringluse vähenemise ning teised ühiskonnale soodsad muutused. Seega hõlmab ühiskondliku hüvangu retoorika Ibarra ja Kitsuse esitatud terviseriski, kuritarvitamise ning hädade kuhjumise retoorikaid. "Sotsiaalse kahju" motiiv on peamisi, millega selle retoorilise võtte kasutajad mo-

biliseerivad avalikku arvamust väljapakutud poliitilisi muudatusi pooldama.

- *Poliitilise tasakaalu retoorika*
(*The rhetoric of political balance*)

Poliitilise tasakaalu vajadusest räägitakse selleks, et muuta kehtivat prostitutsiooniseadusandlust või selle rakendamist. Selle retoorika kasutaja seisukoht on, et ei prostitutsiooni keelamine ega ka selle legaliseerimine ole hea lahendus. Ühelt poolt ei õnnestu kriminaliseerimisega seksiäri lõpetada, teiselt poolt ei tohi ka prostitutsiooni legaliseerimisega tunnustada. Poliitilise tasakaalu retoorika kasutaja pakub lahenduseks kesktee, mille puhul riik ei keela ega ka tunnusta seksiäri.

1.2 Peamiste prostitutsioonipoliitiliste mudelite lühitutvustus

Riigid, huvigrupid ja inividid saavad erinevalt aru sellest, mis teeb prostitutsioonist probleemse nähtuse. Iga arusaamaga haakub loogiliselt prostitutsioonipoliitika ning õigus-süsteem. Ajalooliselt on välja kujunenud neli peamist prostitutsiooni käsitust ning neli mudelit nähtusega toimetulekuks. Need on:

- kuriteoks tunnistavad süsteemid (ing k *criminalization/prohibitionism*),

- reguleerivad süsteemid (ing k *regulationism/legalization/classical order/French order*),
- abolitsionistlikud süsteemid (ing k *abolitionism/decriminalization/toleration*),
- uusabolitsionistlikud süsteemid (ing k *neoabolitionism/decriminalisation combined with a human rights approach*).

1.2.1 Kuriteoks tunnistavad süsteemid

Prostitutsiooni kuriteoks tunnistavad ehk kriminaliseerivad süsteemid käsitlevad seda kui ühiskondlikku moraali ning eetikat õonestavat kuritegu. Mõnede riikide prostitutsiooni ku-

riteoks tunnistav süsteem on prostitueeritud naiste suhtes tolerantsem ning pöörab rohkem tähelepanu võitlusele vahendamisega. Teised käsitlevad prostitutsiooni ühiskondliku

patoloogiana ning prostituute kurjategijate, moraalsete idiotide ning ühiskondlike parasitidena. Seadusloomes lähtutakse arusaamast, et riigi ülesanne on hoida ning kujundada seal

elavate inimeste moraali.

Kuriteoks tunnistavad süsteemid kehtivad näiteks Hiinas, Islandil, Jaapanis, enamikus USA osariikides, Kanadas.

1.2.2 Reguleerivad süsteemid

Prostitutsiooni reguleerivad süsteemid käsitlevad riiki moraalselt neutraalse vahendajana. Prostitutsiooni vaadatakse kui funktsionaalset nähtust, mida tuleb kas riigi- või linnavõimudel reguleerida. See tähendab bordellide ja üksikettevõtjatest prostituutide litsentseerimist, prostituutide tervise kontrollimist, seksiga kauplemise suunamist selleks ette nähtud piirkonda ning lõpuks teenuse pakkujatelt tegutsemisõiguse eest maksu kogumist. Litsentsita teenuse osutamist karistatakse.

Prostitutsiooni legaliseeriv poliitika lähtub liberaalsest põhimõttest, mille kohaselt igal inimesel on õigus ise otsustada, kuidas ta

oma keha kasutab, ning tema valikut tuleb austada (Turunen 1996: 22). Reguleerivaid ideoloogiaid toetavad motiivid prostituut on "maailma vanim amet" ning "prostituatsioon on alati olnud ja jääb".

Uusreguleerivad (ing k *neoregulationist*) süsteemid keelavad lõbumajad ning vahendamise, kuid reguleerivad üksikprostituutide tegevust. Sellist mudelit rakendab näiteks Läti Vabariik.

Reguleerivad süsteemid kehtivad näiteks Saksamaal, Austrias, Hollandis, Kreekas, Šveitsis, Türgis.

1.2.3 Abolitsionistlikud süsteemid

Prostitutsiooni riiklikku regulatsiooni välistavad ehk abolitsionistlikud õigussüsteemid käsitlevad seksi müümist kui ametit ning prostituudi ja seksi ostja suhet kui täiskasvanud inimeste vaba valikut. Reguleerivatest süsteemidest erinevad abolitsionistlikud süsteemid selle poolest, et samastavad prostitutsiooni vahendamise inimkaubitsemisega ning käsitlevad lõbumaju orjapidamise asutustena ("Naiskauppa ja ..." 1993: 7). Uusregulee-

rid süsteemid erinevad abolitsionistlikest selle poolest, et esimestes jagab riik litsentse individuaalselt tegutsevatele prostituutidele, viimastes on igasugune prostitutsiooni riigipoolne reguleerimine välistatud.

Põhimõtteliselt sallivad abolitsionistliku poliitikaga riigid nii raha eest seksi pakkumist kui selle ostmist. Kahe inimese vahelisse ostumüügi tehingusse sekkutakse vaid juhul, kui tegu on sundprostituatsiooniga või kui seksi

müüb alaealine. Abolitsionistliku poliitika eesmärk on tühistada prostitueerimist reguleerivad või keelavad seadused ning tugevdada vahendamist vastaseid seadusi (Barry 1995: 236).

Riikliku reguleerimise välistavad õigussüsteemid püüavad prostitueeritud naisi (ka mehi) destigmatiseerida ja demarginaliseerida ehk taastada seksuaalteenuste müügist elatuvate

inimeste staatuse normaalsete ühiskonnaliikmetena. Näidatakse, et see ei ole kuritegevuse või ühiskondliku patoloogia liik, vaid elujäämisstrateegia ebaõiglasel majanduslikus olukorras.

Abolitsionistlikud süsteemid kehtivad näiteks Eestis, Soomes, Norras, Prantsusmaal, Iirimaa, Itaalias, Hispaanias, Suurbritannias.

1.2.4 Uusabolitsionistlikud süsteemid

Tegu on abolitsionistlike õigussüsteemidega, mis rõhutavad eriliselt naiste inimõiguste ning inimväärkuse kaitsmise vajadust.

Uusabolitsionistlikud ehk neoabolitsionistlikud süsteemid karistavad kupeldajaid ja ka kliente, kuid mitte prostituute. Seadusloomes lähtutakse arusaamast, et naised on Anglo-Ameerika patriarhaalses ühiskonnas majanduslikult ja emotsionaalselt niikuinii nurkasurutud. Seega peetakse ebaoluliseks, kas naine on vabatahtlikult nõus oma keha müüma või petetakse ta sellele teele. Vabatahtlikul ning sunnitud prostitutsioonil ei tehta vahet. Igal juhul vaadatakse prostitueeritud naisi kui meestekeskse ühiskonnakorralduse manipulatsiooni "ohvreid". Prostitutsiooni käsitletakse uusabolitsionistlikes süsteemides naistevastase vägivaljana ja riigi moraalseks

kohustuseks peetakse nähtuse likvideerimist. Seejuures üritatakse kõigiti vältida prostituudi teistkordset ohvrikstoomist.

Uusabolitsionistlik süsteem kehtib Rootsis ning selle rakendamist kaalub ka Soome.

Riikides kehtivad põhijoontelt sarnased süsteemid erinevad üksteisest pisiasjades. Samas rakendavad mitmed riigid ka segamudeleid, prostitutsioonipoliitikat, milles on erinevate mudelite joned kombineeritud. Lisaks võib olla suuri erinevusi seadustega kehtestatud mudeli ja praktika vahel. Seaduste ellurakendamine, nt kupeldamise keelu valvamine, on suurel määral politsei ja teiste ametkondade ressursidest, motiveeritusest ja prioriteetidest.

2. PROSTITUTSIOONI PUUDUTAVAD SEADUSED EESTI VABARIIGIS

Eestis on kogu iseseisvuse taastamise järgse perioodi jooksul rakendanud abolitsionistlikku prostitutsioonipoliitikat. Seadus ei käsitle seksi müümist ega ostmist, vahendamine on aga

keelatud. Samuti on seadusevastane ruumide rent prostitutsiooniks, alaealiste prostitueerimine, teise inimese prostitutsioonile kallutamine jms.

2.1 Karistusseadustik

2.1.1 Otseselt prostitutsiooni puudutavad paragrahvid

§ 175. Alaealise prostitutsioonile kallutamine

Ahvatlemise, ähvardamise või muu teoga noorema kui kaheksateistaastase isiku mõjutamise eest alustama või jätkama prostitutsiooniga tegelemist, kui puudub käesoleva seadustiku §-des 133 ja 143 sätestatud süüteoosseis, – karistatakse rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistusega.

§ 176. Alaealise prostitutsioonile kaasaaitamine

(1) Vahendamise, ruumi andmise või muul viisil noorema kui kaheksateistaastase isiku prostitutsioonile kaasaaitamise eest – karistatakse rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistusega.

(2) Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, – karistatakse rahalise

karistusega.

(3) Kohus võib kohaldada käesolevas paragrahvis sätestatud süüteo eest lisakaristusena varalist karistust vastavalt käesoleva seadustiku §-s 53 sätestatule.

§ 268. Ebaseadusliku tegevuse võimaldamine ja prostitutsiooni vahendamine

(1) Narkootiliste või psühhotropsete ainete ebaseaduslikuks tarvitamiseks või ebaseaduslike hasartmängude korraldamiseks või prostitutsiooniks ruumi kasutada andmise eest, samuti prostitutsiooni vahendamise eest – karistatakse rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistusega.

(2) Kohus võib kohaldada käesolevas paragrahvis sätestatud süüteo eest lisakaristusena varalist karistust vastavalt käesoleva seadustiku §-s 53 sätestatule.

2.1.2 Kaudselt prostitutsiooni puudutavad paragrahvid

§ 121. Kehaline väärkohtlemine

Teise inimese tervise kahjustamise eest, samuti löömise, peksmise või valu tekitanud muu kehalise väärkohtlemise eest

– karistatakse rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistusega.

§ 133. Orjastamine

(1) Vägivalla või pettusega inimese asetamise eest olukorda, kus ta oli sunnitud oma tahte vastaselt kellegi teise kasuks töötama või täitma muid kohustusi, samuti inimese sellises olukorras hoidmise eest – karistatakse ühe- kuni viieaastase vangistusega.

(2) Sama teo eest, kui see on toime pandud:

- 1) kahe või enama isiku suhtes või
- 2) noorema kui kaheksateistaastase isiku suhtes, – karistatakse kolme- kuni kaheteistaastase vangistusega.

§ 134. Isikuvabadust piiravasse riiki toimetamine

(1) Vägivalla või pettusega inimese toimetamise ja jätmise eest riiki, kus teda on võimalik rassilisel, soolisel või muul põhjusel taga kiusata või alandavalt kohelda ja kus tal puudub sellise kohtlemise vastu seaduslik kaitse ja võimalus sellest riigist lahkuda, – karistatakse rahalise karistuse või kuni viieaastase vangistusega.

(2) Sama teo eest, kui see on toime pandud:

- 1) kahe või enama isiku suhtes või
- 2) noorema kui kaheksateistaastase isiku suhtes, – karistatakse kahe- kuni kümneaastase vangistusega.

§ 136. Vabaduse võtmine seadusliku aluseta

(1) Teiselt inimeselt seadusliku aluseta vabaduse võtmise eest – karistatakse rahalise karistuse või kuni viieaastase vangistusega.

(2) Sama teo eest, kui see on toime pandud noorema kui kaheksateistaastase isiku

suhtes, karistatakse ühe- kuni viieaastase vangistusega.

§ 141. Vägistamine

(1) Inimese tahte vastaselt temaga suguühendusse astumise eest vägivallaga või ära kasutades tema seisundit, milles ta ei olnud võimeline vastupanu osutama või toimunust aru saama, - karistatakse ühe- kuni viieaastase vangistusega.

(2) Sama teo eest:

- 1) kui see on toime pandud noorema kui kaheksateistaastase isiku suhtes;
- 2) kui see on toime pandud kahe või enama isiku poolt;
- 3) kui sellega on tekitatud kannatanule raske tervisekahjustus;
- 4) kui sellega on põhjustatud kannatanu surm;
- 5) kui sellega on kannatanu viidud enesetapuni või selle katseni või
- 6) kui see on toime pandud isiku poolt, kes on varem toime pannud vägistamise, - karistatakse kuue- kuni viieteistaastase vangistusega.

§142. Sugulise kire vägivaldne rahuldamine

(1) Inimese tahte vastaselt tema kaasamise eest sugulise kire rahuldamisele suguühendusest erineval viisil, kui selleks on kasutatud vägivalda või on ära kasutatud isiku seisundit, milles ta ei olnud võimeline vastupanu osutama või toimunust aru saama, - karistatakse kuni kolmeaastase vangistusega.

(2) Sama teo eest, kui see on toime pandud

noorema kui kaheksateistaastase isiku suhtes,
- karistatakse kuni viieaastase vangistusega.

§143. Suguühendusele sundimine

(1) Inimese tahte vastaselt temaga suguühendusse astumise eest, ära kasutades kannatanu sõltuvust süüdlasest, kui puudub käesoleva seadustiku §-s 141 sätestatud vägivald või seisund, milles inimene ei olnud võimeline vastupanu osutama või toimunust aru saama, - karistatakse kuni kolmeaastase vangistusega.

(2) Sama teo eest, kui see on toime pandud noorema kui kaheksateistaastase isiku suhtes, - karistatakse kuni viieaastase vangistusega.

§ 145. Suguühendus lapsealisega

Täisealise isiku poolt noorema kui neljateistaastase isikuga suguühendusse astumise eest karistatakse kuni kolmeaastase vangistusega.

§ 146. Sugulise kire rahuldamine lapsealisega

Täisealise isiku poolt noorema kui neljateistaastase isiku kaasamise eest suguühendusest erineval viisil sugulise kire rahuldamisele – karistatakse kuni kaheaastase vangistusega.

2.2 Reklaamiseadus

§ 5. Kõlvatu reklaam

(1) Kõlvatu on reklaam, mis on vastuolus heade kommete ja tavadega või mis kutsub üles käituma seadusvastaselt või rikkuma üldisi moraalinorme või mis sisaldab sellist tegevust. Kõlvatu reklaam on keelatud.

(2) Kõlvatuks loetakse reklaami eelkõige juhul, kui reklaam:

5) sisaldab otsest visuaalset või sõnalist väljendust seksuaalakti, sobimatu alastuse või

antisotsiaalse seksuaalkäitumise kohta või

6) esitab valeteadeid teise isiku või tema toodete või teenuste või muude asjaolude kohta.

§ 20. Prostitutsiooni reklaam

Prostitutsiooni reklaam on keelatud.

§ 23³. Reklaami piirangute ja eritingimuste rikkumine

(1) Toote või teenuse reklaami avalikustamise eest, eirates kehtestatud piiranguid ja eritingimusi, samuti keelatud reklaami eest – karistatakse rahatrahviga kuni 200 trahviühikut.

(2) Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, – karistatakse rahatrahviga kuni 40 000 krooni.

2.3 Rahvusvahelised lepped, millega Eesti Vabariik on liitunud

Konventsioon naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta

(18. detsember 1979; jõustus Eestis 20. novembril 1991)⁶.

Artikkel 6: Osavõtvad riigid rakendavad kõiki vastavaid meetmeid, kaasa arvatud seadusandlikke, et ära hoida igasugune naistega kauplemine ja naiste prostitutsiooni ekspluateerimine.

Lapse õiguste konventsioon

(20. november 1989; jõustus Eestis 20. novembril 1991.)⁷

Artikkel 34: Osalisriigid kohustuvad kaitsma last igasuguse seksuaalse ekspluateerimise ja seksuaalse ära- kasutamise eest ja võtma tarvitusele abinõud, vältimaks lapse kasutamist prostituudina või mõnel muul ebaseaduslikul seksuaaltegevuses.

“Valgete orjadega kaubanduse” mahasurumise konventsioon

(18. mai 1904; jõustus Eestis 4. mail 1949.)⁸

“Valgete orjadega kaubanduse” mahasurumise konventsioon

(4. mai 1910; jõustus Eestis 4. mail 1949.)⁹

Naiste ja laste kaubanduse lõpetamise rahvusvaheline konventsioon

(30. september 1921; jõustus Eestis 28. veebruaril 1930.)¹⁰

Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni “Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise konventsioon” (Jõustus Eestis 14. detsembril 2000.)

Eelmist täiendav “Naiste ja lastega kaubitsemise ning muu inimkaubanduse ärahoidmise ja selle kuriteo eest karistamise protokoll” (eeldatav ratifitseerimine riigikogus aastal 2004.)¹¹

⁶ Vt <http://lex.andmevara.ee/estlex/kehtivad/AktTekst.jsp?id=18>

⁷ Vt http://lex.andmevara.ee/estlex/kehtivad/AktDisplay.jsp?id=1787&akt_id=1787

⁸ Vt <http://untreaty.un.org/ENGLISH/bible/englishinternetbible/partI/chapterVII/treaty8.asp>

⁹ Vt <http://untreaty.un.org/ENGLISH/bible/englishinternetbible/partI/chapterVII/treaty10.asp>

¹⁰ Vt <http://untreaty.un.org/ENGLISH/bible/englishinternetbible/partI/chapterVII/treaty3.asp>

¹¹ Vt http://www.unodc.org/unodc/crime_cicp_convention.html

3. PROSTITUTSIOONI KÄSITLEMINE EESTI PÄEVALEHES

Selle peatüki eesmärk on anda ülevaade prostitutsiooniteematika käsitlemisest Eesti Päevalehes viimase nelja ja poole aasta jooksul. Päevalehtede analüüs aitab mõista ühiskonna meeleolusid prostitutsiooni olemuse, põhjuste ning tagajärgede osas ning loob tausta mõistmaks Eesti arvamusiidrite prostitutsioonipoliitilisi eelistusi.

Päevalehed, mida kümned tuhanded inimesed loevad iga päev, mõjutavad oluliselt ühiskonnaliikmete arusaama nende ümber toimuvast. Päevalehtede eesmärk on esindada tõsiseltvõetavat, ühiskonna probleeme analüüsivat ajakirjandust ning vastanduda "kollastele" väljaannetele. Päevalehtedest hangivad lugejad teadmisi ühiskondlike probleemide, sealhulgas prostitutsiooni ulatuse, põhjuste ning tagajärgede kohta. Ka lugejate prostitutsioonipoliitiliste eelistuste kujunemisel on päevalehtedel oma osa.

Meedia mitte ainult ei reageeri sündmustele, vaid ühtlasi loob neid. Meedia valib sündmused, mida kajastada, autorid, kes seda

teevad, rubriigid, kus lugu ilmub. Kokkuvõttes pöörab meedia tähelepanu ja suunab ressursid ühtedele sündmustele, jättes teised kõrvale. Teatud tegelikkuse nüansse võimendatakse, need muudetakse meedia tarbija jaoks reaalsemaks, teised vaikitakse tühisemaks, kui need tegelikkuses olid. (Lamesoo 2003: 32).

Uurimiseks valiti Eestis ilmuvate päevalehtede hulgast Eesti Päevaleht mitmel põhjusel. Esiteks on see väljaanne ilmunud järjepidevalt kogu uuritud perioodi vältel. Teiseks on tegu ühe suurema tiraažiga päevalehega Eesti Vabariigis. Kolmandaks sobib just Eesti Päevaleht kajastama pealinnakeskses riigis levinud suhtumisi, sest tegu on Põhja-Eesti väljaandega.

Käesolev peatükk koosneb kahest teineteist täiendavast uurimusest. Kontentanalüüsile järgneb peamiste prostitutsiooni puudutavate diskussioonide kvalitatiivne analüüs, milles tuuakse välja prostitutsiooni puudutavad diskussioonid ning levinumad retoorilised võtted, mida on kasutatud nähtusest rääkides.

3.1 Eesti Päevalehes ajavahemikus 01.01.1999 – 01.04.2003 ilmunud prostitutsiooniteemaliste artiklite kontentanalüüs

3.1.1 Analüüsi meetod ja valim

Artikleid uuriti kontentanalüüsi¹² kasutades. Analüüsitavad artiklid leiti sisestades Eesti Päevalehe Interneti-versiooni otsingumootorisse sõna "prostitutsioon". Välja selekteeriti

artiklid, mille ilmumiskuupäev jääb vahemikku 1. jaanuarist 1999 kuni 1. aprillini 2003. Valimisse kuuluvad kõikides rubriikides ilmunud artiklid, mis sisaldavad otsitud sõna. Sellise

¹² Analüüsil on eeskujuks võetud Mikko Lagerspetzi kasutatud metodoloogia uurimuses

meetodi tõttu sattus valimisse ka üksikuid artikleid, milles räägitakse näiteks poliitilisest prostitutsioonist ehk siis selle uurimuse seisukohast mitterelevantsest nähtusest.

Valim koosneb 118 artiklist. Mõne kategooria puhul (näiteks viited prostitutsiooni põhjustele) leidub ühes artiklis mitu seisukohta. Sellisel juhul oli analüüsiühik seisukoht, mitte artikkel tervikuna.

3.1.2 Analüüsitud muutujad

Muutujad ja kategooriad, mille alusel artiklid on kodeeritud.

1. *Žanr*: probleemartikkel (1a) / välisuudis (1b) / siseuudis (1c) / uudisnupp (1d) / intervjuu (1e) / lugeja kiri (1f) / juhtkiri (1g) / muu (1x).

2. *Osalemine ühiskondlike nõudmiste esitamise protsessis*: prostitutsioonile viidatakse kui ühiskondlikule probleemile (2a) / viide prostitutsioonile kui ühiskondlikule probleemile puudub (2b) / nõutakse, et midagi tuleks ette võtta (2c) / nõudmine, et midagi tuleks ette võtta puudub (2d).

3. *Viited prostitutsiooni põhjustele*: alkoholi kuritarvitamine (3a) / narkootikumide kuritarvitamine (3b) / vaesus ja tööpuudus (3c) / riiklik regionaalpoliitika (3d) / traditsioonilised soorollid (3e) / psühholoogilised traumad (3f) / inimkaubandus ja pettus (3g) / hariduse ja teadlikkuse puudulikkus (3h) / ühiskonna

Nii uuritavad muutujad kui ka nende alla kuuluvad kategooriad valmistati ette enne artiklite kodeerimise algust. Paindlikkuse huvides kuulus iga uuritava muutuja alla kategooria "muu". Kui selle kategooria alla kogunes piisavalt ühetaolisi vastuseid, moodustati selle alusel uus kategooria. Eesmärk oli, et kodeerimisel saaks paigutada seisukohad teiste kategooriate alla ning üsna ebainformatiivne kategooria "muu" tuleks valida võimalikult harva.

moraali puudulikkus (3i) / prostituudi moraali puudulikkus (3j) / kliendi moraali puudulikkus (3k) / turunõudlus ja klientide seksuaalsed vajadused (3l) / prostituudi valikuvabadus (3m) / riigipiiride avanemine ja globaliseerumine (3n) / muu (3x) / puuduvad (3y).

4. *Viited prostitutsiooni tagajärgedele*: alkoholi kuritarvitamine (4a) / narkootikumide kuritarvitamine (4b) / suguhaiguste ja HI-viiruse levik (4c) / tööpuudus (4d) / vägivald (4e) / ühiskonna moraali langus (4f) / Eesti maine langus (4g) / traditsiooniliste soorollide taastootmine (4h) / varimajanduse kasv (4i) / naabruskonna heakorra rikkumine (4j) / muud (4x) / puuduvad (4y).

5. *Viited olukorra võimalikele lahendustele*: prostitutsiooni legaliseerimine (5a) / prostitutsiooni kriminaliseerimine (5b) / seksi ostmise kriminaliseerimine (5c) / politseile suuremate ressursside eraldamine prostitutsioonivastasteks aktsioonideks (5d) / prostitutsiooni

negatiivne käsitlemine haridussüsteemis (5e) / prostitutsiooni negatiivne käsitlemine peresfääris (5f) / prostitutsiooni negatiivne käsitlemine välisriikide poolt (5g) / prostitutsiooni negatiivne käsitlemine meedias (5h) / naiste majandusliku olukorra parandamine (5i) / riikliku regionaalpoliitika muutmine (5j) / ühiskonna hoiakute muutmine (5k) / muu (5x) / puuduvad (5y).

6. Viited prostitutsioonis osalejate rahvuslikule kuuluvusele: prostituudi esitlemine

muulasena (6a) / puudub viide prostituudi rahvusele (6b) / kliendi esitlemine muulasena (6c) / puudub viide kliendi rahvusele (6d) / vahendaja esitlemine muulasena (6e) / puudub viide vahendaja rahvusele (6f).

7. Esitatud seisukohtade allikas: linnavalitsuse ametnik (7a) / poliitik (7b) / politseiametnik (7c) / sotsiaalhoolekande ametnik (7d) / meditsiinitöötaja (7e) / spetsialist (7f) / eraisik (7g) / ajakirjanik (7h) / muu (7x) / puudub (7y).

3.1.3 Analüüsi tulemused

Artikli žanr

Kokku määrati 118 analüüsiühiku/artikli žanr. Kõige rohkem puudutati prostitutsiooni temaatikat "Välisuudiste" 13 rubriigis (51 artiklit). Sellele järgnesid prostitutsiooni käsitlemise sageduselt probleemartiklid (26 artiklit) ning siseuudised (15 artiklit).

Välisuudiste domineerimisest võib järeldada, et Eesti Päevalehes käsitleti prostitutsiooni sageli Eestit ning eestlasi mitte puudutava, võõra, sageli meelelahutusliku nähtusena.

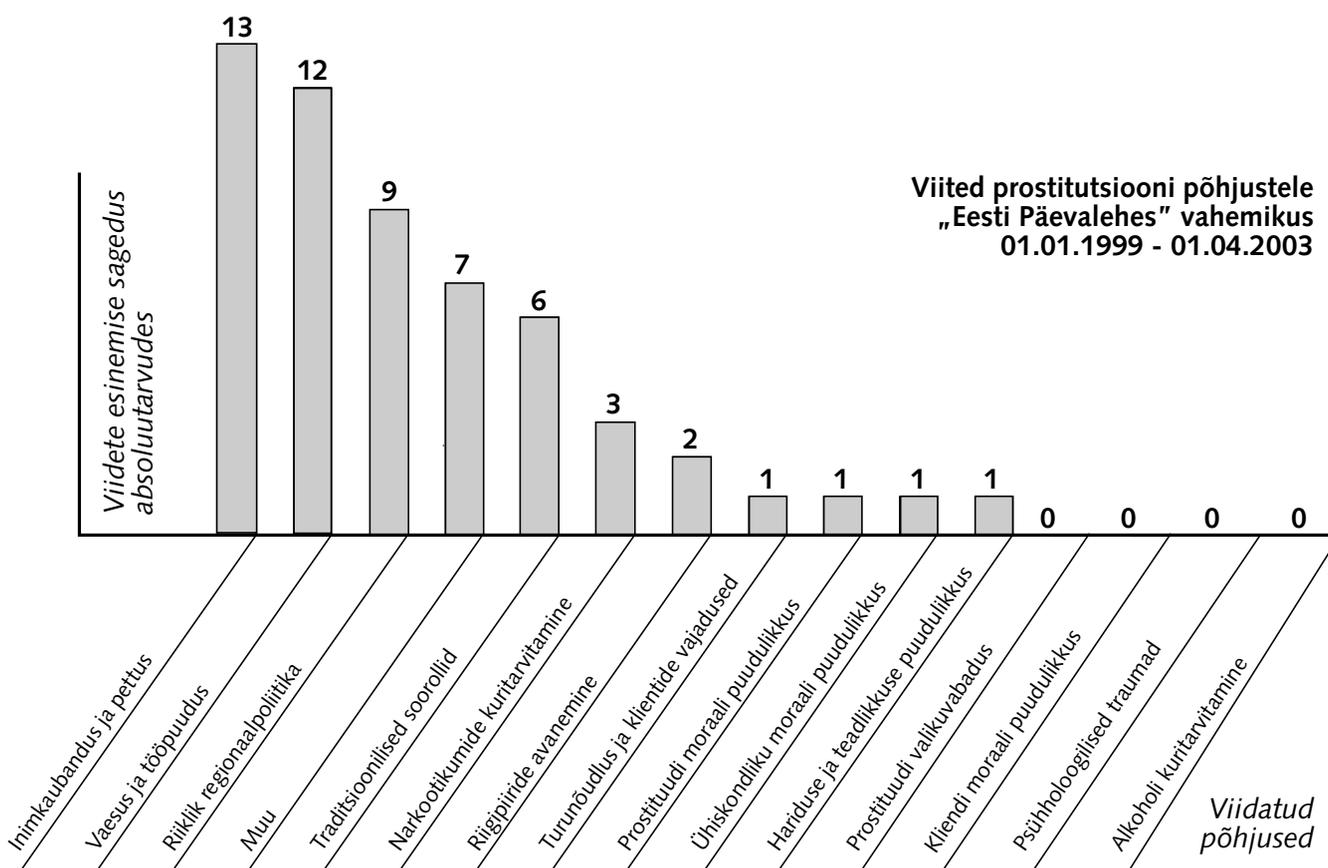
Tsiteerin siinkohal prostitutsiooni Iraanis käsitlevat artiklit, milles tuleb hästi esile teema kaugus ning naljakus:

"Idee häälekaima pooldaja, ajatolla Mohammad Mousavi Bojnurdi arvates võiksid noored mehed ja naised sõlmida nn voorusemajades ajutise abielu. Tseremoonia vastaks igati iitlikule õiguskorrale – mõneks tunniks või eluks ajaks sõlmitava suhte seadustab sel

puhul loetav värss Koraanist. Ühtlasi kaasneksid protseduuriga tervisealased nõuanded ning tasuta rasestumisvastased vahendid – Iraani õiguse kohaselt ei pane ajutine abielu mehele kohustusi seni, kuni suhtest ei sünni last (Arak, 08.08.2002)."

Osalemise ühiskondlike nõudmiste esitamise protsessis

Artiklid, milles sisaldus ühiskondlik nõudmine, ei sisaldanud ilmtingimata fraase nagu "prostitutsioon on probleem" või "riigi prostitutsioonipoliitika vajab kohe muutmist". Ka vähem resolootseid arvamusalaldusi käsitlesime osalemisena ühiskondlike nõudmiste esitamise protsessis. Toon siinkohal näite nõudmiste esitamisest artiklist "Jaana Padrik karistaks intiimteenuse ostjaid":

Joonis 1. Viited prostitutsiooni põhjustele

"Nii Padrik kui ka tema erakonnakaaslane Kadri Jäätma taunisid seda, et Eestis ei võidelda prostituutide vahendamise vastu, kuigi see on seadusega keelatud ja kriminaalkorras karistatav (EPL 14.06.2002)."

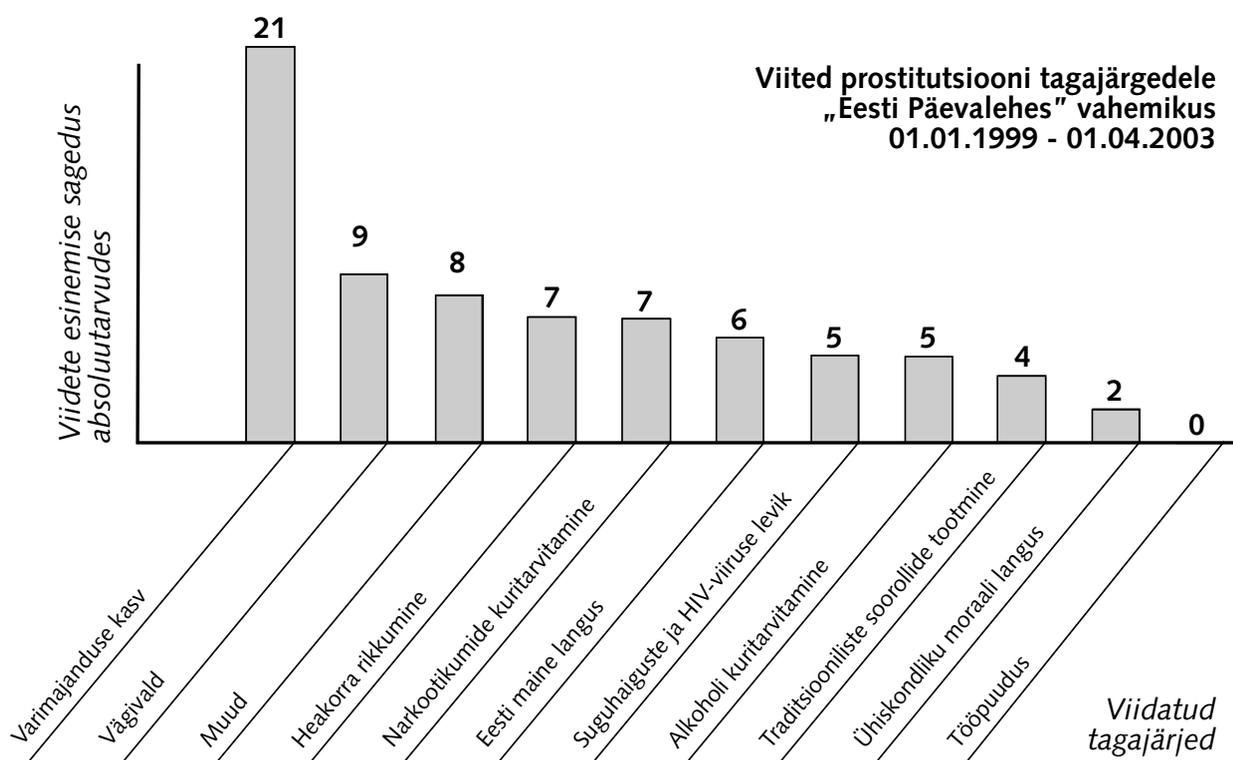
See, kas artikkel osaleb või ei osale ühiskondlike nõudmiste esitamise protsessis, ei sõltu ainult esitatud väidete otsesest sõnastusest, vaid ka kontekstist, kus need esitatakse.

Kokku määrati 118 analüüsiühiku/artikli osalus ühiskondlike nõudmiste esitamise protsessis. Valdavas osas artiklitest ei käsitleta prostitutsiooni ühiskondliku probleemina (75 artiklit). 36 artiklis nähakse prostitutsioonis ühiskondlikku probleemi. 51 artiklis on esitatud nõud-

mine, et prostitutsiooniga tuleks midagi peale hakata. Siit võib järeldada, et küllalt palju on artikleid (15 artiklit), kus prostitutsiooni ei peeta küll suureks probleemiks, kuid leitakse, et sellega ei ole siiski ka kõik päris korras.

70 artiklis 118-st pole viidatud prostitutsiooni põhjustele, 48 artiklis on viidatud prostitutsiooni põhjustele 56 korda.

70 valimi artiklis puudus viide prostitutsiooni põhjustele, ülejäänud 48 artiklis on viidatud aga nähtuse põhjustele 56 korda. Mõnel puhul on artiklis välja toodud rohkem kui üks põhjus. Kõige sagedamini on leitud, et prostituutidena tegutsevad need, kes on sattunud pettuse ja inimkaubanduse ohvriks (13 vii-

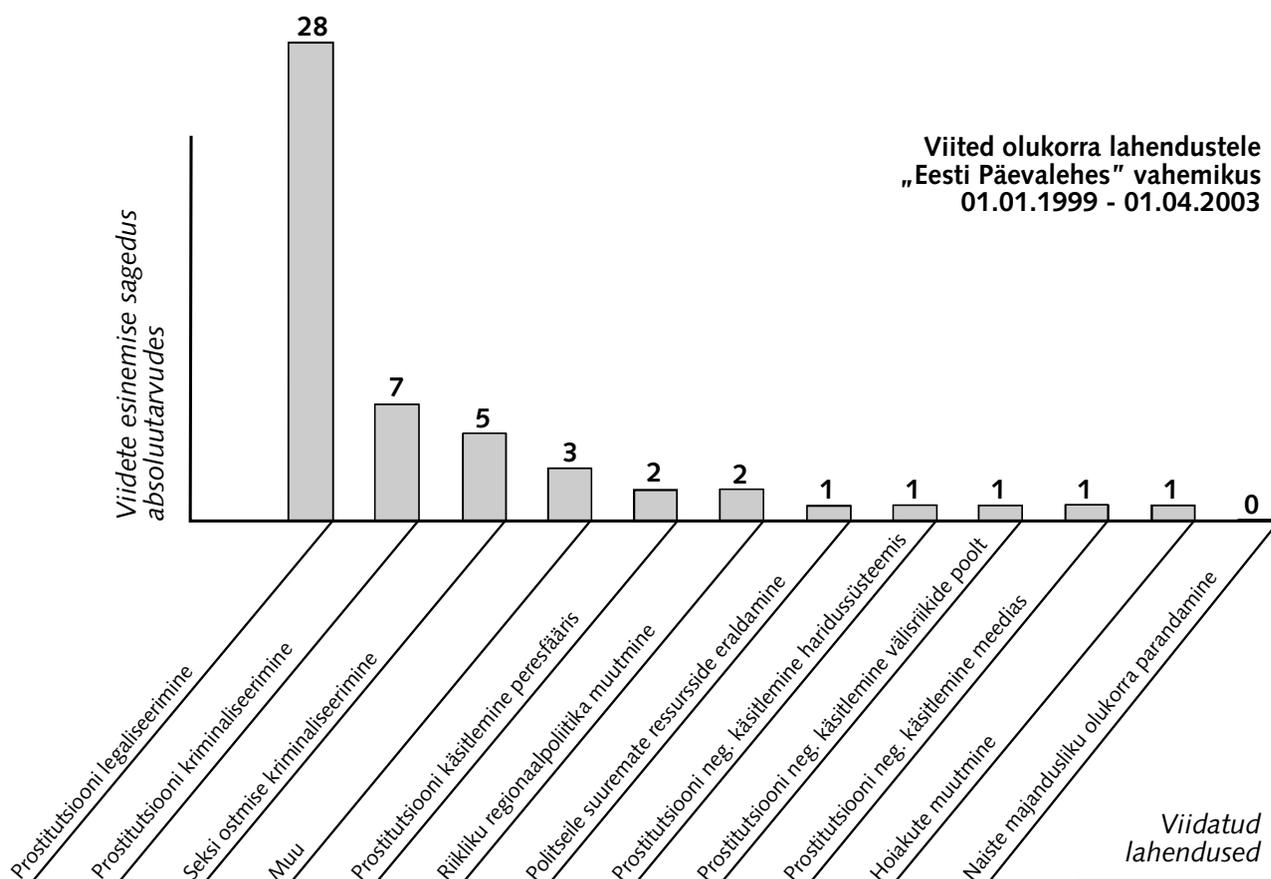
Joonis 2. Viited prostitutsiooni tagajärgedele

det).¹⁴ Küllalt tihti on leitud, et prostitutsiooni taga on vaesus ning töötus (12 viidet) ning riiklik regionaalpoliitika, mille tõttu on mõne piirkonna elanikel vähe teenimisvõimalusi (9 viidet). Kuuel korral on viidatud traditsiooniliste soorollide mõjule. Ootamatult harva on artiklites mainitud prostitutsiooni põhjusena narkootikumide tarbimist (3 viidet). Alkoholi liigtarvitamisele pole viidatud kordagi. Vaid üks kord on viidatud prostituudina töötava inimese nõrgale moraalele.

63 artiklis 118-st pole viidatud prostitutsiooni tagajärgedele, 55 artiklis on viidatud prostitutsiooni tagajärgedele 74 korda.

Prostitutsiooni tagajärgedele on viidatud 55 artiklis 74 korda, seejuures puudub sellekohane viide 63 valimi artiklis. Kõige sagedamini on mainitud prostitutsiooni tagajärjena illegaalse majandustegevuse levikut (21 viidet). Üheksal korral on viidatud vägivaldale kui prostitutsiooni tagajärjele. Valimis on seitsmel korral peetud prostitutsiooni tagajärjeks narkootikumide ning viiel korral alkoholi kuritarvitamist. Artiklites leidub vaid viis viidet suguhaiguste ja HI-viiruse levikule seoses prostitutsiooniga. Neljal korral on peetud prostitutsiooni tagajärjeks traditsiooniliste soorollide taastootmist. Kuuel korral on leitud, et prostitutsioon kahjustab Eesti mainet. Seitse

¹⁴ Siin on oma mõju Põhja- ja Baltimaade naistega kauplemise vastasel ühiskampaanial, mis algas 2002. a Vt <http://www.nordicbalticcampaign.org/estonian/index.html>

Joonis 3. Viited olukorra võimalikele lahendustele

viidet on prostitutsioonist tulenevale naabruskonna heakorra rikkumisele. Ühiskondliku moraali laostumisele on viidatud kaks korda. Ilmnes, et prostitutsiooni tagajärgedest räägiti sagedamini kui selle põhjustest (vastavalt 74 korda ja 56 korda). Samuti selgus, et ülekaalukalt kõige märkimisväärsimaks kahjuks seoses prostitutsiooniga peeti illegaalse majandustegevuse levikut ehk majanduslikku kahju, mitte indiviididele osaks langevaid kannatusi nagu vägivalda või haigustesse nakatumist.

*70 artiklis 118-st pole viidatud olukorra lahendustele, 48 artiklis on viidatud võimalikele lahendustele 52 korda.

Võimalikele lahendustele on viidatud 48 artiklis 52 korda, seejuures puudub sellekohane

viide 70 valimi artiklis. Ülekaalukalt kõige sagedamini on mainitud olukorra võimaliku lahendusena prostitutsiooni legaliseerimist (28 viidet). Hoopis vähem on loodetud prostitutsiooni keelamisele, mis tähendaks kõigi selle tegevusvallaga seotute juriidilist hukkamõistu (7 viidet). Viiel korral on peetud lahenduseks seksi ostmise keelamist. Praegusi prostitutsiooni kohta käivaid seadusi, ka siis kui politseile eraldataks vahendajatega tegelemiseks lisaressursse, on peetud lahenduseks vaid üks kord. Samuti pole pandud erilisi lootusi prostitutsiooni hukkamõistule pereringis (2 viidet), haridussüsteemis (1 viide), meedias (1 viide), välisriikide poolt (1 viide). Vaid üks kord on loodetud ühiskondliku suhtumise muutumisele.

Viited prostitutsioonis osalejate, s. t prostituudi, kliendi ning vahendaja rahvusele

79 artiklis 118-st pole mainitud ühegi prostitutsioonis osalenu rahvust. 39 artiklis on osalenu(te) rahvus mainitud. Kokku on mainitud prostitutsioonis osalejate rahvuslikku kuuluvust mainitud 45 korda. Neist 31 korral on viidatud sellele, et prostituut pole eestlane, vaid mõnest teisest rahvusest; seitsmel korral käib see kliendi ning samuti seitsmel korral vahendaja kohta. Prostitutsiooni osapoolte välismaisele päritolule viitamine on osaliselt põhjendatav asjaoluga, et ligi pool prostitutsiooniga seotud artiklitest on avaldatud välisuudiste žanris.¹⁵

Rahvuse mainimine taga võib aga olla ka artikli autori soov teha vahe "meie" ehk heade ja korralike inimeste ning "nende" ehk teistsuguste ja marginaalide vahele. Prostituutide sagedast mainimist teise rahvusesse kuuluvana võib pidada naistevastase vägivalla ilminguna. Kupeldaja või kliendi rahvust mainiti

väga harva, ülekaalukalt räägiti prostituutide kuulumisest mõnda slaavi rahvusesse.

Esitatud seisukohtade allikas

43 artiklit 118st on koostatud ajalehe toimetuse poolt ning trükitud ilma autori nime või uudisteagentuuri nimetamata. 75 artiklist võib välja lugeda 88 viidet allika tüübile. Mõne artikli puhul on märgitud lisaks teksti autorile ka autoriteet (näiteks politsei- või meditsiinitöötaja), kelle seisukohtadele on autor oma artiklis viidanud. Võimalik, et mõnes artiklis on viidatud autoriteedile, kuid puudub autori nimi.

47 korral 88-st on allikaks ajakirjanik. Poliitiku te seisukohti prostitutsiooni teemal on artiklites esitatud 15 korral. Seitsmel korral on antud sõna prostitutsioonispetsialistile. Kuuel korral linnaametnikele. Viiel korral on allikaks eraisik. Kolmel korral politseiametnik. Ühe korra on avaldanud oma seisukohti prostitutsiooniteemal ka koomik, pornotööstuse esindaja, hotelli direktor ning pastor.¹⁶

3.2 Eesti Päevalehes ajavahemikus 01.01.1999 – 01.04.2003 ilmunud suuremate prostitutsiooniga seotud diskussioonide retoorika analüüs

Uuritud vahemikku jääb kolm suuremat diskussiooni prostitutsiooni teemal. Tähelepanu väärib asjaolu, et valdav osa uuritud ajavahemikus Eesti Päevalehes ilmunud prostitutsiooni puudutavatest artiklitest kuulub rubriiki "Välisuudised" või "Allpool naba". Sellesse, suurimasse gruppi kuuluvad artiklid

kajastavad teiste riikide seadusmuudatusi ning naljakaid või skandaalseid juhtumeid. Suhteliselt lühikesed artiklid on kombineeritud uudisteagentuuride teadetest ning puudub analüüs.

Võimalik, et sellesse rühma, eriti rubriiki "Allpool naba" kuuluvate artiklite eesmärk on

¹⁵ Kahjuks ei saa siin näidata, kui palju viidati prostitutsiooni osapoolte rahvuslikule kuuluvusele nendes artiklites, mis pole välisuudised. Artiklite kodeerimisel ei osatud sellist nüansi ette näha ning ei eristatud teisi artikleid välisuudistest
¹⁶ Vt ka lisa 1. Eesti Päevalehe ning Eesti arvamusiudrite käsitletud prostitutsiooni peamistest põhjustest, tagajärgedest ja prostitutsiooni-olukorra lahendustest

meelelahutuslik. “Kollasele” ajakirjandusele iseloomulikus stiilis lugudega püütakse lugejale pakkuda puhkust ning huumorit keerulise mate ning enam mõtlemist nõudvate artiklite vahel. Võimalik, et lehe koostajad loodavad, et lugejate skandaalihinimule rõhumine tõstab lehe müüginumbreid.

Prostitutsiooni kajastamine “Välisuudiste” rubriigis annab aga lugejale kindla tunde, et prostitutsioon ja sellega võitlemise katsed on päevakorral kusagil piiri taga, mitte Eestis. Lugeja saab võimaluse lõõgastuda ja tunda rõõmu selle üle, et koduriigis on olukord nii rahulik.

Uuritavas ajavahemikus on Eesti Päevalehe välisriikide sündmusi kajastavas artiklite rühmas jälgitud Soome, Rootsi, Saksamaa, Tsehhi, Läti, Leedu ning mitmete teiste riikide prostitutsioonipoliitikat. Kõige järjepidevamalt on edastatud selles rühmas aga Hollandi bordellide legaliseerimise kulgu. Viimane kuulubki käsitletud ajavahemikus kolme kõige suurema prostitutsiooniga seotud teemavaldkonna hulka.

3.2.1 Hollandi bordellide legaliseerimise otsuse kajastamine veebruarist 1999 kuni augustini 2001¹⁷

Sellesse rühma kuulub üheksa “Välisuudiste” ning “Allpool naba” rubriigis ilmunud artiklit. Kirjutised on koostatud peamiselt uudisteaagentuuride teadaannetest. Hollandis toimuvat puudutavatest artiklitest ei ole võimalik välja

Palju tähelepanu on 2000.a. pälvinud Eesti Päevalehe veergudel ka Ivar Virkuse ettepanek hakata Tallinnas prostitutsiooni reguleerima. Seekord puudutas teema olukorda siin, Eestis. Abilinnapea mõtet on kajastatud rubriikides “Eesti” ning “Arvamus”. Artiklid on suhteliselt pikad ning pigem arutlevat kui kirjeldavat laadi.

Kolmas suurem diskussioon puudutas küsimust, kas Eestis tuleks eeskuju võtta prostituudi teenuse ostmist keelavast seadusest, mis on võitmas poolehoidu Põhjamaades. Teematikat on riivatud juba oktoobris 1999 ning diskussioon kujuneb tuliseks aastal 2002. Esimesed selle teematika lood puudutavad sellesuunalist arengut Rootsis ning Soomes ning seda on kajastatud rubriikides “Allpool naba” ja “Välisuudised”. Kevadest 2002 on prostitutsiooni ostmise keelamise teemal artikleid avaldatud juba rubriikides “Eesti” ning “Arvamus”, mis võimaldavad autoril ainesse süveneda.

lugeda eesti ajakirjanike seisukohti. Tegu pole diskussiooni, vaid mujalt “ette söödetud” informatsiooni refereerimisega. Sellegipoolest on oluline, kuidas bordellide legaliseerimist on eesti lugejale serveeritud. Hollandi sündmuste kajastamise stiil võis mõjutada eestlaste suhtu-

¹⁷ Käesoleva raporti arvamusiidrite ja ajalehtede uuringutes eristatakse retoorilised idioomid ja vasturetoorilised strateegiad kursiivkirjaga, motiivid kursiivkirja ja jutumärkidega, nõudmiste esitamise stiilid kursiivkirjaga, tsitaadid kursiivkirjaga, uurijate rõhutused tsitaatides on alla joonitud

mist prostitutsiooni; seda enam, et temaatika edastamise sagedus oli üsna suur.

Eesti Päevalehe artiklites on kasutatud lõbumajade seadustamise toetuseks peamiselt nelja retoorilist võtet, mida on omavahel kombineeritud.

Üks neist on õiguste laiendamise retoorika, võtmemotiivideks "prostitutsiooni liberaliseerimine", "maailma vanim amet" ja "vabameelsed hollandlased". Prostitutsiooniteenuse pakkumist on artiklis käsitletud normaalse elukutsena, mida on kõrvutatud näiteks juuksuriametiga.

"Bordellidest saavad niinimetatud vabaajakeskused, mis võivad põhimõtteliselt ka börsile minna ja lõbunaised võivad end registreerida iseseisvaks ettevõtjaks, kes peavad loomulikult ka makse maksma." (Kopli, M., 05.02.1999)

Prostituudi kasutamist esitletakse kui moodsat lahendust moodsale inimesele mobiilses maailmas:

"Yab Yum Kaaviariklubi on mõeldud eelkõige transitreisijale, kel tuleb kaua järgmist lennukit oodata ja raskelt reisilt saabujale lennusõidust tekkinud stressi maandamiseks. Nad võivad sisse põigata, enne kui koju proua abikaasa juurde lähevad." (Reuters – Baltic News Service 16.12.1999)

Riigi prostitutsioonipoliitikat iseloomustatakse positiivsel toonil motiiviga "liberaalne". Kahtlemata on niimoodi esitatud olukorrakategoorias majandusliku kasu retoorika sugemeid (Kopli, M., 05.02.1999).

Paralleelselt sallivust ning erinevate elustiilide

eluõigust toonitavale õiguste laiendamise retoorikale on sageli rakendatud terviseriski retoorikat. Räägitakse vajadusest kaitsta nii prostituutide kui klientide ning nende tavapartnerite tervist. Seda loodetakse kindlustada bordellide seadustamisega (STT-ETA, 02.10.2000).

Kolmas põhiretoorika õiguste laiendamise ning majandusliku kasu retoorika kõrval osutab prostituutide kuritarvitamisele lõbumajades kui institutsioonides, mis jäävad riigi kontrolli alt välja. Väidetakse, et uus seadus võitleb orjade, illegaalse ning alaealiste tööjõu kasutamise vastu bordellides (Kopli, M., 05.02.1999; Kopli, K., 28.10.1999; Reuters – Baltic News Service 28.12.1999).

Neljas palju kasutatud retooriline võte bordellide legaliseerimise kaitseks on hädade kuhjumisele osutamine. Prostitutsiooni seotakse mitmete illegaalsete ärivaldkondadega ning leitakse, et viimaste riigivõimude kontrollile allutamiseks tuleb seda teha ka prostitutsiooniga (Reuters – Baltic News Service 27.10.1999).

Tähelepanu väärrib asjaolu, et sel ajal, kui Hollandi bordellide legaliseerimise seadus oli veel eelnõu faasis, ei näe Eesti Päevalehes lõbumajade legaliseerimisele vasturetoorikat. Artiklid esitavad seksiäri kui kaasaegse maailma loomulikku osa. Sageli rõhutatakse vajadust "realistlikult läheneda", seda ka lõbumajade legaliseerimise osas.

Pärast seaduse jõustumist taandub optimistlik toon nii moraalsetele väärtustele kui ka seaduse rakendamise administratiivsetele raskustele osutava kriitika ees.

Artiklites hakatakse viitama seadusandjate moraali laostumisele, võrreldes teiste institutsioonide ning kodanikega:

"/--/ on tulnud ilmsiks, et hollandlased pole sugugi nii tolerantsed kui neid ajakirjanduses kujutatakse. Nii on prostituudid, kes soovivad end registreerida eraettevõtjatena, avastanud, et ametnikud, pangad ja kindlustuskompaniid ei taha nendega tegemist teha." (Murre, 16.08.2001)

Artiklitesse ilmuvad viited prostituutide kurtarvitamise jätkumisele:

"Paljud eksperdid kardavad ka, et uus seadus ajab suure hulga prostituute pöranda alla, mis nõrgendab veelgi kontrolli nende üle." (Murre, 16.08.2001)

Kasutusele on võetud seadust naeruväärstav taktika vaidlustamise vasturetoorika, mis näitab, et õigete eesmärkide saavutamiseks on valitud valed vahendid:

"Hollandi prostituudid peavad pesema oma pitspesu pesumasinas kuumas vees, leotama vibraatoreid 10 minutit alkoholis ja käima duši all meesklientidest eraldi /.../ – Bürokradid nõuavad seksielus korda." (AFB/BNS/SLÖL 29.06.2001)

3.2.2 Reaktsioon abilinnapea Ivar Virkuse 2000. aasta mais tehtud ettepanekule hakata Tallinnas prostitutsiooni reguleerima

Eesti Ekspressi 2000. aasta 4. mai numbris esitab Ivar Virkus Tarmo Vahterile antud intervjuus mõtte koondada pealinna lõbumajad Tatari tänavale. Abilinnapea oletab, et sellisel

juhul oleks võimalik prostitutsiooniäri kontrollida ja kaitsta nii kliente kui lõbutüdrukuid. Virkus räägib lõbuhimuliste välituristide juurdevoolust – need oleksid valmis romantilises ja vabameelses linnas veidi raha kulutama.

Eesti Päevalehes on kahe järgmise nädala jooksul avaldatud viis artiklit, milles analüüsitakse abilinnapea ettepanekut. Küllalt pikad ning analüüsivad artiklid on ilmunud "Arvamuse" ja "Eesti" rubriigis. Peale vormi seob artikleid kriitiline suhtumine Virkuse ettepanekusse.

Intervjuus Tarmo Vahterile toob Virkus prostitutsiooni reguleerimise kasuks erinevaid põhjusi. Eesti Päevalehe artiklites pälvivad kõige rohkem kriitikat kaks abilinnapea kasutatud võtet. Turistide punaste laternate abil Tallinnasse meelitamise ning töökate prostituutide tegevuselt maksuraha kogumise kavatsus esindab majandusliku kasu retoorikat. Mitmed Eesti Päevalehes avaldatud artiklid astuvad vastu just sellele, et kõrge linnaametnik õhutas turu põhimõtete laiendamist inimsuhetele. Teadusliku stiili abil üritatakse kummutada arusaama, mille kohaselt prostituut on "amet nagu iga teinegi":

"Psühholoogide väitel on prostitutsiooni emotsionaalsed ja psühholoogilised tagajärjed võrreldavad vägistamisest tulenevate tagajärgedega. Harilikult koheldakse prostituute vääritud rämpsuna, süstemaatiline alandamine tekitab neis enesepõlgust ja depressiooni. USA haiglate andmeil on 15% kõigist enesetappudest prostituudid, call girlidest on 75% üritanud enesetappu." (Lindsalu, 08.05.2000). Virkuse ettepaneku kritiseerijad rõhutavad, et töö

prostituudina rikub naise inimõigusi ja -väärikust ning et tegu on hädalahenduse, mitte vaba inimese "vaba valikuga" võimalusterohkes maailmas (Lindsalu, 08.05.2000; Paaver, 11.05.2000).

Bordellide reguleerimise ettepaneku mahategemiseks kombineeritakse terviseriski retoorikat prostituutide kuritarvitamisele osutamisega:

"Prostitutsioon ei ole vaid "eraettevõtlus", millega juhuslikult kaasnevad terviseprobleemid, see on tegevus, mis kõige otsesemalt eirab igasugust eetikat ja inimõigusi." (Lindsalu, 08.05.2000).

Teine suurem rühm vastuväiteid puudutab Virkuse plaani bordelliomanikega läbi rääkida ning nendega koostööd teha. Abilinnapea plaani naeruvääristamiseks kombineerib üks Eesti Päevalehe autor juriidilist ja koomilist stiili:

"Kurjategijatega läbirääkimiste pidamise asemel ootaks abilinnapealt ju nende ülesandmist politseile, sest kuriteost mitteteatamine on samuti kuritegu. Kui Virkus tõesti suudab korraldada 60 lõbumaja ja 2000 vene prostituudi majutamise kitsukesele Tatari tänavale, siis peab politsei korraldama Virkuse kolimise Rummu vanglasse, sest muuks kui kurjategijate mahitamiseks on tema tegevust raske nimetada." (Muuli, 08.05.2000).

Ka suguhaiguste kontrolli alla saamine, abilinnapea viimane trump bordellide koondamiseks, lükati ümber. AIDS-i Ennetuskeskuse juhataja Nelli Kalikova leiab, kasutades taktika kriitikat, et väljapakutud meetod ei sobi hea

eesmärgi saavutamiseks ning võib koguni kiirendada suguhaiguste levikut Tallinnas (Pöld, 08.05.2000).

Kui Ivar Virkus kasutab Eesti Ekspressile antud intervjuus bordellide Tatari tänavale koondamise populariseerimiseks motiive "City of Romance" ja "Monte Carlo", siis Eesti Päevaleht reageerib abilinnapea kavale motiiviga "häbiplekk" (Muuli, 08.05.2000), mis käib ühtlasi nii potentsiaalse lõbutänava kui ka abilinnapea mõttearenduse kohta.

Legaliseerimist seostatakse Eestis eelkõige tuluga, mida riik võiks maksudest ning seksu-rismist saada. Prostitutsiooni meediakäsitluse uurija Katri Lamesoo (2003: 59-60) sedastab, et sel perioodil on ühiskonna tervishoid teisejärguline, ammu ei räägita prostituutide sotsiaalsetest garantiidest. Ta võrdleb Eestis domineerivat prostitutsioonikäsitlust kolmanda maailma riigi Tai omaga, kus seksiäri on absoluutse vaesuse alternatiiv. Ühest otsast püritakse Euroopa Liitu ning heaoluriikide hulka, teisest põhjendatakse prostitutsiooni vajalikkust arengumaadele kohaste argumentidega.

3.2.3 Alternatiivse prostitutsioonipoliitika diskussioon oktoobrist 1999 kuni aprillini 2003

Diskussiooni keskmes on küsimus, kas Eesti peaks järgima Rootsi prostitutsioonipoliitika mudelit, mis keelab seksi ostmise, või valima hoopis lõbumajade legaliseerimise tee.

Sellesse artiklite gruppi kuulub 14 artiklit. Diskussioon algab Eesti Päevalehes aastal 1999, kui naaberriigis Rootsis keelati seksi ostmise. Esimesed vastukajad ilmuvad rubriikides "Allpool naba" ning "Välisuudised". Prostituudi teenuse ostmise temaatika on veel kauge ning puudutab välisriike. Vaid harva kajastatakse Rootsis, hiljem ka Soomes toimuvat.

Põhjamaade sündmusi tutvustades seletatakse seksi ostmise keelamist sageli hädade kuhjumise retoorika abil. Prostitutsioon seotakse illegaalse narko- ning relvaäri. Äärmiselt tugevalt on esindatud naiste kuritarvitamise retoorika. Kritiseeritakse naiste asjastamist, mis toetub soolisele segregatsioonile tööturul ning vaesuse feminiseerumisele. Väga sageli toonitatakse artiklites, et prostitutsiooni näol pole tegu mitte seksuaalsete vajaduste rahuldamise akti, vaid "võimudemonstratsiooniga", millega mehed panevad vastassugupoole paika. Leitakse, et seksiäri ei sobi humaansesse ühiskonda, kus räägitakse inimõiguste kaitsmisest (Höglund, 19.11.2001; 24.11.2001; 29.05.2002). Välisriike kajastavates artiklites domineerivad ostu-müügi tehingu kohta motiivid "naise keha pole müügiks" ja "kuritegu naiste vastu". Prostituute käsitletakse kui "vägivalla ohvreid".

2002. aasta 5. veebruaril astus Eesti Sotsiaaldemokraatliku Tööpartei liider Tiit Toomsalu diskussiooni ettepanekuga prostitutsioon legaliseerida. Toomsalu kasutab oma mõtte populariseerimiseks traditsiooniretoorikat:

"/---/ Prostitutsioon oli, on ja jääb, ning me ei saa seda keelata, seega kontrolligem seda."

Lisaks kasutab Toomsalu ühiskondliku hüvangu retoorikat, esitledes prostitutsiooni riiklikku reguleerimist organiseeritud kuritegevuse ohjeldamise vahendina.

Märtsis liitub Eesti Päevalehe diskussiooniga ka tollane sotsiaalminister Siiri Oviir. Tema ettepanekut seksi ostmise keelata toetavad politoloog Ivi Masso, Eesti Naisliit ning mitmed teisedki. Alternatiivse prostitutsioonipoliitika küsimust hakkavad Eesti Päevalehes kajastama rubriigid "Arvamus" ning "Eesti", ilmub ka paar lugejakirja.

Seksi ostmise keelamise toetajad võtavad suuresti üle põhjanaabrite poolt kasutatud retoorikad, rõhutatakse naiste kui allasurutud rühma inimväärkuse ning inimõiguste kaitse vajadust (Masso, 21.06.2002; Kalamees, 27.11.2002), ühiskondliku hüvangu retoorikat kasutades loodetakse, et seksi ostmise keelamine aitab edasi suguhaiguste, narkomaania, alkoholismi ning illegaalse narko- ning relvaäri vastast võitlust (Kalamees, 27.11.2002).

Lisandub siiski paar kohalikku retoorilist nüanssi. Prostitutsiooni ostmise keelamise pooldajad rakendavad ka moraali laostumise retoorikat, hoiatades Eesti Päevalehe lugejaid prostitutsiooni reguleerimise võimalike tagajärgede eest:

" /---/ Riik saadab ühiskonnale signaali, et kõlbelised väärtused pole olulised. Pole imestada, et inimesed riigist üha enam võõranduvad ja selle institutsioone ei usalda." (Salumäe, 29.11.2002)

Sageli tsiteeritakse sotsiaalminister Siiri Oviiri, kes hoiatas, et juhul kui hoidutakse Rootsi prostitutsioonipoliitika järgimisest, võib Eestist saada "seksuristide paradiis" või "Taimaa" (Kalamees, 27.11.2002). Oletatakse, et kui lisaks Rootsile keelab seksi ostmise ka Soome, samas saab Eesti aga Euroopa Liidu liikmeks, võib Eestist kujuneda senisest veelgi populaarsem seksurismi sihtriik ning inimkaubanduse vahendusmaa (Masso, 28, 11, 2002).

Vaadates Eestis viimse nelja aasta jooksul peetud prostitutsiooniga seotud diskussioone, võib tõdeda, et iga kord kui pakuti välja alternatiivne prostitutsioonipoliitika, toonitati ise või siis öeldi mõne ettepaneku kaitseks, et oleme senini "pead liiva alla peitnud nagu jaanalinnud" või "kõige rumalam on teha nägu, et probleemi ei ole". Sama kehtib nii prostitutsiooni reguleerimise kui ka seksi ostmise keelamise algatuste kohta. Ometi ei ole ükski diskussioon viinud Eesti prostitutsioonipoliitika muutmiseni.

4. ARVAMUSLIIDRITE SUHTUMINE PROSTITUTSIOONI JA ERINEVATESSE PROSTITUTSIOONIPOLIITILISTESSE MUDELITESSE

Uurimus käsitleb arvamusiidrite suhtumist prostitutsiooni olemusse, selle laialt levinud nähtuse põhjustesse ning tagajärgedesse. Selgitatakse, mil määral näevad avaliku arvamuse kujundajad prostitutsioonis probleemi ning milliseid lahendusi nad pakuvad. Samuti puudutatakse arvamusiidrite soorolliaru-saamu ning tuuakse välja nende arvamus seksiäri arengu kohta seoses Euroopa Liidu laienemisega.

Selle uurimuse kontekstis käsitletakse arvamusiidritena esiteks ühiskonnaliikmeid, kellel on oma ametialase või institutsionaalse posit-

siooni tõttu mõju hinnangutele, mis antakse ühiskondlikele nähtustele, sealhulgas prostitutsioonile ja poliitikale, mida selles suhtes läbi viiakse. Selle rühma arvamusiidrid ei pruugi olla avalikkuses üles astunud prostitutsiooni küsimuses. Teiseks käsitletakse käesoleva uurimuse raames arvamusiidritena ühiskonnaliikmeid, kellel ei pruugi olla otsest, suurt institutsionaalset mõju prostitutsioonipoliitika kujundamisele, kuid kelle seksiaärisse puutuvad seisukohad on rahva seas tuntud ja on seega mõjutanud otseselt avalikku arvamust.

4.1 Uurimismeetod

Uurimuse eesmärk on välja selgitada, kuidas käsitlevad arvamusiidrid ühiskonnas Nõukogude Liidu lagunemise järel vohama hakanud prostitutsiooni. Eesmärgist lähtub ka poolstruktureeritud süvaintervjuu valik uurimuse analüüsimeetodiks. Teemaintervjuu on tüüpiline kvalitatiivsete meetoditega analüüsiv materjal. Valitud metodoloogia andis võimaluse uurida, millise tähenduse annavad inimesed ühiskonnanahtustele, samuti seda, kuidas nad tähendusi kujundavad. Kvalitatiivsed meetodid aitavad välja selgitada ühiskondlike nähtuste kultuurilisi ja subjektiivseid tähendusi (Lagerspetz 2000).

4.1.1 Poolstruktureeritud süvaintervjuu

Poolstruktureeritud süvaintervjuud iseloomustab individuaalne lähenemine intervjuusituatsioonile. Küsimused on küll ette valmistatud, kuid nende järjekorda ning teemadele keskendumise astet võib muuta iga konkreetse respondendi väärtuskeskmest ning eneseväljendusviisist lähtuvalt. Meetodi eeliseid on ka see, et intervjuueeritavad saavad vestlusse tuua uurija jaoks "plaaniväliseid", kuid enda jaoks olulisi seoseid ning teemasid. Niisiis võib öelda, et teemaintervjuu sisaldab ruumi üllatuste jaoks. Uurija ei lähe väljale veenduma neis tulemustes, mida ta juba ette tõenäoliselt on pidanud (Pajumets 2001: 126).

Intervjuude läbiviimise juhend on koostatud põhimõttel, et lihtsamate ning üldisemate teemade juurest liigutakse rohkem analüüsi nõudvate ning isiklikumate juurde.

Vestlused algasid sissejuhatavate küsimustega, millele oli suhteliselt kerge vastata. Uuritavatel paluti avaldada arvamust prostitutsiooni leviku kohta Eestis. Seejärel uuriti arvamused suhtumist nähtusesse ning sellise suhtumise põhjusi. Selles vestluse faasis rääkis enamik respondentidest prostitutsiooni tagajärgedest. Järgnevalt suunati jutt seksi ostumüügiga seotud poolte, see tähendab prostituti, kliendi ja vahendaja tegevusmotiividele ehk teisisõnu küsiti respondentide arvamust prostitutsiooni põhjuste kohta.

Uuritavatel küsiti ka seletust tõsiasjale, miks enamasti pakuvad prostitutsiooniteenust naised ning seksi ostavad mehed. Selle küsimusega anti arvamused liidritele võimalus avaldada oma mõtteid ühiskonnas aktsepteeritud soorollidest üldisemalt.

Seejärel küsiti arvamused liidritelt nende ning nende lähedaste isikliku kokkupuute kohta nähtusega.

Vestluse viimases faasis keskenduti arvamused liidrite ettekujutusele heast prostitutsioonipoliitikast ning küsiti, kas ja kuidas saaks institutsioon, mida respondent esindab, olukorra parandamisele kaasa aidata.

Intervjuud viidi läbi moraalse neutraalsuse põhimõttest lähtudes. Uurija hoidus arvamused liidrite seisukohtadele hinnangu andmisest, vältis vastuargumentide esitamist ning vasturääkivuste väljatoomist intervjuueeritavate jutus.

Enne vestluse lõpetamist said arvamused liidrid võimaluse veel kord rõhutada nende jaoks olulisemaid mõttekäike.

4.1.2 Valim ja intervjuude läbiviimise tingimused

Kokku intervjuueeriti viitteist arvamused liidrit.

Esiolgne eesmärk oli hoida valimit soolises ning vanuselises tasakaalus, et meeste ja naiste ning eri vanusega arvamused liidrite seisukohad oleksid enam-vähem võrdselt esindatud. Soovisime, et valimisse kuuluks ka erineva sissetulekuga arvamused liidrid.

Valimit koostades aga selgus, et soovitud tasakaalu on kui mitte võimatu, siis ülimalt raske saavutada. Sissetuleku laia skaala saavutamine valimis ei olnud kuigi keeruline. Teiste tingimuste täitmine osutus raskemaks, kuna Eesti ühiskonna arvamused liidrid kuuluvad valdavalt nooremas keskeas meeste kategooriasse. Nende seisukohti on ühiskonnas kõige rohkem kuulda, seega on neil kõige suurem mõjuvõim ülejäänud ühiskonnaliikmete hoiakutele ning nemad on ka selle uurimuse intervjuueeritavate rühmas kõige paremini esindatud.

Lisaks tuntud arvamused liidritele kutsuti intervjuule ka need sotsiaalministeeriumi, justiitsministeeriumi ning politsei ametnikud, kes puutuvad prostitutsiooniteemadega kokku tööalaselt.

Valim moodustati järgmiste tunnuste alusel:
- kolm riigikogu fraktsioonide liidrit (esinda-

tud nii koalitsiooni kui ka opositsiooni poliitikud),

- kolm analüütikut/meediafiguuri (avaldanud varemgi arvamust prostitutsiooni kohta ja sellega seotud teemadel),

- kaks linnapead,

- kaks ärim meest (kelle tegevusalal on seos prostitutsiooniga või kellel on arvestatav mõju erakondadele),

- sotsiaalministeeriumi juhtivametnik,

- justiitsministeeriumi juhtivametnik,

- politseistruktuuride juhtivametnik,

- naiste õiguste eest seisva mittetulundusühingu liider,

- maksuameti juhtivspetsialist.

Intervjueeritavatele saateti elektronkiri ning tavapostikiri intervjuuettepanekuga, kus selgitati uurimuse eesmärke ning lubati, et osalemise korral jäävad nad anonüümseks. Intervjuu ajas ning kohas lepiti kokku telefoni teel. Peamine tingimus vestluse toimumise ruumile oli lärmi ning muude segavate tegurite puudumine. Intervjuud toimusid uuritavate töökohal või sotsiaalministeeriumi ruumes.

Johtuvalt uuritavate väljendusviisist ning huvist teema vastu kestsid vestlused ühest tunnist kahe ja poole tunnini.

4.1.3 Andmete analüüs

Poolstruktureeritud süvaintervjuudega kogutud materjali analüüsitakse kvalitatiivselt, lähtudes järgmistest põhimõtetest.

Analüüsil pööratakse peatähelepanu

intervjuumaterjalile tervikuna ning alles seejärel respondentidele, kellele on üks või teine seisukoht või ühe või teise retoorika kasutamine iseloomulik.

Analüüsil esitatakse kõige selgemini välja joonistunud seisukohad prostitutsiooni kui probleemi kohta. Vaadatakse, kas arvamused käsitlevad nähtust ühiskondliku probleemina või mitte, ning esitatakse uuritavate arusaamad nähtuse olemuse, põhjuste, tagajärgede kohta. Tuuakse välja peamised retoorilised võtted, mida arvamused on kasutanud oma seisukohtade sõnastamisel.

Esitatakse arvamused prostitutsioonipoliitilised eelistused ning retoorilised võtted eelistuste poolt ning alternatiivide vastu argumenteerimisel.

Analüüsiühikuna käsitletakse üksikseisukohta, mitte sama näitaja põhjal moodustatud intervjuu rühma seisukohti; kahe ärimhe arvamused võivad, kuid ei pruugi sarnane olla. Anonüümseuse põhimõttest lähtudes eristatakse uurimismaterjali analüüsil respondentide seisukohad kahe tunnuse abil. Esiteks näidatakse, kas arvamus kuulub avaliku sektori esindajale (ASE), erasektori esindajale (ESE), kolmanda ehk mittetulundussektori esindajale (KSE) või meediasektori esindajale (MSE). Teiseks tuuakse välja, kas respondent on naissoost (N) või meessoost (M).

Tsiteerimisel on intervjuu keelekasutus jäetud võimalikult autentseks.

4.1.4 Uurija varasem kokkupuude prostitutsioonitemaatikaga

Esimest korda puutusin prostitutsiooni uurimisega kokku aastal 2000 seoses Soome Vabariigi Siseministeriumi, Soome Sotsiaalkaitselise ja Tervishoiuministeriumi ja Soome Tervishoiuministeriumi Uurimis- ja Arenduskeskuse (STAKES) algatatud projektiga "STOP 2. Alaealised seksikaubandused". AIDS-i Ennetuskeskuse, projekti Eesti Vabariigi poolse partneri peamine eesmärk oli siinse alaealiste prostitutsiooni kaardistamine ning selgitamine, millist abi pakutakse seksuaalselt kuritarvitatud alaealistele. Minu töö oli koos sotsioloog Aire Trummaliga intervjuuerida seksuaalselt kuritarvitatud lapsi toetavate institutsioonide töötajaid.

Prostitutsioonitemaatikaga on kaudselt seotud ka 2000. aasta kevadel tehtud uurimus "Mis saab soorollidest? Tulevaste meespoliitikute nägemus"¹⁸, mille viisin läbi Eesti Humanitaarinstituudis. Poolstruktureeritud rühmainterjuudel põhinev uurimus käsitles muu hulgas tulevaste riigijuhtide arusaamu seksuaalsusest ning meeste ja naiste rollijaotusest kodus ja avalikus elus.

2002. aastal algatasid Põhjamaade Ministrite Nõukogu ning Põhjamaade valitsused Põhja- ja Baltimaade naistega kaubitsemise vastase ühiskampaania. Eesti kampaania üks osa oli pool-struktureeritud rühmainterjuudel põhinev sotsioloogiline uurimus "Keskkooli lõpetavate neidude kui tulevaste töötajate teadlikkus inimkaubitsemisest". Uurisime Eesti Humanitaarinstituudi sotsioloogidega neidude valmidust välismaale tööle minna ning nende teadlikkust inimkaubanduse ohust ning riskide vähendamise võimalustest.¹⁹

Sügisel 2002 osalesin Põhja- ja Baltimaade ühiskampaania raames Eesti Naisuurimis- ja Teabekeskuse ning MTÜ Living for Tomorrow korraldatud seminaril "Inimkaubanduse ennetamine – koolitus õpetajatele, noorsootöötajatele ja kutsenõustajatele" koolitajana. Mitmepäevasel seminaril vaadeldi seksiga kauplemist sotsiaalses kontekstis, mille loovad soolised stereotüübid ja tööturu sooline segregatsioon, globaliseerumine, vaesus, süguhaigused ja narkomaania.

¹⁸ Uurimus on kättesaadav veebiaadressil http://www.ehi.ee/yliopilased/marion_pajumets.htm

¹⁹ Uurimusraport on kättesaadav veebiaadressil <http://www.ehi.ee/publikatsioonid/pajumets.htm>

4.2 Prostitutsioon – kas ühiskondlik probleem?

4.2.1 Kõrvaline nähtus, mitte ühiskondlik probleem

Kutse prostitutsiooniteemalisele intervjuule ei ole neutraalne; paratamatult viitab see asjao- lule, et uurija või projekti rahastaja käsitleb nähtust probleemina. Seega võisid vestlusele palutud arvamusiidrid oletada, et neilt ooda- takse negatiivset suhtumist inimestega kaubit- semisse. Seetõttu eeldasin, et intervjuuga nõustuvad arvamusiidrid, kes näevad prosti- tutsioonis või vähemalt meie riigis kehtivas prostitutsioonipoliitikas probleemi.

Mitme intervjuu käigus ilmnis, et vestluse temaatika oli arvamusiidridle suhteliselt ebaolu- line ja intervjuuga oli nõustunud pigem abival- midusest või hetketujust, mitte sügavast huvist prostitutsiooniteemaatika vastu.

Eeldades, et intervjuueerija käsitleb prosti- tutsiooni ühiskondliku probleemina, millele tuleks laiemat tähelepanu osutada, oponee- risid mõned respondendid mulle. Nad selgi- tasid, miks on prostitutsioon Eesti ühiskonnas vähetahtis nähtus.

ASE(M): Minu arust see (prostitutsioon)²⁰ ei ole väga suur probleem. /---/ Ma valimiskampaania käigus, kuu-poolteise jooksul kohtusin sadade inimestega erinevatel kõnekoosolekutel, kusagil kaupluses oma asju jagades, ja räägiti kõigest muust, räägiti millest iganes, aga mul praegu küll ei meenu, et keegi oleks prostitutsiooni probleemina enda jaoks defineerinud.

Enda loodud olukorrakategooria objek- tiivsuse kinnitamiseks viitas respondent lihtnimeste, oma valijate suhtumisele. Prostitutsiooniga ei vaeva valijad oma pead (toob elust vastunäite), eestlastel on teised, olulisemad probleemid. Nendena nimetati majanduskasvu stabiilsuse kindlustamist, sotsiaaltoetuste süsteemi väljatöötamist, üldist kuritegevust nagu tapmine ja va- rastamine ning moodsamaid tõesid nagu narkomaania ja HI-viirus.

4.2.2 Prostitutsioon on probleem kaasnevate nähtuste tõttu

Märksa sagedamini seisukohast, et riik peaks keskenduma olulisematele problee- midele, selle asemel et kulutada nappe ressursse prostitutsiooniga võitlemisele, esines arvamusi, et seksiärile piiripanemine on mitmete teiste ühiskonna pahupoolte ohjeldamise eeldus.

Nimetatud seisukoha esitajad ei näinud prostitutsioonis probleemi niivõrd seksi või inimsuhete kaubaks muutmise tõttu (järgmises näites seksi ostu-müügi tehingut lausa loomulikustatakse), pigem tunti mu- ret teiste probleemide pärast, mis “pakiti” prostitutsiooniga ühte.

ASE(M): Prostitutsiooniks ma pean seda, kus on vahendamine, /---/ kus keegi võtab tööjõu tööle. Ja see on ka probleem, mitte selle seksi pärast,

²⁰ Intervjuukatketes siin ja edaspidi sulgudes uurija märkused

vaid sellega kaasnevate nähtuste pärast – sala-alkohol, sala-viin, narkootikumid ja suguhaiguste levik –, kaasnevad probleemid, mitte seks. Selles (seksis) ma isiklikult probleemi ei näe. Andke andeks, seksitud on maailmas väga pikki aasataid ja väga usinalt ja sellest midagi halba tekkinud ei ole.

Väga sageli käsitlesid arvamused seksiaari laiema probleemide ringi ühe lülina. Leiti, et kui riik ei saa prostitutsiooni kiiresti kontrolli alla, arenevad plahvatuslikult illegaalsete uimastite äri, narkomaania, alkoholi kuritarvitamine ning sugulisel teel levivad haigused.

KSE(M): Teiste maade pealt oli näha, et järgmine grupp, kes on ohustatud pärast AIDS-i epideemiat narkomaanide seas, on sekstöötajad. /---/ Juba 96-97 me avastasime, et kakskümmend kuus protsenti tüdrukutest kasutab narkootikume.

Ülal toodud tsitaat esindab seisukohta, mis liidab prostitutsiooni ühise katuse alla teiste ühiskonna üldtunnustatud pahupooltega. "Epideemia" motiivi rakendamine on küllalt iseloomulik prostituutide, klientide ning meeste püsisuhtepartnerite terviseriskile osutamisel.

Uurimuses osalenud arvamused toonitasid tõenäosust, et ema prostitueerimise läbi saab kannatada ka tema järglaste vaimne ning füüsiline tervis. Prostitutsioonis probleemi nägemisel kombineeriti küllalt tihti terviseriski ja hädade kuhjumise retoorika. Neist viimane rõhutab, et ühele probleemile järgnevad paratamatult arvukad teised probleemid.

MSE(N): Ja sealtsaudu ka lapsed, kes sünnivad, võivad olla nakatunud, kogu see teise põlvkonna temaatika. Prostituutide lapsed on väga paljudel juhtudel AIDS-i nakatunud. Ja mis see kõik riigile maksma läheb?!

Esitatud olukorrakategooria murettekitavust, rõhutati sageli utilitaarse argumendiga: riik ja maksumaksja peavad raiskamise ning hoolimatus "kinni maksma".

Kasutades hädade kuhjumise retoorikat, rõhutati Eesti riigi tumedat tulevikuperspektiivi mujalgi. Muu seas kirjeldati organiseeritud kuritegevust kui avalik-riikliku võimu "paralleel-" või "alternatiivsüsteemi". Iseäranis madalama hinnaklassi bordelle seoti narko- ning illegaalse alkoholiäri. Intervjuudes kordus sageli hoiatus: kui riik ei kontrolli prostitutsiooni, annab ta organiseeritud kuritegevusele võimaluse arendada teisigi riigiväliseid lülisid.

4.2.3 Prostitutsioon kui ühiskonna nõrgemate gruppide ärakasutamine

Valdavalt pidasid uurimuses osalenud arvamused prostitutsiooni ühiskondlikuks probleemiks kahe ühiskonnagrupi hõivatus tõttu. Ühe riskirühmana kerkis üles Ida-Virumaa, vene rahvusest ning eesti keelt mitte valdavad naised, kellel on väga raske kodulinnas tööd leida ning kellel puuduvad haridus ning sotsiaalsed oskused, et mujal ühiskondlikult aktsepteeritav töökoht leida. Veelgi enam nähti seksiaaris probleemi laste ning alaealiste ekspluateerimise tõttu.

Mõlema nimetatud grupi liikmeid käsitleti julma ühiskonna "ohvritena". Ida-Virumaa naisi vaadati regionaalpoliitiliselt marginaaliseerituna, alaealisi aga liiga kogenematuna, et ise endaga majanduslikult toime tulla ning iseseisvalt otsustada, mis on neile halb, mis hea. Mõlema riskigrupi puhul osutati naiste kuritarvitamisele.

MSE(N): See (prostitutsioon) on väga oluline teema, seda enam, et see kontingent on ju väga noor. Seal on ikka teismelisi ja Ida-Virumaalt tulevaid ja muukeelse elanikkonna probleeme. Ma arvan, et see on väga oluline. Just nimelt laste ärakasutamise koha pealt. Mina näen eelkõige seal probleemi. /---/ Aga just see laste puhul on teadvustamata, see on sundvalik, kasvõi pere toitmiseks. /---/ Ma arvan, et mingi osa on seal noores endas, aga kui ta on väga noor, siis ma arvan, et sotsiaalsed olud mängivad. Ja kogu see asi, mis on seotud vaesusega, valikute puudumisega, eluga, mis on Ida-Virumaal või teistes regioonideski, kõrge tööpuudusega.

Ida-Virumaa naiste ning alaealiste prostitueerimise kohta esineb uurimismaterjalis peamotiivina "sundvalik". Sellega mõeldi äärmuslikku tegutsemisvarianti toimetulemiseks ehk tegeliku valikuvõimaluse puudumist. Naiste ning neidude kuritarvitamist põhjendati nende majanduslike vajadustega.

"Moraalne ajupesu" oli teine juhtmotiiv, mida kasuti eelkõige alaealiste poolt seksi pakkumise puhul. Järgmine näide on selles osas tüüpiline: kergesti mõjutatavaid alaealisi vastandati täiskasvanutega, kellega on raskem manipuleerida. Laste võime rakendada oma "vaba tahet" seati aga suure küsimärgi alla.

MSE(M): See ikkagi, kuidas seksuaalmoraali noortele esitatakse, see on minu hinnangul päris kuritegelik. Mul ei ole midagi seksuaalrevolutsiooni vastu põhimõtteliselt, niikaua kui selle taga on inimeste vaba tahe ja inimeste vastastikune meeldivus. /---/ Kui ikkagi väga noortele, lastele, seletatakse, et see kõik on väga tore ja väga hea, see on nii mõnna ja võib küll ja karta pole midagi, siis see on minu hinnangul samasugune turu ettevalmistamine, nagu praegu toimub koolides, et narkodiilerid valmistavad ka juba nooremates klassides ette tulevase kangete narkootikumide tarbijaid, jagades päkapikupildiga Extacy tablette. /---/ Samasugune laste ajupesu toimus neli, viis, kuus aastat tagasi seksuaalvalgustuse sildi all.

Ülaltoodud tsitaadis viidatakse kuritegelike grupeeringute majanduslikule kasule. Nimetades liberaalset seksuaalõpetust koolides "turuevalmistamiseks", esindab respondent tüüpilist arusaama, mille kohaselt Eesti Vabariigis allutatakse inimsuhted ärisuhetele ja moraal taandub utilitaarsete kaalutluste ees. Selle temaatika juurde tuleme pikemalt tagasi järgmistes peatükkides.

4.2.4 Prostitutsioon kui tuumikpere, moraalise ühiskonna miniatuurmudeli õõnestaja

Küllalt sageli rõhutasid uurimuses osalenud arvamused ühiskonna moraalset allakäiku, mida nähti pereinstitutsiooni tähtsuse languses. Perekonda väärtustati kui pika, ajaloolise ja mõtestatud arengute tulemust, mida tuleks pühaks pidada. Tuumikpere esineb sageli mo-

raalse ühiskonna miniatuurmodelina. Moraali, sealhulgas peremoraali taandumise põhjuseks pidasid intervjuueeritavad liberaalsust inimsuhetes, muuhulgas intiimsuhete kaubastamist tänapäeva Eestis.

Rõhutades pereinstitutsiooni olulisust ning selle kahetsusväärset allakäiku, kombineeriti moraali laostumise ja traditsiooniretoorikat.

ASE(M): *Ma olen prostitutsiooni kui nähtuse suhtes täiesti eitaval seisukohal. Inimene on looduse üks osa ja loodus ei mõelnud seda nii. See (prostitutsioon) on ebanormaalselt seatud asi. Kauges minevikus olid juba omad reeglid. Ja ma usun, et need reeglid olid ikka mingil põhjusel tekkinud. Ja ma usun, et see, et viimasel ajal see nii vabaks on lastud, on ka sellepärast, et seadused seda ei piira. /---/ Ma leian, et see on täiesti loomuvastane. Kui me vaatame perekonda, siis see on olnud keskaja algusest väga tugev üksus kuni 19. sajandi lõpuni, välja arvatud mõningates maades. Siis, 20. sajandi teisel poolel, algasid nihked perekonna tähtsuse vähenemises.*

Tuumikpere olemasolu seostati "targa" looduse plaanidega. Sellest tuletati tuumikperele iseloomulikust lahknevate intiimsuhte-vormide "ebanormaalsus" ning "loomuvastatus".

ASE(N): *Riik nagu ei tee selleks midagi, et aidata perel koos olla. /---/. Kui nüüd vaba tee antakse ja ahvatlused, just nimelt ahvatlused, et kõik on vaba, siis võibolla see (perekonna) kooshoidmine võib osutuda raskemaks. /---/ Ma arvan seda, et kui on ahvatlusi, siis inimesed väga tihti annavad sellele alla. Kui on pakkumist (tasulise seksi), siis ikkagi kasutatakse seda.*

Esines arusaam, mille kohaselt olukord järkjärgult üha kaugeneb ideaalist – ühiskond demoraliseerub. "Liigsed ahvatlused" ajavad nõrkadel inimestel, iseäranis meestel, pea segi, leidsid arvamused. Tegu on deterministliku ning meessoosuhetes diskrimineeriva seletusetüübiga, mis ei jäta neile erilist valikuvabadust – kui pakutakse, tuleb vastu võtta. Meeste sotsiaalset käitumist käsitletakse äärmiselt biheivioristlikult. Nii vabastatakse nad nagu alaealised vastutusest.

Tuumikpere tähtsust rõhutades keskenduti möödunud, kuldsema ja õiglasema ajajärgu tänapäevale eeskujuks seadmisele. Hoopis vähem pühendati sõnu traditsioonilise peremudeli heade omaduste väljatoomisele. Võimalik, et arvamused pidasid plüsse iseenesestmõistetavaks.

4.3 Arvamusliidrid prostitutsiooni põhjustest

Kõigepealt tuleb märkida, et prostituutidest rääkides pidasid uurimuses osalenud Eesti arvamusliidrid ülekaalukalt silmas naissoo esindajaid, seksi ostjatele viidates aga mehi.

Teiseks jõudsid arutlused prostitutsiooni põhjuste üle sageli intervjueeritutele märkamatu tagasi vastandkontseptsioonide juurde – ühiskondlik vs. individuaalne vastutus. Intervjueeritud proovisid leida vastust küsimusele, kuivõrd suudab ühiskonnaliige teha “vaba valiku”, mil määral on tema otsused ja teod “ühiskondlikult määratud”; teisisõnu, kas seksi müümise ja ostmise põhjused peituvad inimeses endas või suunab ühiskond grupe ja indiviide seda tegema.

4.3.1 Prostituuide tegutsemisajendid

Intervjueeritute põhjendused prostituutide tegutsemismotiivide kohta võib rühmitada kahte peamisse gruppi. Majandusliku vajaduse retoorikat kasutades tunti prostituutidele kaasa. Oletati, et nad püüavad ületada neist sõltumatult tekkinud majanduslikku kriisi, mille lahendamiseks puudub alternatiiv. Seksi müümist käsitleti ent ka kergemeelsete neidude kiire teenimisvõimalusena; seega viidati majanduslikule kasule, mida seksi müügist saab.

Esindatud oli ka prostituudi isikliku tragöödia retoorika. Oletati, et prostitutsioonini viinud olulisemaid psühholoogilisi põhjusi on lapsepõlves kogetud seksuaalsed traumad. Näi-

teks aastaid prostituutidega töö tõttu kokku puutunud intervjueeritu kinnitused on rohkem kui iga kolmandat prostituuti lapsepõlves seksuaalselt ära kasutatud.

Uurimismaterjalis on viiteid naiste kuritarvitamisele: prostituute “sunnitakse” kas siis füüsilise vägivalla ja uimastisõltuvuse abil või psühholoogiliste manipulatsioonidega seksi müüma. Viidati ka inimkaubandusele.

Peamiselt seletati prostituudi tegevust siiski kas ajutise hädaolukorra või kasvanud tarbimisvajadusega. Seega rõhutab esimene seletus, et seksiäri kasutab naisi ära; teine väljendab arusaama, et tüdrukud kasutavad prostitutsiooni-institutsiooni oma huvides ära. Nii mõnigi kord andis sama arvamusliider korramööda mõlemasse gruppi kuuluvaid, seega vastandlikke seletusi.

4.3.1.1 Häda sund

Eesti arvamusliidrite sagedasim järeldus oli, et prostituudid on sunnitud seksi müüma majandusliku vajaduse tõttu. Viimast käsitleti kui naise äärmuslikku võimalust omadega toime tulla. Tüdrukute tegutsemismotiive avades konstrueeriti olukorrakategooria, kus naisel “pole teist valikut”. Valiku on asendanud “olukorra sund”.

Seksteenuse müüjat käsitletakse inimesena, kelle puhul langevad kokku ühiskonna sotsiaalse, majandusliku ning haridusliku segregatsiooni negatiivsed pooled. Paljud uurimuses osalenud arvamusliidrid käsitlesid keha müümist naisele vastumeelse ning

alandava valikuna toimetulekuks. Sellise valiku paratamatus toob ilmekalt esile ühiskondliku ebaõigluse ja riigi puuduliku hoole riskigruppide eest.

KSE(M): Sotsiaalsed põhjused on ka. Ma näen ju, et pooled nendest tüdrukutest on Ida- Virumaalt, pool on Tallinnast. Praegu on üle poole juba Ida- Virumaalt. Ja on näha, et neil ei ole eriti suurt valikut. Kui hakkad küsima, siis selgub, et mõned nendest on teist põlvkonda töötud. Nende vanemad on töötud. Nemad ise pole kunagi kuskil ametlikult tööd teinud. /---/ Nad vajavad mingit väljapääsu, kui mees on töötu, kui vanemad on pensionärid ja... ja väga tihti need naised on ainukesed perekonnas, kes teenivad raha. Sageli see probleem on seotud teiste inimeste eest vastutamisega. /---/ Üksikemasid oli 20 – 30 protsendi ringis. /---/ Lõppude lõpuks see on inimese oma valik. Aga kui uurima hakata, siis selgub, et võimalusi oli vähe või mingisugust teist valikut ei olnud.

Eriti toodi välja prostituutide vastutus teiste inimeste, oma laste, vanade vanemate, ka nooremate õdede-vendade eest. Seejuures kerkis esile kõnekas pilt prostituudi solidaarsustundest nõrgematega ning Eesti Vabariigi üskõiksusest-hoolimatusest kehvema stardi-positiooniga ühiskonnagruppide suhtes. Arvamusliidrite kirjeldatu võib kokku võtta "ohvri" motiiviga. Üks riigiametnik täpsustas ohvri kontseptsiooni veelgi, nimetades prostituute "naistevastase vägivalla ohvriteks". Ta osutas neidude kuritarvitamisele ning laiendas naistevastase vägivalla ohvri kontseptsiooni ka neile, kes ise peavad oma tegevust "tööks",

tunnevad, et müüvad oma keha "vabal valikul" ega taju end mingil kombel ohvrina.

ASE(N): Inimene ise ei taju ennast, kui talle ei ole ühiskonnast kaasa antud mingisuguseid tajumise vahendeid. Taju on meil sotsiaalselt mõjutatud. /---/ Probleem on, ka siis, kui seda ei ole defineeritud. Keegi peab seda oskama defineerida. /---/ Ma ei arva, et prostituudid ise arvaksid, et see on elukutse. Aga nad võivad seda nimetada nii, sest kuidagi peab ju välja vabandama seda reaalsust, kus sa oled, või mingisuguse ratsionaalse õigustuse leidma oma tegevusele.

4.3.1.2 Elustiil ja kasvanud tarbimisvajadus

Mitte sugugi kõik uurimuses osalenud arvamusliidrid ei käsitlenud prostituute ohvrina. Suures osas seletustes küsimusele, mis ajendab inimesi oma keha müüma, toonitati seliste prostituutide olemasolu, kes naudivad kui mitte rohket ning valimatut seksuaalelu, siis vähemalt selle eest saadavat raha. Rõhutati, et kõiki prostituute ei sunni elulised vajadused või paratamatud hädad oma keha müüma; et see võib olla ka neidude "vaba tahte" manifestatsioon. Sellistes arvamustes on kombineeritud majandusliku kasu ja naudinguretoorika.

KSE(M): Üks osa on selliseid naisi, kelle jaoks see (prostituudina tegutsemine) on nagu lifestyle, see on nagu elu kord. Kui meedias on diskussioonid, et kõik prostituudid on sunnitud seda tegema, et nad on ohvrid, aga on küll selline osa, kes teeb seda teadlikult, mitte sellepärast, et teenida raha, vaid oma eluhoiaku pärast, see on nende elustiil. /---/ Neid ei ole sugugi palju, võibolla mingi 10 – 15% on

kindlasti. On selliseid naisi, kellele sobib see töö, kellele meeldib.

Lisaks prostitutsiooni kui "elustiili" nautimisele esines keha müümise põhjusena intervjuumaterjalis neidude suutmatus öelda "ei" tarbimisnaudingutele. Sellega käis sageli kaasas toonitamine, et edevuse ees taandub nende moraal.

Teisalt oli esindatud ka seisukoht, et "tarbimismaania" ei iseloomusta mitte üksnes prostituute, vaid on ühiskonna kui terviku tegutsemismootor ja sõltuvusaine. Selline seisukoht ei marginaliseerinud ega vastandanud prostitute tegutsemiseesmärkide osas "normaalsete inimestega", neid käsitleti pigem ühiskonna ilmeka peeglina. See aga ei tähenda, et oleks tingimata tunnustatud prostitute poolt vajaduste rahuldamiseks valitud lahenduskäiku.

ASE(M): *Väga paljud (prostituudid) on juba tunnistanud avalikult televisioonis, et sissetulek on niivõrd suur, et ma ei suuda sellest loobuda. Sest nad satuvad sõltuvusse sellest. Tal ei olegi midagi muud teha kui pakkuda edasi oma teenuseid. /---/ Sõltuvus kätteharjunud elatusstandardist, kust allapoole sa ei taha minna. Sa tahad käia igal pool, sa tahad osta neid riideid, sa tahad tarbida. See on samasugune tarbimismaania nagu näiteks uimastid mõnes mõttes.*

4.3.2 Klientide tegutsemisajendid

Sageli ei osanud uurimuses osalenud arvamuslimidrid seksi ostmist kuidagi seletada. Mõningase mõtlemispausi järel kasutati traditsiooniretoorikat ning tõdeti: läbi ajaloo on

alati prostitute kasutanud, ju siis mehe bioloogia tingib selle.

Kliendi rollile, iseäranis seksi ostmise võimalikele ühiskondlikele põhjustele olid tõsiselt mõelnud vähesed intervjuueeritud.

Lisaks küllalt palju toetust leidnud traditsioonilistele ja bioloogilisele seletustele kerkis arvamuslimidrite vastustes esile kaks suuremat ühiskondlike põhjuste ringi. Esimene neist seob prostitute kasutamise tähenduslike teiste tarbimismustrite jälgendamisega ning sooviga võita nende tunnustus. Teiseks põhjendati prostitute kasutamist suhtlemisraskustega.

4.3.2.1 Sõbrad, alkohol ja filmikangelased

Esimene prostitute kasutamise seletuse-ring sidus rahalise seksi suurema meelelahutuskomplektiga, kuhu kuuluvad ka alkohol, narkootikumid, lõbus tuju ning pidu. Niisiis võib rääkida meelelahutuslikust prostitute tarbimisest, mida ajendavad joovastavad ained, sotsiaalsed suhted, s. o sõprade või kolleegide ergutus, ja filmi tegelaskujude matkimine. Geenid ja hormoonid jäeti selliste, naudinguretoorikal põhinevate seletuse puhul tagaplaanile.

ASE(M): *Mis veel mõjutab, on see, et kui inimene jõuab mingile heale järjele, siis ta hakkab matkima teisi. /---/ Kõigepealt ostab endale hea auto, siis hea maja, siis on see olemas, siis hakkab otsima näiteid ka filmidest, mida järgida. Möllab kuskil ööklubides, naised tulevad ja kokaiin tuleb siin mängu. Et tõestada endale, et sa oled juba nii heal järjel, et sa võid lubada endale kõike, mida sa tahad. See on vajadus matkida ja iseendale tõestada, et ma saan seda lubada endale.*

Seksuaalobjektide tellimist ning kasutamist seletati korduvalt ühe rekvisiidina paljude seas. See peaks kandma teiste ühiskonnaliikmete silmis informatsiooni kliendi kadestamisväärse sotsiaalmajandusliku positsiooni kohta: külluslik elujärg, enesekindlus, *attitude* ning tõusu- teel karjäär.

ASE(M): *Mis saab olla parem žest oma äripartnerile välismaalt kui korraldada talle paaripäevase programmi, seod selle näiteks mingi lepingu allkirjastamisega ja soodsamate tingimustega, ta tuleb sulle külla, ei jätku sellest, et sa kingid talle firmalogoga pastaka. Viid ta õhtusöögile välja, siis viiakse kuhugi baari, kus kokteili võtta, ärist rääkida, maailmast rääkida; nagu muuseas tulevad mingid tüdrukud – see on kogu maailmas levinud. See on nagu hea žest, ta näitab, et sul läheb hästi, et sa saad lubada endale, oma äripartnerile näidata sellist eduka inimese žesti.*

Intervjuudel rõhutati ka, et seksi eest maksimine võib seksuaalelus mõistuspärasust hindavale inimesele tunduda kõige ratsionaalsem viis saada kiire ja kindel rahuldus. “Tavalisele” tüdrukule kokteilide ja ööklubide sissepääsu väljategemisega võrreldes hinnati prostituu- dile maksmist nii ajaliselt kui rahaliselt vähem kulukaks. Seega seletati rahalise seksi tarbimist ka majandusliku kasu retoorikaga.

4.3.2.2 Sotsiaalne vilumatus ja kompleksid

Kui eelmises alapeatükis oli juttu meelelahu- tuslikust tarbimisest, siis teise suurema prosti- tuutide kasutamise põhjusena esineb uurimis- materjalis alternatiivse väljapääsu puudumine. Leiti, et ühel grupil prostituute kasutavatest

meestest ei ole oskusi või võimalusi muuks seksuaalsuhteks. Olulisimaks peeti “suhtle- misraskusi” oma partneriga ning partnerite võimetust vastastikku soove ning vajadusi sel- gitada ning lahendada. “Suhtlemisraskusi” ni- metati muuseas kogu ühiskonna, mitte ainult prostituute tarvitavate meeste probleemiks.

Lisaks esines seisukoht, et naised kui asju ostes ja kasutades elavad “alaväärsuskompleksi” käes kannatavad ning elus mitte toime tu- levad mehed oma ängi välja. Niisiis viitasid intervjuueeritavad korduvalt kliendi isiklikule tragöödiale.

ASE(N): *Ma arvan, et ostjateks on need inimesed, kes ei oska või ei suuda või ei saa luua empaatilisi-emotsionaalseid suhteid teise sugupoolega. Ja ma arvan, et see (seksi ostmine) on kõige lihtsam võimu näitamise vahend.*

Kui meelelahutuslik prostituutide tarbimine kannab respondentide hinnangul seksi ostja sotsiaalse võimekuse ning bravuuri sõnumit, siis viimasena kirjeldatud meestegrupi ostu- tehing viitab pigem sotsiaalsele saamatusele ja traagikale – rahalise seksi tarbijate võimetusele kaasinimestega tavapärasest kontakti luua.

4.3.3 Ühiskondlik tagamaa või individuaalne vastutus

Prostitutsiooni põhjuste üle arutades juhtisid mõned intervjuueeritud vestluse indiviidi või isegi grupi vastutuse tasandilt kogu ühis- konnas valitsevatele väärtushinnangutele, normidele ning käitumismudelitele. Inimesed

hindavad oma rolli ühiskonnas läbi “ühiskonna prillide” ning toimivad nii, nagu neile on sotsiaalselt “õpetatud”, leidsid selle seisukoha esitajad.

MSE(M): *Eestis on üldse väga väärustunud arusaam liberaalsusest. See on see friedmanlik neoliberalism, mis seab... näilise valikuvabaduse ühiskonna vabaduse kriteeriumiks. Kui inimese tegelik majanduslik olukord, tema eeldused, tema haridustase, tema võimalused ei anna talle valikuvabadust, siis see, et tema jaoks on kõik lubatud, et riik ei tee tema jaoks mingisuguseid piiranguid, et kõik tegevusvaldkonnad on vaba regulatsiooniga – see ongi minu arust väärustunud arusaam liberaalsusest. /---/ Paljude piirangute mahavõtmisega on ka ühiskond laastatud. /---/ Totalitaarsete piirangute vähendamisega on siia toodud arusaam, et piiramatut vabadust eeldab seda, et keegi ei kaitse sind, vaid sa ise vastutad kõige eest. Minu arvates riik ongi selleks olemas, et ta kaitseb oma kodanikke ja residentide.*

Erinevalt seisukohtadest, mille järgi prostituut on oma ühiskonna nägu, leidis ka veendumus, et ühiskonnal on inimeste, sealhulgas seksi müüvate naiste ning seksi ostvate meeste otsustele minimaalne mõju.

Kolmanda grupi moodustavad intervjuueeritud, kes ei suutnud oma seisukohta paika panna ning tulid vestluse käigus korduvalt tagasi subjekti-objekti problemaatika juurde. Ühelt poolt soovisid selle grupi liikmed käsitleda inimest iseseisva subjekti ning lõpliku otsustusvabaduse haldajana; samas tunnistasid nad erinevusi majanduslikus, poliitilises, sotsiaalses ning hariduslikus positsioonis, kust

sama riigi liikmed ellu astuvad; inimeses ühiskonna produkti märkamine tegi “vaba tahte” problemaatiliseks.

Viimati nimetatud gruppi iseloomustavad kiired pöörded. Paari minuti jooksul võisid sellised respondendid jõuda ühele seisukohale tüüpilise arutluskäiguga hoopis vastandseisukoha tulemini.

Näiteks toon kaks intervjuukatket, kus kahe intervjuueeritu kirjeldused “ühiskondlikest oludest”, mis “sunnivad” naist seksi müüma, pöörduvad hetkega prostitueerimise kui naise “mugava lahenduse” põlastuseks ning koguni prostituudi süüdistamiseks.

MSE(N): *Mul on neist (prostituutidest) hale, et nad on sunnitud olnud minema sellele teele ja et nad on läinud sellele teele, ja mul on nende vastu selline, noh, viha ei ole õige sõna, aga ma tunnen... tülgastust, et nad on teinud selle valiku siiski, et nad ei ole otsinud midagi muud..., sest minu maailmapilti see ei mahu.*

MSE(N): *Võib küll öelda, et neil on enamasti hädasti vaja raha oma vallaslapse ülalpidamiseks või oma vanemate ülalpidamiseks, või nad elavad siukeses kohas, kus ei ole tööd. Aga alati on teisi alternatiive. /---/ Elukunst on valikute tegemise kunst. Ma julgen uskuda, et olukorda, kus on ainult üks valik ja see on minna prostituudiks, et sellist olukorda, ma julgen arvata, et seda ei ole olemas. See on küllalt mugav lahendus.*

4.4 Prostitutsioon, soorolid ja ühiskondlik mentaliteet

Kaubastatud seksi pakkumine ja ostmine on kahtlemata tänase Lääne-Euroopa ning Eesti kontekstis soospetsiifilised nähtused. Naised pakuvad, mehed ostavad, naised on prostitueeritud, mehed nende kliendid – selline on tähtsusetute eranditega üldtendents.

Intervjuude käigus prooviti selgust saada, mil määral soovivad või oskavad arvamusalustajad siduda seksi ostmist ja müümist meeste ja naiste üldisemate soospetsiifiliste käitumismustritega. Kasutades poostrektureeritud süvaintervjuu meetodit, oli võimalik lasta arvamusalustajatel prostitutsiooni temaatikat edasi arendada, luua seoseid soorollide, majanduspoliitilise korra ning ühiskonna mentaliteediga.

Umbes kolmandik uurimuses osalenud arvamusalustajatest eelistas jääda kitsalt prostitutsiooniküsimuse piiresse ega arendanud juttu edasi üldisematele ühiskonnas levinud mõtteviisidele ning käitumisnormidele.

Enamik respondente sidus eelmise aastakümne algusest tänaseni vahetu seksiäri Euroopa ja Eesti kultuurilise või majanduspoliitilise kontekstiga. Sealjuures joonistus seksiäri ulatuslikkuse seletamisel välja kaks üksteisega kohati põimuvat baaspõhjendust: kristlik-patriarhaalne traditsioon ning seksuaalsust kaubastav vabaturumajandus.

4.4.1 Kristlik-patriarhaalne traditsioon

Intervjuumaterjal on seletatakse prostitutsiooni ja naiste kaubastamist pika traditsiooniga,

kuhu Eesti ühiskonnana kuulub. Sealjuures jagunes traditsioonireetorika kasutamine kaheks.

Ühelt poolt kritiseeriti seda traditsiooni ja väärditi sugude loomuse ja vajaduste seletamisel essentsialistlikke seletusi. Selle arvamusalustajate esindajad ei käsitlenud mehi ja naisi kuigi võrd erinevana. Toonitati, et sugupoolte vajadused on sarnased, erinevus on aga kindistunud Anglo-Ameerika kultuuriruumis, mis on meeste vajadusi, sealhulgas seksuaalseid, meelsamini rahuldanud kui naiste omi. Traditsiooni kritiseeriva argumentatsiooni peamiseks motiiviks oli "patriarhaat". Toonitati meeste ebaõiglast majanduslikku ja poliitilist ülemvõimu meestevalitsuses.

MSE(M): *Meeste vajadustesse on ühiskond suhtunud alati mõistvamalt. Ja kuidagi on aktsepteeritud see, et meeste vajadused on loomulikud ja iseenesestmõistetavad. /---/ See on ajalooliselt nii kujunenud. Aga patriarhaalse ajaloolise traditsiooni taga on olnud meeste majandus ja poliitika. /---/ Selle tõttu on naised olnud allasurutud, ahistatavad.*

Mehe aktiivsele otsustaja ja tarbija rollile seati vastu naise passiivne, hoolitseja ning andja roll. Patriarhaalsesse traditsiooni kriitiliselt suhtujad leidsid kahetsusega, et seksuaalsus kuulub traditsiooniliselt marginaalsete naiste ehk hoorade ning "normaalsete" meeste maailma; "normaalsetele" naistele jäi aga madonnaroll.

ASE(M): *Naine pidi olema kristlikus moraalisee, kes ainult ootab seda ainsat abieluettepanekut. Ja siis on perenaine ja oma lastele ema. Ja see seks on midagi paha lausa. Kui nüüd naisterahvas julges tunnistada, et tema ise ongi see, kes tahab meest, siis peetakse seda... väga halvaks. /---/ Looduses on tegelikult kõik võrdsed. Ja ma pean seda ka loomulikuks, et see nii on. Ja pean ka loomulikuks, et ka nii elatakse, kui see ühiskondlikult võimalik on.*

Rõhutati, et traditsioonilised soorollid on ühiskondlikult konstrueeritud, "ebaloomulikud" ning naiste suhtes "ebaõiglased".

Esindatud oli ka teine, konservatiivsem traditsiooniretoorika, millega rõhutati, et sugupoolte kauplemine seksiga on ajalooliselt kujunenud nähtus. Sellest omakorda tuletati, et meeste seksi ostmine ning naiste jagunemine madonnadeks ja hooradeks on sugupoolte loomulik käitumisviis.

ASE(N): *Siin võib olla ka see, et naistel on liiga palju tegemisi. Üldjuhul on naistel kodud, lapsed, tööd – neil on nii palju... Sest, tegelikult see, kes prostituuti kasutab, ta peab olema ikka niipalju materiaalselt kindlustatud, et ta saab selle eest maksta. Võibolla see ongi see, et naised leiavad väljundi enda teostamiseks teistkaudu. Pole aega, pole tahtmist, pole viitsimist sellega jamada. /---/ Kui mehel on selline loomulik vajadus, siis miks siis mitte seda legaalsel teel teha.*

4.4.2 Seksuaalsuhted vabaturul

Prostitutsiooni ja seksuaalsuse kaubastamist Eesti Vabariigis seletati lisaks kristlike traditsioonide järgimisele ka sotsialismiajastule iseloomuliku, seksuaalselt puritaanliku mõtteviisi propageerimise katkemisega.

Pärast Nõukogude Liidu lagunemist kogus seksuaalsuse rõhutamine populaarsust. Seda peeti ning peetakse paljude poolt tänaseni "moodsaks", läänelikuks käitumisviisiks, leidsid arvamusiidrid. Mõnel juhul oldi koguni veendunud, et Eesti iseseisvumise algusaastatel tehti seksi kaubastamisele läbimõeldud "propagandat", mille kohaselt kaasaegne, kompleksivaba inimene vajab ja naudib rohkem ning valimatut seksi. Sellistes arvamusalaldustes kasutati ühiskonna moraalilaoostumise reetoorikat.

MSE(M): Kogu Eesti ajakirjandus, suured päevalehed kaasa arvatud, materdas järjekordselt Eesti avalikkust selles suunas, et prostitutsioon on täiesti normaalne nähtus, prostituudiks olemine on väga hinnatav elukutse, see on kõrge väärtusega töö, see tõstab tütarlapse eneseväärikust, vot, kui väljakujunemata inimesele vahetpidamata sellist asja ette maalitakse, siis murtakse tema moraalne vastupanu ja iseseisva otsustamise võime. /---/ Kirjutati lehekülgedepikkusi, ilusate piltidega, poetilises sõnastuses pikki artikleid, kus pereemad räägivad, kuidas nemad ka ei hakka kodus tukkuma, vaid proovivad ka kaasa lüüa selles moodsas asjas. /---/ Ka riigi eelarvelisi vahendeid kasutati prostitutsiooni ülistamiseks ja poetiseerimiseks (vihje prostitutsiooni käsitlevale dokumentaalfilmile "Ööliblika lend").

Iseseisvusaastate esimesel poolel mängis Eesti meedia väga olulist rolli prostitutsiooni normaliseerimisel. Kui 1993. aastal puhkes poleemika prostitutsiooni seadustamise poolt ja vastu, oli see tegelikult juba ammu legaliseeritud, kuigi mitte seaduse, vaid ajakirjanduse kaudu. Jutt keerles seni riigil saamata jäänud maksude ümber. Kordagi ei käsitletud naisekeha müümist kui sotsiaalset nähtust, mis tingitud näiteks tööpuudusest või madalast elatustasemest. Vastupidi, prostitutsioonis nähti naiste võimalust kergesti raha teenida, mida äsja turumajandusele üle läinud riigis põhiliseks peeti (Lamesoo 2003: 38).

ASE(M): *Ja teine pool on majanduslik olukord. Me oleme Soomest palkades kümme korda allpool. Nüüd tuleb kaheksateistkümneaastasel piigal endale esitada see küsimus: kas mina seisan kuu aega järjest toidupoes, et mul õhtul jalad valutavad, ja saan selle eest 3000 krooni, või ma needsamad tublid ja ilusad jalad kasutan ära ühel, kahel või kolmel õhtul ja mul on seesama 3000 krooni käes?*

Ühelt poolt rõhutasid intervjuueeritavad sotsiaallistliku bloki hävinguga kaasnenud seksuaalset vabanemist, teiselt poolt aga neidude ja naiste kui keskmiselt suhteliselt madala sissetulekuga ühiskonnarühma majanduslikku vajadust, mis viis enesemüümiseni. Mainiti ka eestlaste majandusliku toimetuleku halvenemist, mille tõi kaasa riiklik iseseisvumine ning mida rõhutas riigipiiride avanemisel tekkinud võrdlusvõimalus heaoluriikide kodanike majandusliku

kindlustatusega. Mainiti, et nõrga majandusega Nõukogude Liit oli viimse hetkeni säilitanud solidaarsuse printsiipidel põhineva sotsiaalse turvalisuse ja sotsiaalsete toetuste süsteemi, ning vastandati seda iseseisva Eesti olukorraga, kus valitseb vabaturumajandus ning kus "igaüks oma õnne sepp". Eestlastel tuli kohaneda individuaalse toimetulekustrateegiaga. Paljudele oli lahendus oma keha müümine, toonitasid arvamused.

KSE(M): *Mul on kolleegid, professorid Berliinist, ja nad käisid siin mitu korda. Ja nemad olid kohe šokis ja ütlesid mulle ausalt, et neil on selline tunne, et kõik Tallinna noored naised on prostituudid. Ja kui ma küsisin, et miks, siis nad vastasid, et nad on kõik niiviisi riides ja niiviisi käituvad, lihtsalt see on niivõrd erinev, mis on Rootsis praegu või mis on Saksamaal. /---/ Reklaamid on minu meelest hullumeelselt seksistlikud. Simpeli²¹ reklaam näiteks... ma ei saagi aru, mis mõttega on teha reklaami, mis on suunatud 100% meestele? Kuidas naine võib võtta seda Playboy modelli reklaami, kus pakutakse – annan rohkem!, või midagi taolist. See on väga imelik, et tehakse selliseid asju. Ja kahjuks meil on kõiges seda tunda praegu. See (seksuaalsus) on nagu tarbekaup praegu.*

Intervjuumaterjali kohaselt muudavad patriarhaalne, mehi eelistav kultuur ning varakapitalistlik, individualistlik majanduspoliitika ühe sugupoole teise jaoks "tarbekaubaks": naistest on saanud meeste asjad, mida ostetakse ja müüakse nagu iga muud kaup.

²¹ Ettemaksuga mobiiltelefoni kõnekaart

4.5 Arvamusliidrid prostitutsiooni tagajärgedest

Ligi kolmandik arvamusliidrite seisukohavõtte seksi kaubastamise tagajärgedest keskendus prostituudile tehtud psüühilisele ning füüsilisele kahjule.

Märksa sagedamini mainiti hädaohte, millesse satuvad prostituutide ning prostitutsiooni kaudu prostituutide kliendid, nende perekond, Eesti Vabariigi sisejulgeolek ning rahvusvaheline maine.

Selles peatükis peatun kolmel tagajärgede tasandil, mida prostitutsiooniga seoti: prostituudi vaimse ja füüsilise tervise riskil; prostitutsiooni mõjul perekonnainstitutsioonile ning seksiäri mõjul kogu ühiskonnale.

4.5.1 Prostitutsioon ning naise tervis ja väärikus

Intervjuumaterjal on tugevalt esindatud veendumus, et seksi müümine seab ohtu prostituudi füüsilise heaolu. Peeti tõenäoliseks, et sellele teele läinud naised kuritarvitavad nii seksi ostjad kui ka vahendajad. Lisaks otsesele füüsilisele vägivallale nimetati ohtu, et naisest võidakse teha narkosõltlane, et ta ei saaks lõpetada seksi müümist. Prostituute peeti ka üheks tõenäolisemaks suguhaigustesse nakatumise riskigrupiks. Füüsiliste kahjude kõrval tõsteti esile tõsiseid psüühilisi pingeid seksi müüva naise elus, seda isegi juhul, kui välispidiselt jätab prostituut liberaalse eluhoiakuga

eduka naise mulje. Sellistes arvamustes on kombineeritud naiste kuritarvitamise ning terviseriski retoorika.

KSE(M): *Mina küll ei ole näinud ühtegi õnnelikku prostituuti. Vaatamata sellele, et mõned nendest aktsepteerivad oma tööd ja mõned nendest teenivad üsna hästi ja saavutavad oma eesmärgi, osatavad maja, ostavad kortereid ja panevad tüdruku, see tähendab lapse heasse kooli. Ja näiliselt nad võivad ka lõpetada ja minna ära prostitutsioonist ja näiliselt on kõik hästi, aga, vesteldes nendega, ma saan aru, et õnnelikku prostituuti küll ei ole. Sellega õnne ei teeni. See töö, eriti siin, on niivõrd psüühiliselt lämmatav, et see mõjub veel kümme aastat pärast seda, kui sa oled lõpetanud. /---/ See mõjub psüühikale ka ja naise tervisele. Kindlasti mõjub.*

Lisaks terviseriskile viitamisele oli esindatud ka seisukoht, et prostitutsiooniga tegelemine rikub prostituudi inimõigusi ning satub vastuollu inimväärikusega. Osutati naiste kuritarvitamisele.

Intervjuudel räägiti naiste marginaliseerimisest ning sotsiaalsest hinnast, mida ühiskonnalt tuleb maksta naiste rehabilitatsiooniks. Seda juhul, kui ei tegeleta nähtuse ennetamisega.

ASE(M): *Naine frustrerub seal, kaotab oma sotsiaalse mina. Ühiskonda tagasipöördumine on tal võimatu praktiliselt, sest tal on olnud nii palju suhteid. Talle võiks panna sildi külge, sest sotsioloogidki räägivad, et kolmandik on Eesti kliendid.*

4.5.2 Prostitutsioon ja peremoraal

Väga vastuolulised seisukohad kerkisid uurimismaterjalis esile siis, kui jutuks tuli prostitutsiooni mõju püsisuhtele ning perekonnale.

Ühelt poolt kasutati moraali laostumise reetoorikat. Seejuures süüdistati peremoraali allakäigus ning pere lagunemises ka mehi, kes kasutavad püsisuhte kõrvalt prostituute.

ASE(M): See on meeste moraal küsimus. Kas suhtuda oma elukaaslasesse või püsisuhtesse tõsiselt või sul on vaja veel midagi, mis on nii ekstreemne, et sa lähed ostad selle. /---/ Võibolla on väga palju siin Eesti riigis lagunened ja eriti moraal suhtes. Ja see ei ole veel taastunud. Siin on küsimus.

Teiselt poolt tuleb intervjuumaterjalis tugevalt esile prostituutide süüdistamine. Moraalituna käsitleti just neid, mitte aga seksi ostjaid. Pakkumine tekitab nõudluse, kõlas etteheide.

Siin joonistuvad välja kaks vastandlikku seletusahelat. Neist esimene käsitleb naist ebaõiglaste ühiskondlike olude "ohvrina", kes proovib ellu jääda – ja seda olukorras, kus tal ei ole muid ressursse peale ta keha. Prostitutsiooni seletatakse majanduspoliitiliste oludega, kust prostituut pärit on. Kasutatakse majandusliku vajaduse reetoorikat. Keskkonna mõjule viidates ei saa süüdistada seda, kellel puudub valikuvõimalus. Moraalitust heidetakse ette seksi ostjale, kellel on mitmeid tegutsemisvõimalusi ning kelle ellujäämine ei sõltu prostituudi teenustest.

Teise intervjuumaterjalis ilmnenud loogika kasutajad eeldavad, et keha müümine või mitte müümine on iga inimese "vaba valik" keskkonnas, kus leidub alternatiivne elatumisvõimalus. Seksi müüvat naist süüdistatakse "korralike" meeste moraalitule teele meelitamises, Viimane argumentatsioon tugineb sageli majandusliku kasu reetoorikale. Tähelepanu juhitakse prostituudi "valele" valikule. Selline vaatenurk ähmastab tõsiasja, et potentsiaalne seksi ostja võib valida, kas osta või mitte osta.

Vastukaaluks pere ohustatuse mõttele leidis arvamuskogumis ka üllatavaid seisukohti, mille kohaselt prostituudi kasutamine võib mõnel juhul pere päästa.

ASE(M): Ma tean ka selliseid inimesi, kes põhimõtteliselt armukest ei pea, kuid käib korra kuus vastavas asutuses (bordellis). Saab seal oma rahulduse, ma ei tea kas siis vahelduse vajaduse kätte ja siis on jälle rahulikult tubli perekonnaisa ja hea mees. /---/ Ja see on ilma probleemideta. Ta maksab kinni ja siis ei ole seda probleemi enam.

Ülal esitatud liberaalse mõtteviisi järgi maandab "õigel hetkel" prostituudiga tehtud kõrvalehüpe pinged püsipartnerite vahel ning pereelu võib jätkuda. Prostitutsiooni funktsionaalne sobitamine pereinstitutioniga ei jäta moraaliküsimustele kuigi palju ruumi. Siin loomulikustatakse prostitutsiooni.

4.5.3 Prostitutsioon, ühiskonna turvalisus ja Eesti Vabariigi maine

Tüüpiliselt rõhutasid uurimuses osalenud arvamused liidrid, et prostitutsioon soodustab uimastite, salaviina ning nakkushaiguste levikut ühiskonnas.

Ühelt poolt toonitati, et need hädad võivad jõuda prostituutide kaudu "korralike" inimesteni. Arvamused liidrid osutasid terviseriskile ja "epideemia" ohule teiste elanikkonnagruppide seas ning "möödaminejate" või "kõrvaliste isikute" haavamisele.

Kõrvuti terviseriskiga peeti ühiskonnale ohtlikuks organiseeritud kuritegevuse haarde levimist. Prostitutsiooniga seotud õiguskorra õõnestamine ei piirdu naiste vahendajatega, samad inimesed ja võrgustikud on seotud ka narkootikumide, salaviina ning salatubaka müügiga. Viidati ühiskondlikule hüvangule, mida silmas pidades tuleb võidelda prostitutsiooni ning sellega kaasnevate väärnähtuste vastu.

ASE(N): Ühiskonna tasandil on see ka, ma arvan, puhtalt majanduslikult ohtlik asi. Kui organiseeritud kuritegevuse käes on nii suured summad ja nii suured võrgustikud, sest seal ei ole ju küsimus ainult prostituudis ja kliendis, seal on kogu teenindav personal ja sinna haaratakse üha rohkem inimesi, kes isegi ei tea, et nad..., see on ikkagi riigi majandusele ohuks.

Kokkuvõttes pidasid arvamused liidrid tõenäoliselt, et prostitutsiooni vohamine on osa ulatuslikuma kuritegeliku organisatsiooni omavolist ning seega oht Eesti sisejulgeolekule.

Intervjuude käigus toodi esile ka prostitutsioonist johtuvaid välispoliitilist laadi negatiivseid tagajärgi. Arvamuskogumis leidub veendumus, et Eesti Vabariigile toob seksiäri suurt kahju välisriikide silmis. Oletati, et prostitutsiooni vähene piiramine kahjustab "Eesti mainet".

MSE(M): *Tegemist on ikkagi riigi väärkusega, Eesti riigi pildiga maailmas, eriti Põhjamaades.*

Halb maine võib aga mõne arvamused liidri hinnangul tuua kaasa poliitilise, majandusliku ning kultuurilise integratsiooni aeglustumise.

4.6 Arvamusliidrid Eesti Vabariigi prostitutsioonipoliitikast

Eesti Vabariigi prostitutsioonipoliitika on abolitsionistlik. See tähendab, et riik ei sekku prostitueerimisse tingimused, et prostituut on täisealine ning müüb oma keha "vabatahtlikult". Eesti tänane õigussüsteem ei reguleeri ka seksi ostmist. Keelatud on aga prostitutsioonile kallutamise, prostitutsiooni vahendamise ning prostitutsiooni jaoks ruumide rentimine ning prostitutsiooni reklaamimine.

Umbes kolmandik uurimuses osalenud arvamusliidritest ei teadnud midagi või omas väga hägust ettekujutust Eesti prostitutsioonipoliitikast. Sageli piirdusid intervjuueeritavate teadmised oletusega, et küllap vahendamine on ikka keelatud.

Informeerimatus viitab ühelt poolt arvamusliidrite ükskõiksusele temaatika suhtes; teiselt poolt aga näitab, et Eesti riik ning ühiskond ei pea prostitutsiooni kuigivõrd häirivaks nähtuseks.

Eesti prostitutsioonipoliitikaga põhijoontes kursis respondentide hinnangud jagunesid peamiselt kahte, esinemissageduselt ebavõrdsesse gruppi.

Väiksem rühm intervjuueerituid pooldas põhimõtteliselt Eestis kehtivat poliitikat, kuid leidis, et seadusi tuleks täpsustada ning politsei tegelemist vahendajatega tõhustada. Eesti prostitutsioonipoliitikat toetavad arvamusliidrid toonitasid vajadust luua ennetav struktuur, et inimestel poleks vaja elatuda oma keha müümisest.

Märksa sagedamini käsitleti Eestis kehtivat prostitutsioonipoliitikat siiski poliitika ja poliitilise tahte puudumisena. Leiti, et abolitsionistlik mudel ei tee olukorda paremaks, vaid on vahepeatus pärast Nõukogude Eestis valitsenud selle valdkonna jäika kriminaliseerimist ja enne iseseisvale riigile kohast uut prostitutsioonipoliitikat.

Kui esimene grupp pani lootuse Eesti abolitsionistliku mudeli tõhusamale rakendusele ning täiustamisele, siis teise rühma järgi tuleb Eestile leida uus mudel.

4.6.1 Hea mudel, nõrk rakendamine

Respondendid tõdesid, et senini ei ole prostitutsiooni vahendajate karistamine kuulunud Eesti Vabariigi prioriteetide hulka. Politsei sellealast tegevust on finantseeritud puudulikult ning kupeldajate jälitamine on jäänud oluliseks hinnatud seaduserikkumiste tuvastamise kõrval tagaplaanile.

Intervjuumaterjalis leidub ka seisukoht, et seaduse suhteliselt nõrk rakendamine on õigustatud, kuna tegeleda tuleb seksi vahendamisest rängemate kuritegude uurimisega. Selliste seisukohtade taustaks on prostituudi "vabatahte" ning seksi müügist saadava majandusliku kasu rõhutamine.

ASE(M): *Meil on küllalt suuremaid ja tõsisemaid kuritegusid, otseseid kuritegusid. Vaata, kupeldamisega ei ole ju ainult see kuritegelik pool, piigad*

on ise nõus tihti, et neid vahendatakse. /---/ On suuremaid kuritegusid. No ikka tapmised ja röövimised ja kõik need, mis on otseselt kuritegevused. /---/ See on see ähmane piir, et kust algab selline kupeldamine, mida otseselt kuriteoks võib nimetada. Eesti on väga tolerantne ühiskond. Kui sa käitud vähemalt näiliselt vaikselt ja rahulikult ja kõiki muid neid ekstsesse sellega ei kaasne – narkootikume, alkoholi, salatubakat, märkeid ja kaklusi, siis jäetakse rahule.

Avaldati ka veendumust, et probleemiks on vahendajate suhteliselt tagasihoidlik jälitamine.

ASE(N): *Ma arvan, et see (vahendajate jälitamine) ei ole siiaaani prioriteet politseile olnud. /---/ Meil on vabariigi valitsuse otsus, mis ütleb, milliste kuritegudega me peame tegelema, mis on riigi prioriteetid. /---/ Kindlasti on näitaja see, et selliste tegude arv on väga väike, et sellega ei ole prioriteet tegeleda. Siis tuleb küsida, miks see arv väike on. Võibolla ongi küsimus selles, et ei ole tegeletud.*

Mitmel korral joonistus arvamused väljast: eestlasi häirib rohkem muu kuritegevus, mitte "kõrvaline" ning "harva esinev" seksi vahendamine; riik kui rahva esindaja ei pea tähtsaks kupeldajate jälitamist; politsei võitleb vahendajatega ainult teiste kuritegevuse harude kaudu; kupeldajad satuvad harva kohtupinki; rahvas leiab, et võrreldes muu kuritegevusega esineb prostitutsiooni Eestis harva.

Teisisõnu, niikaua, kui riik ootab vahendajate jälitamiseks sotsiaalset tellimust rahvalt ehk altpoolt ja niikaua, kui inimesed ei teadvusta

seksiäri musti külgi, sest ülevalt poolt ehk riigikassast investeeritakse kasinalt sellealase informatsiooni saamisenesse ja levikusse, senikaua ei nähta Eestis prostitutsioonis probleemi. Paraku on vahendajate jälitamine ühtaegu nii "nõiaringi" lõhkumise eeldus kui ka tagajärg.

Arvamusliidrid leidsid korduvalt, et riik ei ole kupeldamise otsustavast piiramisest huvitatud. Avaldati arvamust, et poliitikat tehakse survegruppide mõjul, kellel on mängus majanduslikud huvid ning mõjuvõimu korraldada asjad endale sobivas suunas.

4.6.2 Hea mudel täiustamiseks

Teine osa abolitsionistlikku mudelit pooldavatest arvamustest ei pidanud selle suurimaks puuduseks mitte niivõrd politsei loidu tööd kupeldajatega, kuivõrd Eesti õigussüsteemi lünklikkust. Rõhutati, et sellekohased seadused ei ole rakendamiseks piisavalt detailsed.

ASE(N): *Kui ikka seadusesättes ei ole eriti täpselt lahti kirjutatud, mis asi on bordell, siis on väga raske selgitada, et võib olla teine, aga tegemist on vahendusfirmaga. Kui seaduse all ei ole lahti kirjutatud, et vahendamise, mis on kuritegu, alla käib ka näiteks reklaam ja kauba pakkumine ja kauba tellimine, siis on väga raske selle seaduse alusel midagi teha. Aga ma usun, et seda saab ehk parandada.*

Käibel mudeli täiustamise võimalusi nähti lisaks seaduste täiendamisele mujalgi. Ühe ettepanekute rühma keskmes on vahendajate karistamise tõhustamise ees vajadus

luua prostitutsiooni ennetav süsteem ehk siis võitlus prostitutsiooni põhjustega. Rõhk asetati riigi kohustusele rahuldada riskigruppide majanduslik vajadus aktsepteeritaval viisil. Seejuures eelistati naistele kui soolisel alusel diskrimineeritud grupile tugistruktuuri loomist...

ASE(M): *Ma arvan, et on vaja luua abinõusid naistele kindlustunde loomiseks. /---/ Kui me saaksime anda naistele võrdsemaid võimalusi teenida ja olla iseseisvad ja otsustada oma saatuse üle mitte oma keha müües, vaid midagi muud tehes, see peaks olema riigi poliitika ülesanne. /---/ (Tuleks) pakkuda välja elamuehitusprogramm, ehitada kortereid nendele kihtidele, kes on majanduslikult vähe kindlustatud, anda võimalus töökohtade tekkimisele, et oleks positiivne saavutustulem. Enne see paigast ei nihku, kui prostituut teeniks näiteks 15 000 krooni puhtalt kätte kuus, et see oleks legaalne töökoht.*

...ning Eesti pere ning iibe toetamist.

ASE(M): *Aga kui me tahame ikkagi positiivset programmi, siis me ei tegele mitte prostituutide ja vahendajatega, nendega tegeleb politsei oma pädevuse piirides, sellega ei lahenda ühtegi probleemi. Probleemid lahendatakse sellega, et perekonda väärtustatakse ja tugevdatakse ja riik toetab perekonda. /---/ Kolmandik prostituutidest on üksikemad. /---/ Anname talle riigi poolt selle lastekasvatamise raha. /---/ Kui me riigi toetustega võtame ära kõik muud prostitutsiooni ajendid ja alles jääb... seksinäljast, -hullusest ja kurat teab millest tulenev, siis selle viie protsendiga tulevad meie seadused ja politsei toime.*

/---/ Ta peab kindel olema, et tal on turvaline tulevik perekonnas.

Nii naiste kui perede toetamise kaudu prostitutsiooni ennetamise ettepanekuid serveeriti kui "positiivset programmi". Toonitati vajadust "kaitsta", mitte keelata ja karistada. Veel rõhutasid selle vaatenurga esindajad, et riigi ning rahva tulevikku silmas pidades on oluline ühiskonna nõrgemate lülide toetamine ning solidaarse mõtteviisi levik.

4.6.3 Eesti Vabariigi prostitutsioonipoliitika kui poliitika puudumine

Arvamuskogumis domineerib arusaam, et Eesti senine prostitutsioonipoliitiline mudel vajab ümbervahetamist. Kehtivat abolitsionistlikku poliitikat käsitleti kui riigi soovimatust võtta seisukoht selles valdkonnas, kui otsustamisest kõrvalepõiklemist. Tõelise prostitutsioonipoliitikana, mis väärrib poliitika nimetust, tõsteti esile seksiäri reguleerimist ning selle keelamist.

ASE(M): *See tuleb seadusega paika panna. Siin on kaks võimalust. Kas siis öelda, et sellist tegevust (prostitutsiooni) Eestis ei ole, või siis kui on, siis olgu legaalne. See on ainuke väljapääs. Aga teha lihtsalt nägu, et me ei märka midagi, see toob ainult õnnetust kaasa tulevikus.*

ASE(M): *Praegu on selline "ne röba ne mjas"²²-olukord, nagu venelane ütleb. Ei*

²² Vene keeles "ei liha ega kala", määratlematu, vahepeane olukord

saa aru, mis toimub. /---/ Prostitutsiooni suhtes peaks riik ütleva ära oma konkreetse sõna. Kas täielikult ära keelata, anda politseile seaduslikud vahendid ja luua selleks politseisse ka mingi spetsiaalne struktuur, kes hakkab järjest maksama kõiki – tarbijaid, vahendajaid, prostituute – kõik on seaduslikult karistatavad. /---/ Teine asi on panna prostitutsioon ja kõik need rahad liikuma sünkroonis kogu riigiga.

Märkimist väärrib arvamuskogumis küllalt levinud hinnang Eesti Vabariigi kultuurilisele ja majanduslikule arengufaasile, milles tõelist või sisulist nii- või teistsugust prostitutsioonipoliitikat ei saagi rakendada. Leiti, et abolitsionistlikud seadused, kuigi kehvad, on praeguses olukorras adekvaatsed.

ESE(M): Selleks, et probleemi sisuliselt lahendada, peaks ühiskond küpsem olema. Enamus muid probleeme peaks olema ära reguleeritud. /---/ Majanduskasv on meil olemas. Aga tuleks paika saada see igasugu toetuste süsteem tasakaalustatud kujul. /---/ Ma arvan, et tõsiseid muutusi ei toimu enne viit aastat.

ASE(M): Küsimus on selles, et kas prostitutsioon keelustada või seda siis kuidagi seadusandlikult reguleerida, koguda riigimakse jne. Ma arvan, et meie praegusel arengutasemel on sellest süsteemist küll. Ühiskond ei taha selle üle diskuteerida. Ma ei kujuta, et kui see reguleeritaks, mis siis juhtuks? Kas me paneks kinni need, kes siin massaaži pakuvad? Ma ei arva, et see oleks ühiskonna praegusel arengutasemel otstarbekas. /---/ Kui ühiskond ei suuda neid Ida-Virumaa tüdrukuid ülal pidada, mis siis teha? /---/ Meile ei meeldi, kuidas nad teenivad. Aga kust nad siis selle leivapalukese peaksid saama?

Selles tsitaadis rõhutatakse prostitutsiooni keelamisega kaasnevat hinda, mille peavad kinni maksma niigi hädaolukorras naised ja neiud. Domineeris hinnang, mille kohaselt tänane Eesti on üleminekuühiskond, tuleviku Eesti Vabariik aga solidaarne institutsioon, mis kohtleb oma alamaid humaanselt, ka neid, kes tegutsevad seksiaris. Prostitutsioonipoliitika puudumises nähti praegu võimaliku humanisuse väljendust.

4.7 Arvamusliidrite hinnangud alternatiivse prostitutsioonipoliitika sobivusele Eesti Vabariiki

Käesolev peatükk esitab intervjueeritute hinnangu alternatiivsetele prostitutsioonipoliitilistele mudelitele. Vaatluse alla tulevad plussid ja miinused, mida nähti prostitutsiooni keelamise, seksiäri reguleerimise ning uusabolitsionistliku poliitika juures, kus lisaks vahendamisele loetakse süüteks ka seksi ostmine, karistamata sealjuures seksi pakkujaid.

Sageli oldi arvamusel, et Eesti prostitutsioonipoliitika kiire muutumine ei ole tõenäoline. Mainiti nii poliitilise kui ka ühiskondliku tahte nõrkust diskussiooni algatamiseks. Respondendid leidsid, et eestlased kalduvad probleemi ees silmi sulgema.

Mitmed uurimuses osalenud arvamusliidrid ei olnud enne intervjuud alternatiivsele prostitutsioonipoliitikale kuigivõrd mõelnud. Seetõttu juhtus sedagi, et vestluse käigus hinnati oma eelistused ümber.

4.7.1 Kriminaliseerimine: "Ma käsin, et päike ei paistaks!"

Kõikide prostitutsiooniga seotud tegevuste keelamist ei toetatud kuigivõrd ega peetud Eesti jaoks sobivaks lahenduseks.

Siin mängib olulist rolli motiiv "maailma vanim elukutse" ning veendumus, et nähtust, mis on läbi ajaloo eksisteerinud, ei ole võimalik ära kaotada. Küllalt palju kasutati liberaalset õiguste laiendamise retoorikat, mis rõhutab,

et prostituutidel on nagu teistelgi vähemusgruppidel õigus otsustada oma keha üle ning teistel ühiskonnaliikmetel tuleb kaasinimeste valikut austada.

ESE(M): *Kui inimesele meeldib ennast müüa, siis ei saa ju keelata seda. See oleks eriti naljakas, kui öeldaks, et üldse prostitutsioon, nii müümine kui ostmine, on keelatud. See on umbes niimoodi, et: "Ma käsin, et päike ei paistaks!" Pidevalt on olemas olnud kaks kõige vanemat elukutset: üks on prostituut ja teine on ehitaja.*

Lisaks arvamusliidrite seas levinud veendumusele, et prostitutsiooni ei saa põhimõtteliselt kaotada, peeti tõenäoliseks, et keelustamise tagajärjel pageb seksiäri "põranda alla", mis raskendab veelgi selle kontrollimist. Sellega seoses osutati, et prostitutsiooni keelava mudeli korral võidakse prostituute hakata veel jõhkramalt kuritarvitama. Oletati, et sellise poliitilise muudatusega võib kaasneda seksi müügist elatuvate naiste sissetuleku langeamine ning senisest veelgi suurem tõenäosus sattuda "vägivalla ohvriks". Intervjueeritud rõhutasid, et kurjategijatena on prostituutidel politseilt ja kohtuvõimult vähem mõistmist ning abi loota kui abolitsionistlikus õigusruumis. Seega rõhutati ka prostitutsiooni keelamisega kaasnevad hinda.

Arvamusliidrid oletasid, et maksumaksjatele ei pruugi meeldida mõte, et nende ausa töö pealt kogutud maksurahaga makstakse kinni

prostituutide kui kurjategijate rehabilitatsioon. Legaliseerimise puhul seevastu on see probleem lahendatud: seaduslikul teel seksitöötajatelt kogutud ressursid investeeritakse endiste prostituutide ühiskonda sobitamisse ning ennetustöösse; muud maksumaksjad toetavad aga sündsamaid ühiskonnasfääre. Sellistes arutluskäikudes kasutati ühiskondliku hüvangu retoorikat.

ASE(M): *Mina arvan, et see kõigi osapoolte kriminaliseerimine toob kaasa selle, et see (prostitutsioon) näiliselt ühiskonnas kaob väga sügavale, aga tegelikult ta ikkagi eksisteerib. /---/ Riik ei saa raha sellest. Riik raiskab raha kõvasti politsei või mingite muude struktuuride peale, kes hakkavad seda välja otsima, karistama. Kokkuvõttes unustame hoopis ära, ei hakka neile (prostituutidele) mingit preventiivset tööd tegema, sest nad on kurjategijad. Lähtudes ökonoomika printsiibist arvan ma, et igasugune legaliseerimine on... kokkuvõttes odavam, seda ühelt poolt; ja teiselt poolt on võimalik seda raha... reinvesteerida sellesse, et inimesi võõrutada sellest (prostitueerimisest).*

Vaid üksikutel juhtudel leiti, et prostitutsiooni keelamine sobib Eesti Vabariigile teistest mudelitest paremini. Põhjuseks toodi, et selline poliitika edastab tulevastele põlvedele ja välisriikidele sõnumi: Eesti Vabariik ei salli inimeste kauplemist inimestega.²³

Kriminaliseerimise pooldajad rõhutasid, et seaduse muutmisega koos tuleb luua naistele üldiselt ning prostituutidele sotsiaalne tugivõrgustik, mis tagab normaalsed toimetulekuvõimalused.

4.7.2 Reguleerimine

Prostitutsiooni reguleerimist tunnustasid arvamussliidrid teistest mudelitest märgatavalt rohkem.

Seejuures tuleb mainida, et ükski uurimuses osalenutest ei põhjendanud seda eelistust ennekõike maksude kogumisega. Puhtakuulist majandusliku kasu retoorikat välditi. Mitmes vestluses toonitasid arvamussliidrid, et seksiaarist laekuvad maksud ei ületa prostitutsiooni ennetamisele ning prostituutide kaitsele tehtavaid kulusid.

4.7.2.1 "Mustade aukude vältimine" – võitlus organiseeritud kuritegevusega

Arvamuskogumis oli üks kaalukamaid põhjusi seksiaari reguleerida lootus seeläbi ohjeldada organiseeritud kuritegevust. Sageli lähtuti põhimõttest, et prostitutsioon "on ja jääb" ja keegi reguleerib seda; olgu see siis õiglane ja sekstöötajate suhtes hooliv riik või kiirele kasumile orienteeritud, naisi rängalt eksploateeriv allmaailm. Seksiaari legaliseerimise vajadust põhjendati ühiskondliku hüvangu retoorikaga. Prostitutsiooni reguleerimist käsitlesid intervjuueeritavad kui riigi vastutustundlikkuse märki. Respondendid leidsid, et lisaks prostituutidele kaitseb reguleerimine riiklikku sisejulgeolekut. Nad selgitasid: rahavoogusid liigutab prostitutsiooni legaliseerimise puhul avalik võim, mitte kuritegelik võrgustik.

Seksiaari legaliseerimise ülal esitatud põhjenduste pooldajad kasutasid riigi kontrollist väljapoole jäävate majandusharude kohta

²³ Vt ka peatükki 4.7.3 Uusabolitsionistlik Rootsi mudel

motiive “must auk” ning “hall tsoon” ning väljendasid end teaduslikus stiilis.

ASE(M): *Igasugune valdkond peaks olema, isegi väga negatiivne valdkond nagu prostitutsioon, peaks olema reguleeritud ja ütleme, legaliseeritud. See on minu isiklik arvamus. Ma olen seda asja uurinud ja Tartu ülikoolis kirjutanud selle kohta isegi ühe teadustöö, ja olen väga kindel, et mida rohkem me tekitame ühiskonnas musti auke, mida seadus ei reguleeri, seda rohkem me anname võimaluse kellelegi teisele neid reguleerida. /---/ Need on need tumedad augud ühiskonnas, mida riik ei reguleeri ja reguleerib keegi teine. See toodab kasumit kuhugi mujale, vasakule, ja riigile on igasugune riigi poolt kontrollimatu rahavoog oht riigi julgeolekule. Paralleelstruktuur hakkab tekkima. Mida rohkem neid musti auke on, seda tugevam see paralleelstruktuur on, seda rohkem ta saab hakata mõjutama avalikku võimu ka lõppude lõpuks.*

Uurimismaterjalis oli esindatud ka vastupidine veendumus, mille kohaselt seksiäri legaliseerimine hoopis avardab, mitte ei kärbi organiseeritud kuritegevuse haaret avaliku võimu arvelt.

MSE(M): *Ma ei usu seda, et prostitutsiooni legaliseerimine parandaks olukorda, vaid vastupidi. /---/ See veaks lihtsalt kaasa teisi, varjatumaid allilma ja sotsiaalse viletsuse ja kuritegevuse liine, mis saaksid endale rahapesu ja laiema legaalse tegutsemise võimaluse.*

4.7.2.2 Sekstötötaja sotsiaalne turvalisus ja eneseväärikus

Teine suur prostitutsiooni reguleerimist toetav argumentide kobar rõhus vähem allmaailma ning rohkem prostituutide üle kontrolli saamisele. Loodeti, et legaliseerimine annab riigile ülevaate prostituutide taustast ning tegutsemismotiividest, mida peeti prostituutide aitamise eelduseks.

Prostituutide õiguste laiendamise retoorika toel avaldati küllalt sageli lootust, et prostituutide sekstötajatena tunnustamise korral kaoks ühiskonnast “võltsmoraal” ning paraneks prostituutide enesehinnang.

Oma töö tõttu aastaid prostituutidega kokku puutunud arvamused rõhutas siiski, et prostitutsiooni ei tohiks Eestis legaliseerida. Põhjenduseks tõi ta asjaolu, et prostituudid ise ei käsitle seksi müümist samaväärsena teiste ametitega, tööna, mida võiks legaalselt ja avalikult teha. Samasugune prostitutsiooni legaliseerimise taunimine on ilmnenud ka teiste riikide prostituutide seisukohtades.²⁴

KSE(M): *Kui me küsisime nende naiste käest, kas nad on valmis legaalselt seda tööd tegema, 90% ütles, et mitte mingil juhul. Miks? Just nimelt sellepärast, et nad tahavad seda tööd teha lühikest aega. Neil on oma eesmärk, ma teenin seda raha korterile või ma teenin raha vot selleks, ma pean võlga tagasi maksma, ma tulen ja ma lähen. Iseasi on see, et väga raske on hiljem välja minna. /---/ Ja nad ei taha avalikult seda tööd teha. Nad ei taha olla tuntud. Nad tahavad, et*

²⁴ Vt ka Raymond, J. G.; d’Cunha, J.; Dzuhayatin, S. R.; Hynes, H. P.; Ramirez Rodriguez, Z.; Santos, A. (2002) A Comparative Study of Women Trafficked in the Migration Process: Patterns, Profiles and Health Consequences of Sexual Exploitation in Five Countries (Indonesia, the Philippines, Thailand, Venezuela and the United States), Ford Foundation, Coalition Against Trafficking in Women (CATW), www.catwinternational.org

neil oleks poole aasta pärast võimalik panna rist selle tegevuse peale, et neid ei tunneks keegi ära – ja veel minna mehele, kui nad ei ole veel abielus, ja saada lapsi ja elada absoluutselt normaalset elu.

Tähelepanu väärib asjaolu, et valdavalt lähtusid arvamussliidrid prostitutsiooni reguleerimist pooldades soovist parandada prostituutide olukorda. Legaliseerimise humaansusest lähtuvate põhjenduste seas oli viimasel kohal mure prostituutide tervisekindlustuse ning väärrika vanaduspõlve pärast. Korduvalt rõhutati, et riigimaksude maksmise korral laieneks sekstöötajatele haigekassakindlustus ning pension nagu teiste ametite esindajatele.

4.7.3 Uusabolitsionistlik Rootsi mudel

Uusabolitsionistlik, prostituutide majanduslikule vajadusele ning klientide "valikuvabadusele" viitav mudel leidis uurimuses osalenu te seas sama kasinat pooldamist nagu seksiäri kriminaliseerimine.

4.7.3.1 Inimene pole müügiks!

Üksikud väärtustasid signaali "riik ei tunnusta seksiäri", seda peeti seksi ostmist keelava süsteemi plussiks. Uusabolitsionistliku prostitutsioonipoliitika pooldajad käsitlesid riiklikku kupeldamist seksiäri reguleerimise tuumana. Riik peaks võitlema kupeldamise vastu, selle asemel et olla ise "suurim kupeldaja", olid nad veendunud.

MSE(N): *Siin on avaldatud arvamust, et Eesti ühiskond ei oleks selleks*

(uusabolitsionistlikuks mudeliks) valmis, et see oleks liiga suur kontrast, et see võiks muutuda naeruväärseks, kui seda teha. Aga mina põhimõtteliselt kiidan selle heaks, sest see oleks selge märk sellest, et see (seksi ostmine) ei ole aktsepteeritud tegevus, nii ei tohi teha. Alati on ju võimalik ikka teha, aga see vähendaks ühe seltskonna enesekindlust, kes, rind õieli, täie õigustundega arvab, et see (seksi ostmine) on väga õige tegevus.

Samas toonitasid uusabolitsionistliku mudeli pooldajad, et Eesti ühiskond ei ole selleks valmis enne läbimõeldud kampaaniat, millega mõjutatakse eestlaste väärtushinnanguid "inimväärikuse" hindamise suunas.

4.7.3.2 Kaks poolt – ühine vastutus

Uurimuses osalenud arvamussliidrid esitasid küllalt sageli seisukohta, et seksi ostja pole prostituudist suurem kurjategija. Leiti, et ei saa karistada üht tehingu osalist, jättes teise puutumata. Juhul kui karistada, siis mõlemat. Teine variant on nii prostituudi kui kliendi tegevuse sallimine, mis domineerib arvamuskogumis.

ASE(M): *Mul oleks vaja näiteid jälitustegevusest. No kuidasmoodi see teenuseostja tõestatakse ära, et ta on teenuse ostja. No bordell on olemas, ukсед on lahti, silt on üleval, bordell. Nüüd marsin mina sinna sisse ja seal nabivad politseid mu kinni, sest ma olen teenuse ostja või? No mis kuradi tobedus!, ütlen ma selle peale. Siis peaks ikkagi mõlemad pooled olema keelatud. /---/ Aga see jutt, et pahad, liiderlikud ja seksihaiged mehed ahistavad vooruslikke*

ja kodu armastavaid naisi, siis see jutt ei ole küll midagi väärt. Andke andeks, see ahistamine on ikkagi vastastikune. /---/
Mõlemal poolel tuleb oma vastutust tunnistada nendes küsimustes.

MSE(N): Ma ei kujuta ette, et ainult üks pool saab süüdi olla. See on nii nagu abieluski, et kui läheb untsu, siis on ikka kaks poolt; kui minnakse voodisse, siis minnakse kahekesi. See naisterahvas on ikkagi läinud ka, ta on kas siis olude sunnil teinud selle valiku või mida vanemaks ta saab, seda enam on seal tema enese vastutust; see on ikkagi küllalt hästi tasustatud, eks ole. /---/
 Pirita teel küsitleti ühte prostituuti, kelle sissetulekud ulatusid ikka kümnetesse tuhandetesse ühe nädala kohta. /---/
 Ta ütles ka, et ta oleks loobunud, aga ta ei saa kuskilt nii head teenistust. Nii et kuidas me karistame seda, kes tema juures käib, kui ta on ise raha tõttu selle valiku teinud.

Nendes näidetes ei käsitleta prostituuti "ohvrina", kes püüab vaenulikes majanduslikes ja poliitilistes oludes toime tulla. Selle asemel viidatakse suurele majanduslikule kasule, mida prostituudid saavad seksi müües. Uusabolitsionistliku mudeli tuumaks on seevastu majanduslik vajadus. Seetõttu on mõistetav, et Rootsi mudelit ei peeta Eestile kuigivõrd sobivaks.

4.7.3.3 Heaoluriikide egoistlik eksperiment

Eesti arvamusiidrite seas oli üsna üldine vastumeelsus Rootsi prostitutsioonipoliitika kui sellise suhtes, eriti selle mõju osas naaberriikidele. Intervjueeritud rõhutasid, et Eesti ühiskond ei ole uusabolitsionistlikuks mudeliks

valmis. Samas tõdeti tugevat survet seksi ostmist keelustav poliitika üle võtta.

ASE(N): Eesti seadus on niikaua hea, kui siin ümberringi keelatakse ära teenuse ostmine. Siis tekib Eestis niisugune ilus Tai paradiis, seksturismi paradiis.

Ühelt poolt kartsid respondendid Eesti muutumist "Läänemere Taiks", seda iseäranis juhul, kui ka Soome kehtestab Rootsi mudeli. Teiselt poolt oli tugevalt esindatud seisukoht, et uusabolitsionistlikku mudelit võivad endale lubada vaid heaoluriigid, mille maksumaksjad on võimelised kinni maksma ülikulukad ning keerulised politseioperatsioonid ning prostitutsiooni ennetuse ning endiste lõbutüdrukute rehabilitatsiooni. Eesti arvamusiidrid olid veendunud, et Eestil ei ole selleks ressursse. Ohu tõttu, millesse ülemerenaabri poliitika on Eesti pannud, nimetasid nad Rootsi sammu heaoluriigi "egoistlikuks eksperimendiks".

Peale solvumise avaldati korduvalt arvamust, et uusabolitsionistlik süsteem pole Rootsis prostitutsiooniprobleemi lahendanud, vaid selle sügavamale "põranda alla" surunud.

KSE(M): Rootsis nad praegu räägivad rõõmuga, et prostitutsioon on tänavatelt kadunud seoses uute seadustega. Mitte kuhugi ta ei ole kadunud. Ma olen käinud Rootsis ja tutvunud olukorraga, lihtsalt natuke ümber korraldati seda äri. Nüüd nad töötavad tänavatel otse kliendiga. Klient tuleb autoga, mees läheb autosse, räägivad, ja siis saab raha. Näitab pilte, tellib tüdruku ja viib kohale korterisse. Ja nüüd on politseil palju rohkem probleeme, et leida seda kõike. See ei ole nüüd niivõrd nähtav. Ma kardan, et just niimoodi tulebki.

/---/ Rootsi variant praegu meil on absoluutselt võimatu mu meelest.

Sellistes seletuskäikudes toonitati seksi ostmise keelamisega kaasnevat hinda, mida tuleb maksta Rootsil endal ja tema lähinaabritel.

4.8 Muutused seksiäris seoses Eesti astumisega Euroopa Liitu

Enamik uurimuses osalenud arvamuslimidritest pidas Eesti liitumist Euroopa Liiduga üsna tõenäoliseks, kuid kahtles väga prostitutsiooniküsimuse lahenemises Euroopa ühtses majanduspoliitilises ruumis. Pigem domineerib arvamuste seas oletus, et seksiäri hoogustub riigipiiride avanedes veelgi. Kokkuvõttes peeti tõenäoliseks Eesti osatähtsuse kasvu nii prostitutsiooni päritolu-, siht- kui ka transiitriigina. Märkimist väärib asjaolu, et majanduslikult vähem arenenud piirkondade neidude massilist tulekut Eesti seksibisnisesse mainiti harva. Märksa sagedamini ennustati Eesti naiste ja neidude ning Eestist pärit vahendajate imbumist Euroopa Liidu vanematesse ning rikkamatesse liikmesriikidesse. Seega toonitati pigem Eesti seksiäri invasiooni väljapoole kui võõra päritoluga seksiäri tungi Eesti Vabariiki – arvamuslimidrid tajusid oma kodumaad barbarriigina. Oletades siinsete prostituutide emigratsiooni “vanasse” Euroopasse, kasutati sageli majandusliku kasu retoorikat. Kui piirid ei takista, minnakse sinna, kus liigub raha.

ASE(N): *Ma arvan, et paremaks ei lähe. Ma arvan seda, et seal, kus on nõudlus, sinna minnakse. Praegusel juhul võib ju öelda, et täpselt samamoodi liiguvad meie autojuhid. Lähavad mujale tööle selleks, et lihtsalt kõrgemat palka saada. Ja kui vaba liikumine on olemas, kui mingisuguseid takistusi ei ole, siis miks peaks siin teenima vähem, kui natukese ajaga saaks kaugemalt rohkem.*

Märgiksin veel, et paljud intervjueeritud tundsid näiteks Saksamaa, Hollandi ja Rootsi prostitutsioonipoliitikat pareminigi kui Eesti Vabariigi oma.²⁵ Nad rõhutasid Euroopa Liidu prostitutsioonipoliitilist heterogeensust, mis annab mobiilses keskkonnas seksiäri ülihead võimalused.

KSE(M): *Euroopa Liit on selline asi, et ma tõesti ei tea, kuidas nad suudavad neid probleeme lahendada tulevikus. Sest Euroopas selles suhtes üksmeelt ei ole mitte mingisugust. On niivõrd erinevad süsteemid, kui ma võrdlen kasvõi Saksamaad ja Rootsit. Seal tuleb lihtsalt massiline seksturism ühest kohast teise. Ühelt maal, kus ei ole lubatud, teise maasse, kus on lubatud. Ja see on väga imelik, kui rääkida Euroopa ühtsusest.*

²⁵ Valdav osa Eesti Päevalehe prostitutsioonitemaatika käsitlestest ajavahemikus 01.01.1999

Nii mõnigi kord osutati kasuahnuse asemel prostituutide majanduslikule vajadusele teenida rohkem kui kodumaal võimalik. Kasutades ära Eesti, iseäranis Ida-Virumaa majanduspoliitilist madalseisu, kuritarvitatakse naiste inimväärlikust, toonitatakse neis arvamustes. Sellisest vaatepunktist oletati, et ühtses majanduspoliitilises ruumis kaubeldakse suhteliselt vaese "uue" Euroopa, seahulgas Eesti neidusid senisest veelgi lihtsamini Saksamaa, Belgia ja Hollandi bordellidesse.

Arvamusliidrid, kes lootsid Euroopa Liidu ühtse prostitutsioonipoliitika kujunemisele ning uskusi, et Euroopa Liidu kokkulepped hakkavad kehtima, jäid Eesti valimis väga suurde vähemusse.

Eesti kui prostitutsiooni päritolumaa osakaalu rõhutamise kõrval peeti väga tõenäoliseks, et kasvab Eesti tähtsus prostitutsiooni "transiitsõlmena". Eestit käsitleti juba praegu toimiva "katsetsoonina", kus otsustatakse valdavalt Idast tulnud tüdrukute edasise saatuse üle: paremini sisse toovad naised saadetakse Läände, tagasihoidlikuma teenistusega neid jäävad siia või saadetakse tagasi kodumaale.

Eesti idasuhete ning geograafilise asukoha tõttu oletati ka Eesti kui prostitutsiooni "filterriigi" rolli kasvu.

Äärmiselt negatiivse pildi Eesti seksiärist Euroopa Liidu laienemise perspektiivis maalisid mõned valimisse kuulunud riigiteenistujad. Eesti Vabariigi praegusest prostitutsioonipoliitikast ning Euroopa Liidu prostitutsioonipoliitilisest kirjusest Lähtudes peeti võimalikuks, et seksbisnisest kujuneb Eesti välisimago kandja ning prostituudist potentsiaalne põhieksportartikkel – "Eesti Nokia".²⁶

ASE(M): *Eesti puhul ei ole ju veel välja arenenud keskset majandusharu, Eesti Nokiat, siis kahjuks on sellistel ebardlikel majandusharudel, mis eksisteerivad, võimalust. /---/ See ongi ju Euroopa Liidu üks eesmärk, et igasuguses majandusharus, kuhu kahjuks kuulub ka prostitutsioon, paranevad partnerlus- ja väliskaubandustingimused, inimeste, info ja tööjõu liikumine on vabam. Midagi ei ole teha, sinna hulka käib ka prostitutsioon kui majandusharu. /---/ Sa ei ole ju mingi Hiina põgenik. Sa oled Euroopa Liidu kodanik. Seksid, kus tahad, Hispaanias, Barcelonas, kus iganes. Praegu on palju raskem seda teha.*

²⁶ Parima ning tuntuima brändi sünonüüm

4.9 Kokkuvõte

Peatükis võetakse lühidalt kokku arvamusi liidrite peamised arusaamad prostitutsiooni olemusest, põhjustest, tagajärgedest ning Eestile sobilikust prostitutsioonipoliitikast. Sealjuures tuuakse välja peamised kasutatud retoorilised võtted.

Peatüki lõpus nimetatakse Eesti arvamusi liidrite eelistatavad motiivid ning retoorilised stiilid ühiskondlike nõudmiste esitamisel.

Uurimuse järelused ning üldistused esitatakse järgmises peatükis.

Osa respondente ei näinud prostitutsioonis Eesti ühiskonnale probleemi. Nad leidsid, et tapmiste, röövimiste, narko- ja salaviina-kaubandusega võrreldes on prostitutsioon vähe häiriv, kuid paratamatu nähtus. Lisaks seksiäri erandlikkusele viitamisele ning selle loomulikustamisele leidub intervjuumaterjalis arvamusi, mille kohaselt seksiäri aktiivne pidurdamine võib segada majanduskasvu kindlustamist, mida peeti selles ajavahemikus Eesti Vabariigi esimeseks ülesandeks.

Enamasti käsitleti prostitutsiooni siiski probleemina, millega tuleks riigil midagi ette võtta. Valdavalt nähti prostitutsiooni probleemina mitte niivõrd naiste vahendamise kui sellega kaasnevate või samade kuritegelike võrgustike kontrollitava muu illegaalse äritegevuse tõttu. Sealjuures viidati kuritegeliku sfääri kasvavale mõjuvõimule, mis võib ohustada avalikku sfääri ja riigi sisejulgeolekut.

Küllalt sageli on uurimismaterjalis näha riski-

rühmade kuritarvitamise retoorikat; seksiäri vohamist on taunitud kahe sotsiaalselt ning majanduslikult halvas olukorras grupi, alaealiste ning Ida-Eesti päritolu naiste tõttu.

Enesemüümise peamiseks motivaatoriks on peetud prostituutide majanduslikku vajadust, s. o tööpuudust ning sotsiaalsete oskuste puudumist. Valdav osa sellistest põhjendustest oli seotud kuritarvitamise retoorikaga, viidati neidude ebaõiglasele ning ebavõrdsele kohtlemisele ühiskonnas.

Esindatud oli ka prostituudi isikliku tragöödia retoorika. Selle retoorilise võttega osutati vähem keskkonnamõjudele, pigem süüdistati prostituute "mugavama tee" valimises ning tahtenõrkuses.

Uurimismaterjalis esineb ka rühm naudinguretoorikal põhinevaid arvamusi, mille kohaselt prostitueerimine võib olla mõnele neiuale "elustiil", mis pakub vaheldusrikast ning rohket seksuaalelu, mida kaasaegne, vabameelne naine vajab.

Samuti on toonitatud prostitueerivate naiste sõltuvust heast sissetulekust, mis võimaldab aktiivselt osaleda tarbimisühiskonnas, seega majandusliku kasu retoorika.

Kliendi roll on intervjuumaterjalis tagaplaanil. Mehe bioloogiliste (eri)vajaduste toonitamise kõrval kerkis esile ka ühiskonnast lähtuvaid põhjendusi. Küllalt tihti seotakse prostituutide kasutamist tähenduslike teiste "elustiili" ning (naudinguretoorika); samuti aga kliendi sot-

siaalse saamatuse ning "alaväärsuskompleksidega" (isikliku tragöödia retoorika).

Esile kerkib ka majandusliku kasu retoorika, mis seletab prostituutide eelistamist tavalistele naistele sellega, et esimene on kindlam, kiirem, mugavam ja lisaks ka odavam.

Mitte kõik Eesti arvamused ei käsitlenud prostitutsiooni ulatusliku või häiriva nähtusena Eesti ühiskonnas. Seksiäri ulatuslikkust rõhutasid seisukohad jagunevad aga kahte suurde, üksteisega kohati põimuvasse rühma. Esiteks toonitati kristlik-patriarhaalse traditsiooni mõju, teiseks sotsialistliku bloki ning nõukoguliku seksuaalmoraali kokkuvarisemisele järgnenud varakapitalistlikku vabaturumajandust, mis suunab ja õhutab inimestevaheliste suhete, ka seksuaalsuhete kaubastamisele.

Seoses prostituutide "tarbekaubastamisega" mainitakse ligi kolmandikus arvamustest prostituudi psüühilisi ja füüsilisi kannatusi. Veelgi sagedamini on viidatud prostituudi kliendi tavapartneri ning perekonna terviseriskile. Esindatud on hädade kuhjumise retoorika. Seksiäri ohustab inimeste tervist, pereinstitutioni, Eesti Vabariigi sisejulgeolekut ning rahvusvahelist mainet. Selline on intervjuudes maalitud ohtude jada.

Eesti Vabariigi prostitutsioonipoliitikast puudub umbes kolmandikul uurimuses osalenud arvamused ettekujutus. Abolitsionistliku prostitutsioonipoliitikaga põhijoontes kursis respondentide enamik näeb selles aga poliitika ja poliitilise tahte puudumist. Sageli toonita-

takse, et tänane mudel on vahepeatus pärast Nõukogude Eestis toimunud prostitutsiooni kriminaliseerimist ja enne iseseisva riigi uut prostitutsioonipoliitikat.

Väike osa toetab põhimõtteliselt prostitutsiooni vahendamist keelavat, kuid seksi müüki ning ostmisesse mitte sekkuvat süsteemi, kuid kehtivat mudelit tuleb täiustada ning senisest tõhusamalt rakendada. Mõned majandusliku vajaduse retoorika kasutajad on toonitanud vajadust luua naistele riiklik toetuste süsteem, mis ennetaks keha müümise vajadust.

Uurimismaterjalis domineerib seisukoht, et prostitutsiooni kriminaliseerimine, s. t kõigi prostitutsiooniäris osalejate tegevuse keelamine, ei oleks Eestis hea lahendus. Põhjuseks peeti seksiäri pikka traditsiooni, ka ohtu, et keelamise puhul prostitutsioon mitte ei kao, vaid läheb "põranda alla". Lisaks traditsiooniretoorikale kasutatakse prostituudi õiguste laiendamise retoorikat, mille kohaselt seksi müümine on "amet nagu iga teine", ning selle asemel, et reaalsuse ees silmad sulgeda, tuleks prostitutsiooni riigi tasandil käsitleda "elukutsena".

Seksiäri legaliseerimist õigustatakse ka riigi sisejulgeoleku kaitsmisega. Küllalt hästi on esindatud seisukoht, et organiseeritud kuritegevus kasutab kohe ära riiklikust regulatsioonist väljapoole jäävad tuluvõimalused.

Uusabolitsionistlik prostitutsioonipoliitika, mida praegu rakendatakse ainult Rootsis, kuid mille otstarbekuse üle diskuteeritakse mitmel Põhja- ja Baltimaades, ei leidnud Eesti arvamused seas kuigi suurt tunnustust. Harva hinnatakse mõtet, mida see edastab: meie riik

ei tunnusta seksuaalsuhete kaubastamist. Seksi ostu-müügi osalist keelamist käsitleti koomilises stiilis ja naeruväärivalt, arvatakse, et kui karistada, siis mõlemat poolt. Samuti on arvamused veendunud, et Eesti maksumaksja ei ole piisavalt jõukas kinni maksma uusabolitsionistliku "eksperimendiga" kaasnevaid kalleid politseioperatsioone ja prostituutide rehabilitatsiooniprogramme. Korduvalt on toonitatud Rootsi prostitutsioonipoliitika "enesekesksust" ning kasvava "seksturismi" ohtu, millesse ta seab naaberriigid.

Seoses Euroopa Liidu laienemisega domineerib seisukoht, et selline majanduspoliitiline muudatus kasvatab veelgi Eesti rolli prostitutsiooni päritolu-, transiit- ning ka sihtriigina. Eriti kardetakse, et riigipiiride ületamise korra lihtsustamine suurendab Eesti neidude petmist ja kuritarvitamist rahvusvahelise allmaailma poolt. Arvamused kasutavad ka majandusliku kasu retoorikat, viidates mõningate neidude "vabatahtlikule" prostitueerimisele Euroopa Liidu jõukamates regioonides.

Veidi tagaplaanil on intervjuumaterjalis aga ühiskondliku hüvangu ning poliitilise tasakaalu retoorika. Tegu on retooriliste võtetega, mis täiendavad Ibarra ja Kitsuse esitatut ning mille on välja töötanud osalusriikide uurijad koos. See, et need on Eesti intervjuumaterjalis ebaolulisel kohal, ei välista head esindatust Läti, Leedu või Loode-Venemaa uurimismaterjalis. Kontekstist lähtuvalt on võimalik, et need võtted saab asendada Ibarra ja Kitsuse poolt väljatöötatutega.

Vasturetoorilistest võtetest on Eesti uurimismaterjalis kõige paremini esindatud seksiäri loomulikustamine, mida rakendati koos traditsiooniretoorika ning prostituudi õiguste laiendamise retoorikaga.

Motiividest on materjalis kõige paremini esindatud järgmised: seksi müümise kohta "vaba valik", prostituudi kohta "kõige vanem amet" ja "ohver"; seksi ostmist seletati "loomuliku vajadusega". Veel kasutati sageli motive "must auk" ja "hall tsoon", viidates sellega riigi poolt reguleerimata seksiärile, mille võtab üle organiseeritud kuritegevus. Tüüpiline oli ka viitamine ohule, et prostitutsioon võib keelamise korral minna "põranda alla".

Stiililiselt domineerib intervjuumaterjalis argiloogikale ja tervele mõistusele rõhuv kodaniku stiil. Märksa harvem on kasutatud teaduslikku ning juriidilist stiili. Paaril juhul tuleb mõne ühiskonnaähtuse naeruvääristamiseks ette koomilist stiili. Teatraalset ning subkultuurilist stiili ei kasutanud arvamused ühiskondlike nõudmiste esitamisel kordagi.

Tähelepanu väärib asjaolu, et uurimismaterjalis ei eristu seisukohad, mida on väljendatud ainult meessoost või eelkõige naissoost arvamused. Näiteks ei saa väita, et prostitutsiooni legaliseerimist ei toetanud ükski naissoost respondent. Võibolla tasub siiski mainida, et prostituutidele on mugavust ning tahtejõuetust ette heitnud väga vähesed intervjuueeritud, kusjuures tegu oli naistega. Kuid nemadki kombineerisid lõbutüdrukute süüdistamise individuaalses nõrkuses halbade sotsiaal-majanduslike olude rõhutamisega.

5. JÄRELDUSED JA KOMMENTAARID*

Prostitutsiooni nähakse probleemina väga erinevatel ning sageli isegi vastandlikel põhjustel. Neid põhjuseid analüüsid on võimalik selgitada välja võimalused olemasolevate hoiakute muutmiseks. Üks olulisemaid põhimõttelisi erinevusi suhtumises prostitutsiooni avaldub, kui võrrelda olemuslikku ja taktikalist kriitikat prostitutsiooni kohta.

Olemuslik vs taktikaline kriitika prostitutsiooni aadressil

Prostitutsiooni käsitlemisel olemusliku probleemina rõhutatakse seisukohta, et keha ja seksuaalsuse kaubaartikliks muutmine on vältimatult alandav. Prostituudina elatise teenimine on iseenesest probleem, sest see nõuab oma isiksuse mahasurumist ja allutamist seksuaalsele, füüsilisele ja vaimsele eksploatatsioonile. Uuringud näitavad, et prostituudid kannatavad samasuguste traumade käes nagu sõjavangid, vägistamise ja piinamise ohvrid, ja seda lihtsalt seetõttu, et nad on prostituudid. Prostitutsiooni põhimõttelisest alandavusest ning inimväärkuse haavamisest võib tuua järgmise näite: USA-s Lõuna-Californias suleti aastani 1991 kõik uimastisõltlaste ja prostituutide vägistamisraportid, arhiveerides need kasti templiga NHI - „No human

involved“ ehk „inimesed polnud juhtumiga seotud“. Olemuslik prostitutsioonikriitika ei pea oluliseks, kas prostitutsiooniga kaasneb veel mingi vägivaldlik – prostitutsioon ongi vägivald, sest see hävitab inimese isiksuse ja tervise ning asetab ta ühiskonna madalaimasse kasti.

Käesoleva uuringu intervjuumaterjalis käsitleti seksuaalsuhete kaubastamist olemusliku probleemina harva. Valdavalt ei nähtud selles paratamatult kaasnevat prostituudi inimõiguste ning inimväärkuse haavamist. Märksa sagedamini avaldati arvamust, et prostitutsiooni muudab problemaatiliseks viis, kuidas seda korraldada ning mitte nähtuse olemus. Tegemist on taktikalise prostitutsioonikriitikaga, mis ei keskendu turumajanduse poolt normaalseks peetavale seksuaalsuhete tarbekaubastamisele kui sellisele, vaid sellega kaasnevatele probleemidele. Sellise probleemipüstituse kohaselt on seksiäri kriminaalse struktuuri, sageli vägivaldse loomuse ning laia leviku põhjustanud Eesti Vabariigi ebaõnnestunud poliitika prostitutsiooni suhtes. Antud seisukohast võib aru saada nii, et juhul, kui riiklik prostitutsiooni käsitlev poliitika oleks õnnestunud ja toimiks edukalt, võiks prostitutsiooni pidada üheks täiesti tavaliseks ametiks, mis aitaks täita riigikassat. Taktikalise prostitutsioonikriitika järgi on prostitutsioon ühiskonnas

* Autorid: Marion Pajumets, Kristiina Luht, Katri Eespere

funktsionaalne nähtus ning riigi ülesanne on seaduslikult korraldada oma alamate loomulike vajaduste rahuldamine. Siinkohal ei teki üldse küsimust, kas seksiga kauplemine on normaalne või taunitav tegevus, küsimus taanduks vaid sellele, kuidas ning kus see toimub. Prostitutsiooni „kena“ ja „viisakas“ korraldamine justkui muudaks antud nähtust olemuselt kaunimaks või vähem alandavaks, kui ta uuringute kohaselt prostituutide jaoks on. Tegemist on teadmatusel või ka mugavusest tingitud enesepettusega, sest ühtegi sotsiaalset valupunkti ei saa olematuks muuta selle seaduse abil õigeks või normaalseks kuulutamise läbi. Prostitutsiooni puhul takistab mõistmist levinud müüt, mille kohaselt prostituudiks saamine on naise vaba valik ja prostitutsioon on „ostja“ ning „müüja“ kui kahe võrdse osapoolte kokkulepe.

Kui lähtuda põhimõttest, et kõigil inimestel on õigus toimet tulla ilma oma keha müümata, siis asetaski taktikalise prostitutsioonikriitika pooldajad Eesti Vabariigi tegelikult naistega kaubitsemise eeskujuna ning suurima kupeldaja rolli.

Seksteenuse ostja rolli vähene tähtsustamine

Kui analüüsida prostitutsiooniteemalist teksti, siis on oluline märgata, kellest tegelikult räägitakse. Ka käesolevas uuringus osalenute hulgas domineeris suhtumine, mille kohaselt prostitutsioon on eelkõige prostituutidesse ja naistesse puutuv nähtus. Sellega seoses leiti, et prostitutsiooniprobleem tuleb lahendada

prostituutidele suunatud tegevuste kaudu, olgu nendeks siis keelud ja karistused või prostitueeritud naistele alternatiivse teenistusvõimaluse loomine. Kogu tähelepanu ja võimalikud lahendusvariandid keskenduvad sellise suhtumise korral naisele kui ohvrile või naisele kui kurjategijale.

Tõsiasjale, et küsitletud Eesti arvamusiidrite enamus käsitles prostitutsiooni eelkõige naiste probleemina, võib olla kaasa aidanud ka prostitutsiooni termin, mille tähendus haarab täielikult vaid prostituuti ega viita mingil moel teisele poolele ehk ostjale, kellele seksi müümist tegelikult ei saaks toimuda (Jeffreys 1997: 141). Ingliskeelses maailmas kasutatakse ostja puhul mõnikord väljendit „*john*“, kuid see ei ole üldlevinud. Eestis aga nimetatakse ostjaid klientideks, mis on neutraalne või koguni positiivse kõlaga termin. Ometi on nõudlus seksuaalteenuse järele otseses seoses keha ja seksuaalsuse kaubaartikliks kujunemisega. Ei ole mõtet pakkuda teenust, millel puudub ostja. Turumajandusele põhinevas ühiskonnas tekitab nõudmine pakkumist ning seetõttu tuleks ka ühe esimese sammuna võtta vaatluse alla (potentsiaalsed) seksi ostjad ja nõudluse kandjad. Selline lähenemine eeldab, et eesmärgiks on seatud prostitutsiooni vähendamine ühiskonnas ning prostitutsiooniga elatist teenivatele inimestele alternatiivsete teenimisvõimaluste loomine.

Ostjate osalemist prostitutsiooniäris käsitleti üldjuhul paraku inimtahtest vähe sõltuvana, seega pea muutmatuna. Uuringu käigus kogutud intervjuudes toonitati sageli prostituutide kasutamise pikka traditsiooni

ning meeste loomulikke vajadusi, millest tuletati seksi ostmise paratamatus. Teisisõnu selgus, et paljud intervjueeritavad tõlgendavad kliendi rolli patriarhaalse seletusskeemi kaudu – meestel on vajadused, mida naistel tuleb kas rahuldada või nendega paratamatult leppida. Prostituuutide kasutamist käsitleti juba kauges minevikus inimtegurist lahti löönud reaalsusena, mida ühiskonnaliikmed ei saa oma soovi järgi muuta.

Seksi ostjate vastutusest vabastamisest räägib ka asjaolu, et aramusliidrid toonitasid prostitutsiooni väga olulise negatiivse tagajärjena ostja nakatumist sugulisel teel levivatesse haigustesse. Selline rõhuasetus näitab seksi ostjat prostituudi ohvrina, prostituuti aga kurja allikana. Samuti varjab selline suhtumine asjaolu, et seksi ostmine on vabatahtlik samm, mida võib vältida. Siinkohal tasub tähele panna aramusliidrite poolt sageli pakutud lahendust sellele „ohustavale“ aspektile: leiti, et nakatamisohu probleemi lahendamiseks tuleks prostitutsioon legaliseerida ja prostituudid meditsiinilisele kontrollile allutada. Kuidas kontrollimist korraldada, sellele reeglina ei olnud mõeldud. Alternatiivsed sugulisel teel levivate haiguste vältimise võimalused nagu kondoomi kasutamine või prostituutide kasutamise lõpetamine polnud intervjueeritavate hulgas sugugi nii populaarsed. Fahrley ja Kelly (2000) meditsiini- ja sotsiaalteadusliku kirjanduse analüüs näitab sedasama – just prostituuti nähakse haiguste edasikandjana ja süüdlasena AIDSi ja HI-viiruse levikus, mitte paarisuhtes

elavaid mehi, kes prostituute külastavad. Negatiivse olukorra lahendamist nähakse peamiselt prostituutide, mitte seksi ostjate käitumise muutumises. Kuna prostituudid on valdavalt naised, kliendid aga mehed, võib siin rääkida arusaamast, et uute normidega peavad kohanema naissoo, mitte meessoos esindajad.

Ostjatele suunatud tegevuste vähesest tähtsustamisest võib välja lugeda meeste vabastamise kohustusest ning võimest olla seksuaalselt moraalne. Selline arvamus taandab meessoos esindajad üksnes füüsilisteks olenditeks, kes oma käitumist kontrollida ega muuta ei suuda. Kuigi taoline suhtumine on meessoole alandav, avaldasid seda kummalisel kombel nii mees- kui naissoost aramusliidrid. Prostitutsiooni tarbija „nähtamatust“ seletab ühelt poolt juba nimetatud tõsiasi, et tarbimist peetakse normaalseks ja sellele ei pööratagi tähelepanu. Teiselt poolt saab „nähtamatust“ seletada tõsiasi, et seksi ostjaid on maailmas küll mingil määral uuritud (USA-s 1953-1959 ja 1970ndate lõpus, Norras 1976 ja 1986, Inglismaal 1960ndate alguses ja 1980ndate alguses, Rootsis 1981 ja 1984), kuid suuremat tähelepanu uuringute tulemustele pole osutatud ja püüdlusi nõudluse vähendamiseks pole tehtud. Uuringute tulemused näitavad, et prostitutsioon on suures osas tingitud meeste probleemidest naistega, mida mehed püüavad lahendada seksi ostes (Månsson 2002). Kuosmaneni (1999) prostitutsiooniteenuseid kasutavate meeste kirjeldus annab pildi meestest, kes teistsuguse elukogemuse ja ühiskondlike väärtushinnangute puhul

ilmselt loobunuks naiste ekspluateerimisest prostitutsiooniäris. Tegemist on meestega, kellel tõsiseid raskusi lähisuhete loomisega või kes rahulolematud olemasoleva suhtega ega oska seda kuidagi paremaks muuta; kellel väga madal enesehinnang, kes isegi ei usu, et mõni naine neid vabatahtlikult võiks soovida, või kelle jaoks seks on osa tarbimisest ja lisandus olemasolevatele suhetele. Priuri ja Taksdali (1986) uuringust selgub, et prostituutide teenuseid kasutavad mehed soovivad saada kinnitust oma seksuaalsele võimekusele, mida tegelikult ei ole. Ka on suure osa seksi ostjate rahuldamatat emotsionaalsed vajadused muudetud raha eest rahuldavateks seksuaalvajadusteks. Emotsionaalse läheduse puudumist kompenseeritakse ka äärmuslike teenuste soovimisega, mis kompenseerib võõrandumist. Ka vajakajäämisi põnevast elust ja vaheldusest püütakse asendada seksi ostmisega.

Patriarhaalsed väärtused, puudulik seksuaalkasvatus ja valehäbi seksuaalprobleemidest rääkimisel on tekitanud olukorra, kus ühiskond normaliseerib naiste ekspluateerimist prostitutsiooniäris. Kuigi ostja on esialgu veel „nähtamatu“, omab ta tegelikult äärmiselt olulist rolli prostitutsiooniäris. Nõudluse märkamine oleks esimene samm seksuaalse ekspluateerimise tõkestamisel ja ühiskondlike hoiakute muutumisel.

Riigi ja ühiskonna vastutuse nägemine

Kuigi antud uurimismaterjal on viiteid prostituutide vabale ning moraalitule valikule, nähakse prostitutsiooni põhjust valdavalt siiski ühiskonnas, mitte indiviidis.

Sageli rõhutatakse põhjusena Eesti Vabariigi regionaalpoliitikat, mis on peamiselt Ida-Virumaa elanikkonna surunud majanduslikku, poliitilisse, keelelisse ning kultuurilisse isolatsiooni. Pidevalt Eesti kõrgeim tööpuudus ja sellest tingitud lootusetus on tekitanud olukorra, kus noored ei pruugigi näha muid võimalusi kui välismaale lahkuda või ka nt pealinnas „mustalt“ tööd teha. Prostitutsioonist on saanud üks võimalikest või isegi ainuvõimalikest elatusallikatest.

Lisaks loeti praeguses prostitutsiooniolukorras vastutavaks meediat, mis on aidanud riikliku iseseisvuse taastamise järgsel aastakümnel avalikumalt või peidetumalt seksi kaubastamisele kaasa. Tõepoolest on meedia suur roll nii prostitutsiooni vahendajana kui prostituudi imago populariseerimisel – avaliku ruumi pornofitseerimist on põhjalikult uuritud Põhjamaades ning avastatud on korrelatsioon prostitutsiooni normaliseerimise ja pornograafiliste kuvandite suure leviku vahel. Arusaama naisest kui seksuaalobjektist on kujundanud eelkõige meedia ja reklaamitööstus ning seda kritiseerisid ka uuringus osalenud arvamusiidrid.

Üksikutel juhtudel sattus süüdistuste sihtmärgiks ka haridussüsteem, millele heideti ette üliliberaalset, seksuaalsuhete kaubastamisele õhutatavat seksuaalõpet.

Samas ei toodud eraldi välja asjaolu, et paljudes kooliõpikutes leidub siimaani ohtlikult stereotüüpseid hoiakuid ja suhtumisi (näiteks, et naise elueesmärk on teha võimalikult „hea partii“ ning kasvatada kodus lapsi ja ta võib olla majanduslikult täiesti sõltuv oma abikaasast), mis kaudselt taastoodavad nii prostitutsiooni nõudlust kui ka pakkumist. Üheks markantsemaks näiteks taolisest kooliõpikust on Annuki (1999) koostatud keskkooli 11.klassile mõeldud perekonnaõpetuse õpik, mis annab mehele ja naisele täiesti erinevad rollid: naist kirjeldatakse järjepidevalt kui koduhoidjat ja söögitegijat, meest aga kui töökäijat ja rahateenijat. Kui koolis õpetatakse, et naise ülesanded on „seotud võimega armastada, lapsi sünnitada ja kasvatada“, mehe pärusmaaks aga on „hinnatud ühiskonnaliige olemine“, „oma töö tulemuste nautimine“ ja pere heaolu garanteerimine, siis ei maksa imestada jõukaid mehi otsivate abitute ja sõltuvate naiste arvukuse üle.

Sisendades meestesse ja naistesse niivõrd erinevaid eesmärke ja väärtusi ei ole üllatav, miks Eesti ühiskonnas ning paljude arvamusiidrite hulgas valitseb normaliseeriv suhtumise prostitutsiooni kui naise vabasse valikusse ja mehe loomulikku vajadusse. Käesoleval hetkel Eestis prostitutsiooniga tegelevate naiste sotsiaalne taust vastab ähvardavalt palju kooliõpikutes konstrueeritud naiseideaalile, mis tegelikus elus on traagiliselt purunenud ja mille järgijad ei pruugi tegelikus elus toime tulla. Ning just seesama maast madalast sissejuurutatud naiseideaal ja

ühiskondlikud väärtushinnangud on aidanud kaasa prostituutide arvukusele Eestis. Ilmselt peitub haridussüsteemis märksa enam vigu, kui intervjueritavad välja tõid ning paraku ei piirdu need puudused ainuüksi seksuaalkasvatust puudutava õppekava osaga.

Lisaks seostasid arvamusiidrid prostitutsiooni laialtlevikuse tänases Eestis sotsialistlikust blokist lahkulöömisele järgnenud kiire üleminekuga turumajandusele ning tarbijamentaliteedi tekkega. Selline majandussüsteem õhutab oma liikmeid üha rohkem tarbima. Vajadused on küll väljamõeldud, kuid respondentide sõnul sellele vaatamata äärmiselt aktuaalsed, iseäranis noorte jaoks. Naiste puhul rahastatakse tarbimisvajadusi järelikult ennast müües, meeste jaoks võib aga seksi ostmine olla osa tarbimisest ja ühtlasi staatuse näitaja. Oluline on märgata, et ühiskond sellist olukorda kõigiti soosib.

Intervjuudest ilmnenu ühiskonnakriitika väljendus ka riigorganitele ükskõiksuse ning loiduse etteheitmises. See on lasknud allmaailmal seksiäri üle kontrolli saada ning seda paisutada.

Kõige rohkem käsitleti prostitutsiooni majanduspoliitilise probleemina, mitte seksiäris osalejate individuaalse valiku ning moraali küsimusena. Sageli toonitati, et riik ei ole taganud oma kodanikele ning residentidele piisavalt toimivaid alternatiivlahendusi.

Olukorra leevendust nähti tänaste prostituutide ning oma regionaalse, etnilise ja keelelise päritolu tõttu prostitutsiooni

riskirühma kuuluvate gruppide aineline olukorra parandamises – naiste majanduslike vajaduste rahuldamises.

Aktsepteeritav ning aktsepteerimatu prostitutsioon

Mainida tuleks ka domineerinud seisukohta, et on olemas vabatahtlik prostitutsioon, mida tuleb ühiskonnal aktsepteerida, ning sunnitud prostitutsioon (pettuse ja otsese füüsilise sunni ohvriks langenud naiste ja laste puhul), mida ei tohi mingil juhul taluda.

Nii arutlevad prostitutsiooni taktikalise kriitika esindajad.

Taktikalise kriitika pooldajate arvates tuleks pealesunnitud prostitutsiooni eristada vabatahtlikust ja normaalsest enesemüügist. Viimase all käsitletakse oma tegevuses teadliku, täisealise inimese majandustegevust, mis ei elata organiseeritud kuritegevust, ei ole seotud seadusvälise äri ega vägivallaga. Küsimus, kas ja kuidas prostitutsiooni sellisel kujul realselt üldse eksisteerib, ei peetud siinkohal oluliseks. Ettekujutus prostitutsiooni „ideaaltüübist“ (ehk teisisõnu iseseisvast, teadlikust ja vabast valikust) on väga levinud ning selle väärarvamuse purustamiseks puudub kas piisav informatsioon või on sellest infost mööda vaadatud. Prostituuutide tervisenäitajatest ning vaimsetest ja füüsilistest tervisekahjustustest ei ole Eesti avalikkusel samuti piisavalt teavet, mistõttu ei tekkinudki antud aramusliidrite gruppi kuuluvatel isikutel küsimust, kas tegemist on ikka tavalise

töö ning aktsepteerimiseväärilise nähtusega. Seost, et prostituudi puhul on tegemist riigi jaoks kaduma läinud inimese, naise, emaga, kahjuks ei nähtud.

Mitteaktsepteeritavaks peeti aga vägivallaga seotud seksiäri, mis toodab kasumit inimkaubandusvõrgustike korraldatud või organiseeritud kuritegevusele, jättes seejuures prostituudid teenistusest ilma. Vastupidine seisukoht, mille kohaselt keha müümine ei ole kunagi vabatahtlik (ka siis mitte, kui prostituut ise seda nii seletab) ning on alati prostituudile otsesemalt või peidetumalt võimustruktuuride poolt peale surutud, esindab prostitutsiooni olemuslikku kriitikat (Jeffreys 1997: 135 – 139). Selline seletusmudel oli aga eesti aramusliidritele veel üsna võõras. Õigust keha väärrikale kohtlemisele ning toimetulekule ilma seksi müügita toonitati vaid vähestes intervjuudes.

Suhtumine teiste riikide prostitutsioonipoliitikatesse

Kuna Eesti aramusliidrid enamasti eristavad aktsepteeritavat ja aktsepteerimatut prostitutsiooni, siis kaldusid nad ka lahendusena eelistama prostitutsiooni legaliseerimist või reguleerimist, mis ongi nii Eesti Päevalehes kui ka intervjuudes eelistatuim prostitutsioonipoliitiline lahendusmudel.

Märkimisväärne on asjaolu, et Eesti aramusliidrite poolt legitimeeriti prostitutsioonipoliitilisi eelistusi üliharva nende läänemeelsuse või euroopalikkuse tooni-

tamisega. Iseseisvuse algusperioodil oli "lääne praktikale" ning "eurostandarditele" viitamine norm.¹ Kümme aastat hiljem ei püüa aga arvamused Eestit iga hinna eest heaoluühiskondadega grupeerida, pigem on tunda teatud euroskepsist. Sageli toonitati meie riigi ja rahva mentaalset, kultuurilist ning majanduslikku erinevust teistest riikidest, olgu nendeks või naabermaad. Väga levinud oli seisukoht, et prostitutsioonipoliitilisi mudeleid ei ole otstarbekas ühest riigist ja ühtedest sotsiaalmajanduslikest oludest teise tõsta. Toonitati, et Eestil tuleb liikuda omas tempos vastavalt siseriiklikule sotsiaalsele ning majanduslikule arengule. Sellest lähtuvalt suhtuti äärmiselt negatiivselt naaberriigis Rootsis 1999. aastal jõustunud seadusesse, mis keelab lisaks seksi vahendamisele ka seksi ostmise. Eesti arvamused tõdesid, et välissurve, s. t Põhjamaade seksturismi kasvamise tõttu on Eesti Vabariik asetatud sundotsuse ette samuti üle minna nn. uusabolitsionistlikule mudelile, ehk siis keelustada seksi ostmine. Seda teed peeti aga Eesti siseriiklikes oludes sobimatuks. Prostituudi tarvitamise keeld ning sellest tulenevad muutused seksiturul satuvad vastuollu Eesti ja siinsete elanike tänase majandusliku ja kultuurilise olukorraga (naiste madal sissetulek ning ühiskonna suhteline tolerant prostitutsiooniäri suhtes), toonitati intervjuudes. Iroonilisena näib siinkohal asjaolu,

et kui olemasolevate hoiakute muutmiseks midagi ette võtta ei julgeta (põhjendusega, et käesolevas olukorras ei ole muutused võimalikud), siis jäävad praegu eksisteerivad vastuolud legitiimseks ka tulevikus. Naiste majanduslike probleemide lahendamiseks peeti vajalikuks mitte töökohtade loomist, vaid pigem prostitutsiooni riiklikku korraldamist, mis võimaldaks siis naistel sellega raha teenida. Kultuurilise olukorra all peavad arvamused ilmselt silmas prostituutide kasutamise traditsioone. Oluline oleks siinkohal märkida, et prostitutsiooni laiem levik sai taasiseseisvunud Eestis alguse alles 1990ndate alguses ja seega on „traditsioon“ kujunenud väga lühikese ajaga.

Rootsi teed ehk seksuaalteenuste ostmise keelustamist peeti aga naaberriikide ohustamise tõttu egoistlikuks. Huvitaval kombel ei mõelda, et Rootsi üritab kõigiti vähendada prostitutsiooni oma riigis ning naabritel on täpselt samasugused võimalused muuta olukorda oma riigis. Eriti suurt muret tunti seoses Eesti pealinnast vaid 80 kilomeetri kaugusel asuva Soome võimaliku üleminekuga abolitsionistlikult poliitikalt uusabolitsionistlikule mudelile. Kui praegu on Eesti ja Soome seadused sarnased, siis seksteenuste ostmise keelustamine Soomes viiks tõenäoliselt tõsiste muutusteni Eesti seksiturul².

¹ Vt Lagerspetz, M (1996) *Constructing post-communism. A study in the Estonian social problems discourse*, Turun Yliopisto, lk 23

² Käesoleva töö publitseerimise ajaks ongi Soome keelustanud avalikus kohas seksi ostmise, arutlusel on täielik keelustamine nagu Rootsis.

Ootamatult harva viitased prostitutsiooni riiklikku reguleerimist pooldavad intervjuueeritud ka Hollandis, Saksamaal või Belgias praktiseeritud prostitutsioonipoliitike eesolevad ning nende järgimise kasulikkusele. Võib arvata, et seksiaari legaliseerimise pooldajad ei toetu nimetatud riikide positiivsele kogemusele, kuna seda napib. Ka Eesti ajakirjanduses ilmunud artiklites mainitakse küllalt sageli hoopis legaliseerimisega tekkinud lisaprobleeme.³

Sama pessimistlik-euroskeptiline hoiak ilmnes seoses Euroopa Liidu laienemisega Balti riikide liitumise tõttu. Prostitutsioonipoliitiliselt heterogeenses, kuid jäikade riigipiirideta ühtses majandusruumis võib Eesti roll prostitutsiooni päritolu-, transiit- ja sihtriigina vaid kasvada, leidsid arvamusiidrid.⁴

Selline Lääne suunas arenemise või Euroopa mudelite tagasihoidlik kasutamine on küllalt uus ning üllatav tendents Eesti prostitutsioonipoleemikas. Näiteks Eesti Päevalehe prostitutsiooni käsitlevate artiklite sisuanalüüsi põhjal selgus, et perioodil 01.01.1999 – 01.04.2003, prevaleeris veel vastupidine võtte: oma eelistuste legitimeerimine nende läänelikkusele või euroopalikkusele apelleerides.⁵ Täna ei paku Eesti arvamusiidrid vähemalt retoorika tasandil ei Põhjamaid ega ka Beneluxi riike referentühmana, kelle järgi joonduda prostitutsiooniprobleemi lahendamisel.

Euroopalikkuse motiivi puudumisega sobib ka asjaolu, et uurimismaterjalis käsitleti

prostitutsiooni haruharva Eesti rahvusvahelise maine probleemina. Pigem väljendati teatud sissepoolepööratust ning distantseeruti teiste riikide poliitikast ning võõraste institutsioonide hinnangust Eestile.

Kuivõrd on selline individualistlik, oma riigi keskne eelistuskomplekt rakendatav Euroopa Liiduningteisterahvusvaheliste institutsioonide liikmena, jääb aga küsitavaks. Prostitutsiooni ja inimkaubandust organiseerivad kuritegelikud võrgustikud ei hooli riigipiiridest. Nende äri on rahvusvaheline ja interkontinentaalne. Prostitutsiooniäri kontrolli alla saamine eeldab riikidelt rahvusvahelist koordinatsiooni ning võrdväärset koostööd.

Legaliseerimise põhjendus: riiklik julgeolek ning humanistlikud argumendid

Eesti Vabariigis kehtivat abolitsionistlikku prostitutsioonipoliitikat, mis keelustab kolmest peamisest prostitutsiooniga seotud lülist vaid vahendamise, käsitleti intervjuumaterjalis küllalt sageli poliitikast kõrvalehiilimisena, mõtlemispausina pärast Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi keelavat ning enne Eesti Vabariigi prostitutsiooni legaliseerivat mudelit.

Uurimismaterjalis tugevalt esindatud taktikalise prostitutsioonikriitika järgi ei ole nähtus iseenesest probleem. Probleem on see, et seksiaari pole riigis legaliseeritud,

³ Vt ptk 3.2.1. Hollandi bordellide legaliseerimise otsuse kajastamine (veebuar 1999 – august 2001)

⁴ Vt ka näiteks Kristiina Aruvee plakatit "Estonia a whore of Europe", Eesti Ekspress, Areen, Europlakat'03, 14.08.2003

⁵ Vt ptk 3. Prostitutsiooni käsitlemine Eesti Päevalehes

reguleerimatusest lähtuvad omakorda teised probleemid.

Arvamuskogumis seostati legaliseerimata jätmise sageli organiseeritud kuritegevuse vohamisega. Prostitutsiooni seadusliku kontrolli alla võtmist käsitleti riigi enesekehtestusena kriitiliselt laienenud allmaailma ning varimajanduse üle. Seega nähti seksiäri legaliseerimises hoolitsust riigi sisejulgeoleku eest. Märkimisväärne on, et aramusliidrid hoidusid samasuguse põhjenduse laiendamisest teisele olulisele allmaailma tegevusharule ehk narkoäri. Uurimismaterjalis korduvalt esinenud loogikat järgides tuleks tõsiselt kaaluda ka viimase legaliseerimist kui vahendit hoolitseda riigi sisejulgeoleku eest.

Mis puutub prostitutsiooni legaliseerimise abil nähtusele piiripanemisse, siis annavad mitmete riikide vastavad kogemused tunnistust pigem seksiäri laienemisest. Hollandis kasvas prostitutsiooniäri pärast vahendamise lubamist kümne aastaga neljandiku võrra (Daley 2001: 4). On selgunud, et seksiäri riiklik reguleerimine kasvatab nii teenuste valikut kui võõramaalaste, tõenäoliselt inimkaubitsetud naiste kui ka alaealiste osakaalu tõusu. Amsterdami asuva Laste Õiguste Organisatsiooni hinnangul suurenes alaealiste prostituutide arv 4000-lt 1996. aastal 15 000-ni aastaks 2001 (Tiggeloven: 2001). Seksiäri laienemine ja kasvamine toimus ka Austraalias Victoria osariigis, kus pärast prostitutsiooni legaliseerimist (1984. a) kasvas legaalsest bordellide arv 10 aastaga 40-lt 94-le, millele lisandus veel 84 eskordiagentuuri. Eriti kiiresti

kasvas seksitööstus illegaalses sektoris. 1999. aastal olid litsentseerimata bordellid valdavas ülekaalus, järgmise aasta vältel nende arv kolmekordistus, jõudes mitmesajani. Legaliseerimisprotsessi käivitumisega kasvas plahvatuslikult ka seksuaalse ekspluatatsiooni vormide hulk: striptiistants, piilumis-*show'd*, S/M-keskused, telefoniseks, pornograafia (Sullivan, Jeffreys: 2001). Kui aramusliidrid oleksid teadlikud kirjeldatud tagajärgedest, muutuks tõenäoliselt nende suhtumine prostitutsiooni legaliseerimisse.

Seksiäri piiramise ning julgeoleku tagamise argumentide kõrval kaitsesid aramusliidrid prostitutsiooni legaliseerimist kui Eesti Vabariigi vastutustunnet oma kodanike ning residentide ees. Intervjuumaterjalis mõisteti seksiäri reguleerimist pigem Eesti Vabariigi hoole ja solidaarsusena, mitte oma alamatest moraalse distantseerumisena.

Tuleb rõhutada, et suur osa prostitutsiooni riikliku reguleerimise korraldamiseks moraalsena esitatud põhjendustest olid majanduslikud ja rahalised. Sellest võib järeldada, et aramusliidrid peavad majanduslikku heaolu ülimalt väärtuseks. Uurimismaterjalist selgus, et riigi kohuseks peeti oma alamatele eelkõige majandusliku toimetuleku kindlustamist, ükskõik milline see siis ka ei oleks. Tähelepanu väärib asjaolu, et inimõigusena käsitleti pigem prostituudi õigust oma keha turvaliselt ja tulusalt müüa, mitte õigust sotsiaal-majanduslikule toimetulekule ilma oma keha ja seksuaalsust rahaks tegemata. Utilitaristlik väärtussüsteem on tinginud prostitutsiooni legaliseerimise riigi

käsitlemise moraalse institutsioonina, mis hoolitseb oma alamate eest parimal viisil. See oli üllatuslik käsitlus. Ootuspärasem oluks prostitutsiooni legaliseerinud ning selle pealt makse korjava riigi pidamine eetiliselt neutraalseks ning tehniliseks majandustegevuse organiseerijaks.

Siiski võib täheldada, et ainult väga harva käsitleti prostitutsiooni maksustamist kui märkimisväärset lisatuluallikat riigikassale. Selline varjamatult utilitaristlik ning hõlpsalt moraalset halvaks panu pälviv argumentatsioon oli väga elujõuline veel aastal 2000, mil Tallinna tollane abilinnapea Ivar Virkus lubas, et tagab legaliseerimisega pealinnale välisturistide rahavoo.⁶ Seevastu 2003. aasta varasuvel tehtud intervjuudes toonitati, et pärast prostituutidele laieneva sotsiaalkindlustuse, seksiärist lahkujate rehbitatsiooniprogrammide ja prostitutsiooni ennetuskampaaniate organiseerimist jääb riik rahaliselt kas nulli või koguni miinusesse. Tõenäoliselt on prostitutsiooni legaliseerimist pooldavate aramusliidrite argumenteerimistehnikat lihvinud lähiajalugu, kus linna jõukuse kasvatamiseks punaste laternate tänava rajamise ettepanekutele järgnes elanikkonna protestilaine.

Prostitutsiooni legaliseerimise kasuks esitati humanistliku argumendina ka võimalust kontrollida prostituutide, nende klientide ning

klientide perekondade tervislikku seisundit.

Paraku ei kinnita seksiäri legaliseerinud riikide kogemus seda lootust. Reaalsuseks võib osutada hoopis nii esmaste asjaosaliste⁷ kui ka sellega kaudsemalt seotud elanikkonna haigestumise kasv. Naistega Kaubitsemise Vastase Koalitsiooni (CATW) prostitutsiooni reguleerivates Ameerika Ühendriikide osariikides läbi viidud uuringu andmetel eelistab 47% bordellide külastajatest kondoomita vahekorda, 73% pakub prostituudile kaitseta vahekorra eest lisatasu. 54% naistest ütles, et keeldumise korral oli klient neid sundinud astuma kaitseta vahekorda (Raymond, Hughes 2001).

Samuti avaldati intervjuumaterjalis küllalt sageli lootust, et kui seksi müümine kuulutatakse elukutseks ning toimuks bordellides, oleks see praegusega võrreldes turvalisem/vägivallavabam ning kahjustaks vähem seksi müüjate tervist. Sellist lootust ei õigusta aga Austraalia praktika. Tegelik asjakäik võib oodatust märkimisväärselt erineda. Näiteks Victoria osariigis oli seksiäri legaliseerimise üks peamisi eesmärke prostituutide kaitsmine vägivalda eest. Ometi ei õnnestunud pärast 1984. aastal toimunud muutust vähendada vägivalda ei lõbumajades ega ka illegaalselt töötavate prostituutide kallal. Victoria Prostituuutide Ühenduse väitel on seksi ostjad aina nõudlikumad: kui varem nõuti lisaks

⁶ Vt ptk 3.2.2. Reaktsioon abilinnapea Ivar Virkuse 2000. aasta mais tehtud ettepanekule hakata Tallinnas prostitutsiooni reguleerima; Vahter, T. *Lõbutüdrukud ühele tänavale!* – Eesti Ekspress, 04.05.2000.

⁷ Prostituuutidevastase vägivalda kohta legaliseeritud bordellides vt Raymond, J. G.; d’Cunha, J.; Dzuhayatin, S. R.; Hynes, H. P.; Ramirez Rodriguez, Z.; Santos, A. (2002) *A Comparative Study of Women Trafficked in the Migration Process: Patterns, Profiles and Health Consequences of Sexual Exploitation in Five Countries (Indonesia, the Philippines, Thailand, Venezuela and the United States)*, Ford Foundation. Coalition Against Trafficking in Women (CATW), www.catwinternational.org

vaginaalsele vahekorrale sageli oraalseksi, siis nüüd pigem anaalseksi; samuti on legaalsete bordellide kliendid õppinud tahtma rasedaid naisi. Raha vajavatel naistel on aga väga raske keelduda ebameeldivate või tervisele ohtlike teenuste osutamisest.

Tänavaprostitutsioon Victorias küll keelati, kuid on sellest hoolimata säilinud. Illegaalselt müüvad end peamiselt need, kes ei saa legaalselt seksiga kaubelda: alaealised, kodutud ning ränga uimastisõltuvusega prostituudid. Tänaval seksi müüvad naised on oma töö ebaseaduslikkuse tõttu eriti kättesaadavad vägivaldsetele meestele (vägistamised, peksmised, mõrvad). Samas ei saa nad ka politsei poole pöörduda, sest on ju ise seadusrikkujad (Sullivan, Jeffreys 2001).

Mainimisväärne on ka suhtumine, mille kohaselt tuleks prostitutsioon legaliseerida, et tagada prostituutide eneseteadlikkuse tõus ning uhkustunne nii vajaliku ja funktsionaalse ameti pidamise üle. Seksiäri legaliseerimist takistab respondentide sõnul „ühiskonna mõne grupi võltsmoraal, mis tuleks murda“.

Prostitutsiooni uurijate sõnul ei too legaliseerimine kaasa ei prostituutide eneseteadlikkuse kasvu ega eluvõimaluste paranemist. Kuna keskmiselt töötatakse prostituudina viis aastat, siis on arusaadav, miks seksi müüjad ei soovi end registreerida sekstöötajana, mille tulemusel nad stigmatiseeritaks kogu eluks. Kui võtta arvesse veel tõsiasja, et prostituudina töötavad ka abielunaised, alaealised ja üliõpilased, siis kui suur on tõenäosus, et nad sooviksid end

registreerida? Prostitutsiooniga hakatakse tegelema lootuses teenida mingi hulk raha, et ennast järje peale aidata ning pärast seda prostitueerimine lõpetada. Prostituutide heaolu seadustamine ei tõstaks, küll aga võib see suurendada klientide rahulolu, kes saaksid põrandaaluse teenuse asemel tarbida ametlikku teenust (Lamesoo 2003: 61).

Hoopis käsitlemata jäi intervjueeritel aga illegaalsete ning tööloata tegutsevate prostituutide staatus pärast riigi tingimustel tegutsevate prostituutide legaliseerimist. Mis juhtub inimestega, kes abolitsionistliku poliitika ajal teenisid prostitutsiooniga ning enam seda teha ei tohi? Tõenäoline, et nad on sunnitud ka edaspidi oma keha müüma, kuid madalama tasu eest kui legaalsed prostituudid ning olema varasemast vägivaldsemate klientide ja sutenöörade teenistuses.

Prostitutsioonitemaatika arvamine marginaalsete teemade ringi

Sagedane on arvamusiidrite tõdemus, et Eesti riigi prostitutsioonikäsitluse kiire muutumine ei ole tõenäoline. Korduvalt rõhutati, et ühelt poolt napib ühiskonnas diskussiooni tõstatamiseks vajalikku kodanikuteadlikkust ning -algatust; teiselt poolt jääb ebamugava ning valijate silmis miinuspunkte tuua võiva diskussiooni algatamiseks vajaka poliitilisest tahtest.

Tegu on kinnise ringiga: ühiskond ei ole prostitutsiooni probleemina teadvustanud

ja seega ei saa riik "altpoolt" sotsiaalset tellimust poliitilisteks sammudeks; "ülalt" aga ei suunata tähelepanu ning ressursse seksiäri ulatuse, põhjuste ning tagajärgede mõõtmiseks. Seega ei teagi kodanikud prostitutsiooniäri tagamaad. Eestlaste tähelepanu on olnud suunatud illegaalsele alkoholi- ja narkokaubandusele, tarkvarapiraatlusele jmt, kuid mitte prostitutsioonile. Sellise kinnise ringi korral võib Eesti riigi ja rahva teadlikkus seksiärist sihipärase sekkumiseta madalaks jääda. Kuni puuduvad uuringud reaalse olukorra, prostitutsiooni põhjuste, tagajärgede

ja ennetusmeetodite kohta, ei parane ka olukord. Intervjuumaterjalis esineb küllalt sageli seisukoht, et Eesti Vabariik ei ole veel majanduslikult ning kultuuriliselt küps käivitama uut ulatuslikku prostitutsioonidiskussiooni. Kinnise ringi lõhkumiseks peaksid prostitutsiooni ühiskondliku, demograafilise, majandusliku või inimõiguste rikkumise probleemina nägevad aramusliidrid siiski tõsiselt kaaluma diskussiooni algatamist. Probleeme selgitades ja nende üle vaieldes küpsevad nii rahvas kui ka poliitikud. Sotsiaalset vastutust ei tohiks eirata põhjendusega, et rahvas ei ole veel muutusteks valmis.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Annuk, T. (1999), *Perekonnaõpetus: 11.klassi õpik*, Koolibri, Tallinn
- Aruvee, K. (2003, 14.08) *Estonia a whore of Europe*. Eesti Ekspress, Areen, Europlakat' 03
- Barry, K. (1995) *The Prostitution of sexuality*, New York University Press, New York
- Daley, S. (2001, 12.08) *New Rights for Dutch Prostitutes, but No Gain*, New York Times
- Durkheim, E. (1968) *Suicide*, Routledge & Kegan Paul LTD, London
- Fahrley, M.; Kelly, V. (2000). *Prostitution: a Critical View of the Medical and Social Sciences Literature*, Women ja Criminal Justice, Vol 11 (4): 29 – 64
- Ibarra, P. R.; Kitsuse, J. I. (1993) *Vernacular Constituents of Moral Discourse: An Interactionist Proposal for the Study of Social Problems*, Reconsidering Social Constuctionism. Debates in Social Problems Theory (Holstein, J. A.; Miller, G. toim.), Aldine de Gruyter, New York
- Jeffreys, S. (1997) *The idea of prostitution*, Spinifex Press Pty Ltd, North Melbourne, Australia
- Kalikov, J. (2001) *Expert view. Situation with prostitution and trafficking of women and girls in Estonia*, http://www.childcentre.baltinfo.org/uploaded/SITUATION_WITH_PROSTITUTION.doc (09.11.2003)
- Kase, H.; Pettai, I. (2002) *Prostitutsioon ja naistega kauplemine kui lahendamata probleem Eestis*, Eesti Avatud Ühiskonna Instituut, avaldamata uurimusraport
- Konventsioon naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta*, (1979, jõustus Eesti Vabariigis 1991), <http://lex.andmevara.ee/estlex/kehtivad/AktTekst.jsp?id=18> (11.11.2003)
- Kuosmanen, J. (1999). *Male Clients of Prostitution in Sweden, Who's buying? The Clients of Prostitution*, (Keeler, L.; Jyrkinen, M. toim.), Tasa-arvotoimisto, sosiaali- ja terveysministeriö
- Lagerspetz, M. (1996) *Constructing post-communism. A study in the Estonian social problems discourse*, Turun Yliopisto
- Lagerspetz, M. (2000) *Kvalitatiivsete meetodite valjakutse eesti sotsioloogiale*, ettekanne Eesti Sotsiaalteadlaste 1. aastakonverentsil 24.-25. novembril 2000, <http://www.ehi.ee/publikatsioonid/Mlesak.doc> (11.11.2003)
- Lagerspetz, M. (1993) *Social Problems in Estonian Mass Media 1975 – 1991*, Acta Sociologica, nr 36
- Lamesoo, K. (2003) *Prostitutsiooni meediadiskursus*. Tartu Ülikool, sotsiaalteaduskond, sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika osakond, avaldamata bakalaureusetöö
- Lapse õiguste konventsioon (1989, jõustus Eesti Vabariigis 1991)*, http://lex.andmevara.ee/estlex/kehtivad/AktDisplay.jsp?id=1787&akt_id=1787 (11.11.2003)
- Månsson, S.-A. (2002). *Men's Practices in Prostitution: The Case of Sweden*, Prostitution: Collection of the articles and materials, Oslo, The Library of Criminology
- Miko, F. T.; Park, G. (2002) *Trafficking in Women and Children: The U.S. and International Response*, Congressional Research Service, The Library of Congress

Naiskauppa ja pakkoprotituutio (1993 / 1) Raportti Euroopan Neuvoston seminaarista, Sosiaali- ja terveystministeriö, TASA-ARVOJULKAISUJA, Helsinki

Naiste ja laste kaubanduse lõpetamise rahvusvaheline konventsioon (1921, jõustus Eesti Vabariigis 1930.), <http://untreaty.un.org/ENGLISH/bible/englishinternetbible/Bible.asp#part1> (11.11.2003)

Offe, C. (1996) *Varieties of Transition. The East European and East German Experience*, Polity Press, Cambridge

Pagulasseisundikonventsioon ja Pagulasseisundi protokoll (1967, jõustus Eesti Vabariigis 1997.; protokoll 1997.), <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=78623> (11.11.2003)

Pajumets, M. (2001) *Kas uus mehelikkus jõuab Eestisse?*, Ariadne Lõng, nr 1/2, Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskus

Pajumets, M. (2002) *Keskkooli lõpetavate neidude kui tulevaste töötajate teadlikkus inimkaubitsemisest,* <http://www.ehi.ee/publikatsioonid/pajumets.htm> (11.11.2003)

Pajumets, M. (2000) *Mis saab soorollidest? Tulevaste meespoliitikutest nägemused*, Eesti Humanitaarinstituut, sotsioloogia eriala, bakalaureusetöö, http://www.ehi.ee/yliopilased/marion_pajumets.htm (11.11.2003)

Piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise Euroopa konventsioon (Jõustus Eesti Vabariigis 1997), <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=25174> (11.11.2003)

Piinamise ning muude julmade, ebainimlike või inimvääriskust alandavate

kohtlemis- ja karistamisviiside vastane konventsioon (1984, jõustus Eesti Vabariigis 1991), http://lex.andmevara.ee/estlex/kehtivad/AktDisplay.jsp?id=19&akt_id=19 (11.11.2003)

Prieur, A. ; Taksdal, A. (1986) *Prostitusjon og mannlig seksualitet*, Institutt for kriminologi og strafferetts småskriftserie nr. 1/86, Universitetsforlaget, Oslo

Põhja- ja Baltimaade naistega kauplemise vastane ühiskampaania, <http://www.nordicbalticcampaign.org/estonian/index.html> (11.11.2003)

Raymond, J. G.; d'Cunha, J.; Dzuhayatin, S. R. ; Hynes, H. P.; Ramirez Rodriguez, Z.; Santos, A. (2002) *A Comparative Study of Women Trafficked in the Migration Process: Patterns, Profiles and Health Consequences of Sexual Exploitation in Five Countries (Indonesia, the Philippines, Thailand, Venezuela and the United States)*, Ford Foundation, Coalition Against Trafficking in Women (CATW), <http://action.web.ca/home/catw/attach/CATW%20Comparative%20Study%202002.pdf> (11.11.2003)

Raymond, J. G.; Hughes, D. M.; Donna, M.; Gomez, C. A. (2001) *Sex Trafficking of Women in the United States: Links Between International and Domestic Sex Industries*, U.S. National Institute of Justice, Coalition Against Trafficking in Women, http://action.web.ca/home/catw/attach/sex_traff_us.pdf (11.11.2003)

Sullivan, M.; Jeffreys, S. (2001) *Legalising Prostitution is Not the Answer: the Example of Victoria, Australia*, Coalition Against Trafficking in Women, Australia and USA, <http://mc2.vicnet.net.au/home/catwaust/files/legalisingprostitution.htm> (11.11.2003)

Terk, E. (1999) *Eesti majandusareng: saavutused, vastuolud, perspektiivid*, Eesti inimarengu aruanne 1999 (Vetik, R. toim), ÜRO Arenguprogramm

Tiggeloven, C. (2001, 18.12) *Child Prostitution in the Netherlands*, <http://www.rnw.nl/hotspots/html/netherlands011218.html> (11.11.2003)

Turunen, M.-M. (toim, 1996) *Kun kaikki on kaupan ...Prostituution asiantuntijatyöryhmän*

raportti, Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus, Helsinki

"Valgete orjadega kaubanduse" mahasurumise konventsioon (1904, jõustus Eesti Vabariigis 1949), <http://untreaty.un.org/ENGLISH/bible/englishinternetbible/partI/chapterVII/treaty8.asp> (11.11.2003)

"Valgete orjadega kaubanduse" mahasurumise konventsioon (1910, jõustus Eesti Vabariigis 1949), <http://untreaty.un.org/ENGLISH/bible/englishinternetbible/partI/chapterVII/treaty10.asp> (11.11.2003)

Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise konventsioon (Jõustus Eesti Vabariigis 2000)

Naiste ja lastega kaubitsemise ning muu inimkaubanduse ärahoidmise ja selle kuriteo eest karistamise protokoll (eeldatav ratifitseerimine riigikogus 2003), http://www.unodc.org/unodc/crime_cicp_convention.html (11.11.2003)

AFB/BNS/SLÖL, Bürookraadid ahistavad Hollandis prostituute, EPL, 29.06.2001

Arak, V., Iraan kaalub prostitutsiooni lahendamist nn voorusemajade abil, EPL, 08.08.2002

EPL, Jaana Padrik karistaks intiimteenuse ostjaid, EPL, 14.06.2002

EPL, Tiit Toomsalu tahab legaliseerida prostitutsiooni, EPL, 5.02.2002

EPL, Veerand eesti prostituutide klientidest on eesti ärimehed, EPL, 29.05.2002

Höglund, E., Seksi müümine Soomes kuriteoks, EPL, 24.11.2001

Höglund, E., Soome minister nõuab seksi ostmise kriminaalkuriteoks tunnistamist, EPL, 19.11.2001

Kalamees, K., Oviir ärgitab prostitutsiooni vastu võitlema, EPL, 27.11.2002

Kopli, K., Lõbumajad on nüüd lubatud, EPL, 28.10.1999

Kopli, M., Hollandi bordellid puhkekeskusteks, EPL, 05.02.1999

Lindsalu, E., Hansaajastu, mitte odavate tüdrukute linn, EPL, 08.05.2000

Masso, I., Kas tõesti maailma vanim amet?, EPL, 28.11.2002

Masso, I., Prostituut pole elukutse, EPL, 21.06.2002

Murre, T., Hollandi bordellid hädas bürokraatia ja maksudega, EPL, 16.08.2001

Muuli, K., Linn pelgab pesupulbrit rohkem kui lõbumaju, EPL, 08.05.2000

Paaver, E., Emadepäev. Hell of Romance, EPL, 11.05.2000

Pöld, A., Bordellitänava idee tekitab suurt vastuseisu, EPL, 08.05.2000

Reuters – Baltic News Service, Hollandi bordellid oktoobris seaduslikuks, EPL, 28.12.1999

Reuters – Baltic News Service, Holland näitas punastele laternatele rohelist tuld, EPL, 27.10.1999

Salumäe, M., Kõlbelised väärtused, EPL, 29.11.2002

STT-ETA, Hollandi bordellid muutusid legaalseks, EPL, 02.10.2000

Uno.ee, Inimkaubandus Eestis: 500 naist aastas, <http://www.uno.ee/onsight/arhiiv/535/5462>, 10.11.2003

Vahter, T. Lõbutüdrukud ühele tänavale!, Eesti Ekspress, 04.05.2000

LISA 1 Eesti Päevalehe ning Eesti arvamusiidrite käsitus prostitutsiooni peamistest põhjustest, tagajärgedest ja lahendustest¹

Prostitutsiooni põhjused	Prostitutsiooni tagajärjed	Lahendus
Eesti Päevaleht 01.01.1999 - 01.04.2003		
<p>(118 artiklis esitati kokku 56 viidet prostitutsiooni põhjustele)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Inimkaubandus ja pettus (13) - Vaesus ja tööpuudus (12) - Riilik regionaalpoliitika (9) - Traditsioonilised soorollid (6) 	<p>(118 artiklis esitati kokku 74 viidet prostitutsiooni tagajärgedele)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Varimajanduse kasv (21) - Vägivald (9) - Naabruskonna heaolu rikkumine (7) - Narkootikumide kuritarvitamine (7) - Eesti maine langus (6) - Suguhaiguste ja HI-viiruse levik (5) 	<p>(118 artiklis esitati kokku 52 viidet prostitutsiooni lahendustele)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Prostitutsiooni legaliseerimine (28) - Prostitutsiooni kriminaliseerimine (7) - Seksi ostmise kriminaliseerimine (5)
Arvamusiidrite uuring, kevad 2003		
<ul style="list-style-type: none"> - Vaesus ja tööpuudus noorte naiste seas (sageli kombineeritud naistest sõltuvate inimeste toimetuleku argumentidega) - Riilik regionaalpoliitika ja valikute puudus etniliste vähemuste seas - Noorte (naiste) suurenenud tarbimisvajadused ja sõltuvus kõrgest elatusstandardist - Naiste ostmine kui suurejooneline žest, mis annab ühiskonnale tunnistuse mehe edukusest - Inimkaubandus ja pettus 	<ul style="list-style-type: none"> - Varimajanduse kasv (narkootikumid, salaviin) ning riikliku sisejulgeoleku ohustamine - Prostituudi vaimse ja füüsilise tervise kahjustumine ning ühiskondlik marginaliseerumine - Suguhaiguste ja HI-viiruse levik ühiskonnas - Tasulise seksi pakkumisest tuleneva nõudluse teke „korralike“ meeste hulgas ning tuumikpere ideaali kahjustumine 	<ul style="list-style-type: none"> - Prostitutsiooni legaliseerimine - Abolitsionistliku (vahendamist keelava, seksi müümist ja ostmist mitte käsitleva) poliitika tugevdamine politseitöö ning seadusandluse rakendatavuse tõhustamise kaudu. - Seksi ostmise kriminaliseerimine (millele on eelnenu riiklik teavituskampaania, mis pöörab tähelepanu ka meeste informeerimisele prostitutsiooni olemusest. Selle mudeli juures toonitatakse tugevate ennetus- ning endiste prostituutide rehabilitatsiooniprogrammide väljatöötamise olulisust.
Kommentaariid		
<ul style="list-style-type: none"> - Mõlemas allikas põhjendatakse prostitutsiooni vaesuse, tööpuuduse ning regionaalpoliitikaga - Inimkaubanduse rolli ei tähtsusta arvamusiidrid kaugeltki võrdsel määral „Eesti Päevalehe“ artiklitega võrreldes - Arvamusiidrid tõstavad esile uued prostitutsiooni põhjused – lõbutüdrukute tarvitamise kui staatuse märgi ning naiste kõrgeenenud tarbimisvajadused, mis sunnivad seksi müüma 	<ul style="list-style-type: none"> - Mõlemas allikas seotakse prostitutsiooni tugevalt varimajanduse kasvuga avaliku võimu üle - Ka prostitutsiooniga kaasnevat vägivalda ning naise tervise rikkumist toonitatakse mõlemas allikas - Erinevalt „Eesti Päevalehest“ ei tähtsusta arvamusiidrid kuigivõrd bordellide naabruskonna heakorra küsimust ega Eesti maine languse ohtu, kuid tõstavad tugevalt üles suguhaiguste leviku teema 	<ul style="list-style-type: none"> - Mõlemas allikas domineerib prostitutsiooni situatsiooni lahendusena seksiäri legaliseerimine - Prostitutsiooni keelustamise alternatiiv on arvamusiidrite seas võrreldes „Eesti Päevalehe“ artiklitega kaotanud populaarsust - Arvamusiidrid usuvad pigem olemasoleva mudeli tõhustamisse - Seksi ostmise keelamine ilma prostituutide karistamiseta oli „Eesti Päevalehe“ artiklites suhteliselt vähe toetust leidnud alternatiiv ning jäi selleks ka arvamusiidrite silmis.

¹ Teatud määral võimaldab Lisa 1 jälgida ühiskonnas valitsevate suhtumiste muutumist ajas. Eesti Päevalehe uuring hõlmab perioodi 1.01.1999-1.04.2003.a. Arvamusiidreid intervjueriti aprillis ja mais 2003.a.

LISA 2 Eesti arvamusiidrite käsitlus prostitutsiooni olemusest, põhjustest ja tagajärgedest esitatuna ühiskonna, seksi müüja, seksi ostja ning huvigruppide tasandil

Ühiskonna tasand	Seksi müüja tasand	Seksi ostja tasand	Huvigruppide tasand
Prostitutsiooni olemus			
<ul style="list-style-type: none"> - Ebaõiglus ning solidaarsuse puudumine ühiskonna nõrgemate gruppidega (prostitutsiooni käsitlemine naistevastase vägivaljana; seotud olemusliku prostitutsioonikriitikaga) - Traditsiooniline äritehing, paratamatu nähtus, mida riik peab läbimõeldult reguleerima (prostitutsiooni käsitlemine funktsionaalse nähtusena; seotud taktikalise prostitutsioonikriitikaga) 	<ul style="list-style-type: none"> - Ajutine ning alandav hädalahendus mingi kriisi ületamiseks, et seejärel see unustada ning normaalset elu jätkata (rõhutatakse iga inimese õigust majanduslikule toimetulekule ilma oma keha kaubastamata) - Tulus amet, mis kannatab võltsmoraali all (rõhutatakse iga inimese õigust otsustada ise kas ta kaubastab oma keha või mitte) 	<ul style="list-style-type: none"> - Äritehing 	<ul style="list-style-type: none"> - Tulus, suhteliselt madala riskifaktoriga ärisektor organiseeritud kuritegevusele
Prostitutsiooni põhjused			
<ul style="list-style-type: none"> - Eesti sotsiaalmajanduslik kihistumine, mille all kannatavad eelkõige geograafiliste äärealade elanikud, mitte-estlased ning naised (prostituut kui ebaõiglaste ühiskondlike olude ohver) - Prostitutsiooni traditsioonilisus (maailma vanim amet) - Postsotsialistlik-varakapitalistlik liberaalne meelsus, mis normaliseerib inimeste vaheliste ning seksuaalsuhete kaubastamist (meedia, haridussüsteem jne. käsitlemine seksiäri propageerijatena) 	<ul style="list-style-type: none"> - Vaesus, tööpuudus ning reaalse väljapääsualternatiivi puudumine (elementaarne ellujäämisstrateegia). - Tarbimiskapitalismi poolt üleskruvitud tarbimisvajadus ning suutmatus keelduda kõrgest elustandardist (tarbimistaseme kindlustamise strateegia) - Õnnetu juhus harimatute ning tahtejõuetute puhul, kellele lihtsalt ei kukkunud sülle teist toimetulekuvõimalust (lihtne strateegia laiskadele) 	<ul style="list-style-type: none"> - Vaheldus, mis võib maandada pingeid püsisuhtes (kõrvalehüpe tava suhtest). - Prostituutide tarbimine kui sotsiaalmajandusliku edukuse tunnus ning liberaalse elustiili osa (meelelahutuslik tavatarbimine) - Alternatiivsete intiimsuhte puudumine suhtlusraskustega meeste puhul (kompenseeriv tarbimine tava suhte puudumisel) 	<ul style="list-style-type: none"> - Organiseeritud kuritegevuse huvi prostitutsiooni säilimiseks ning kasvamiseks
Prostitutsiooni tagajärjed			
<ul style="list-style-type: none"> - Varimajanduse kasv (narkootikumid, salaviin) ning riikliku sisejulgeoleku ohustamine* - Suguhaiguste ja HIViiruse levik ühiskonna erinevate gruppide seas, mille ravi läheb maksumaksjale kalliks maksma* - Seksiäri normaliseerumine, tuumikpere institutsiooni ja paarisuhteideaali nõrgenemine 	<ul style="list-style-type: none"> - Füüsilise ning vaimse tervise tõsine kahjustumine* - Sotsiaalne marginaliseeritus ja tõrjutus, mis raskendab prostituudi naasmist normaalsesse ellu* - Majanduslik äraelamine 	<ul style="list-style-type: none"> - Nakatumine sugulisel teel levivatesse haigustesse (seksi ostja kui prostituudi ohver)* - Püsisuhte nõrgenemine - Püsisuhte tugevnemine <p style="text-align: center;">Taktikalise prostitutsioonikriitika kohaselt on tabelis tärniga tähistatud prostitutsiooni negatiivsed tagajärjed seotud asjaoluga, et Eesti Vabariigis on prostitutsioon riiklikult reguleerimata.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Allmaailma haarde tugevnemine avaliku võimu üle*

LISA 3

Prostitutsiooni käsitlemise etapid meedias¹

Etapid	Etapi nimetus	Peamised teemad
1993. a lõpp – 1994. a algus	I debatt Prostitutsiooniseaduse ootel	<ul style="list-style-type: none"> * Prostitutsioonist on saanud avalik saladus, intiimteenuste reklaam ilmub ka prestiižikates ajalehtedes. * Riik loodab seadustamisega lõigata kasu lõbumajade maksustamisest. * Liberaalid esitavad riigikogule arutamiseks prostitutsiooniseaduse eelnõu. * 1994. a pooldab 44% inimestest prostitutsiooni seadustamist * 1994. aasta veebruaris hääletab riigikogu prostitutsiooniseaduse menetlusest maha
1995. a lõpp – 1996. a lopp	Endiselt pooldatakse prostitutsiooni legaliseerimist või reguleerimist	<ul style="list-style-type: none"> * Kriminaalpreventsiooni nõukogu teeb valitsusele ettepaneku täita senisest intensiivsemalt seaduses olemasolevaid sätteid. * Ilmub esimene inimkaubandust puudutav artikkel: 75% Euroopa ohvritest on pärit endistest sotsialismimaadest. * Ajakirjanik Kärt Karpa teeb intervjuu prostituudiga.
1997. a	Legaliseerimise buum on vaibunud, ilmuvad esimesed arutlevad artiklid	<ul style="list-style-type: none"> * Sõna võtavad Põhjamaade sotsioloogid, tutvustades olukorda oma riigis. * Varimajandus teenib hiiglaslikke summasid. * Arutletakse meeste ja naiste rolli üle ühiskonnas. * Esimest korda tuuakse avalikkuse ette laste prostitutsioon Eestis.
1998 a.	II debatt Ajakirjanik ja kirikuõpetaja bordellis	<ul style="list-style-type: none"> * Kati Murutar leiab Illar Hallaste Pärnu lõbumajast, millele järgnevad debadid juhtumi eetilise ja prostitutsiooni võimaliku legaliseerimise üle. * Hakatakse nägema prostitutsiooni sotsiaalseid tagamaid. * Prostitutsiooni ja uimastite vastu võitlemiseks moodustatakse eraldi üksus
1999. a	Vaikne aasta	<ul style="list-style-type: none"> * Prostitutsiooniteemalisi artikleid ilmub vähe. * Rahvas on pahane riigis lokaalse kuritegevuse pärast, mille hulka loetakse ka prostitutsioon. * Holland seadustab bordellid.
2000. a	III debatt Punaste laternate tänav Tallinna	<ul style="list-style-type: none"> * Ivar Virkus teeb ettepaneku koondada kõik bordellid Tatari tänavale ja teha sellega Tallinnast romantika ja lõbustuste linn. * Prostitutsiooni kohta on läbi viidud rohkem uurimusi, olemas on esimesed asjassepuutuvad numbrid ja faktid. * Prostitutsioonis hakatakse nägema inimõiguste rikkumist. * Rohkem on hakatud kajastama laste prostitutsiooni

¹ Lamesoo, K. (2003) Prostitutsiooni meediadiskursus. Tartu Ülikool, sotsiaalteaduskond, sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika osakond, bakalaureusetöö

Etapid	Etapi nimetus	Peamised teemad
2001. a	Rõhk on inimkaubanduse käsitlemisel	<ul style="list-style-type: none"> * Inimkaubandusest on saanud kogu maailmas tõsine probleem. * On teada üksikjuhtumid Eesti tüdrukute smugeldamisest välismaale. * Enamik prostituute on vene rahvusest, mis näitab Eesti riigi tegematajätmissi integratsiooni valdkonnas. * Eesti politsei avastab koostöös välisriikidega narko- ja prostitutsiooniäri tegelevaid kuritegelikke grupeeringuid
2002. a	IV debatt Teenuseostjast karistuslone	<ul style="list-style-type: none"> * Eestis viiakse läbi naistega kaubitsemise vastane kampaania. * Sotsiaalminister kaalub prostitutsiooni ostmise kuritegelikuks kuulutamist. * Prostitutsiooni patriarhaalsele tagapõhjale viidates võtavad sõna naisõiguslased. * Tallinna linn eraldab 290 000 krooni prostituutide tervise kontrolliks * Süveneb narkosõltlastest laste prostitutsioon * Välisriikides avastatakse prostituutidena töötavaid Eesti naisi * Sotsiaaldemokraatlik Tööpartei tahab prostitutsiooni legaliseerida

